

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

МІФ І РЭАЛЬНАСЦЬ

Анатоль МАЙСЕЕНКА: «Неўміручае наменклатурнае племя ўжо даўно адарвалася ад народа, ад партыйных мас і ніяк не хоча заўважаць, што апынулася ў тупіку... Ці трэба ратаваць такую партыю, якая даверліва і паслухмяна ідзе за сваімі павадзірамі, якія не маюць дакладных навігацыйных карт і кампаса!..»

СТАРОНКА 5.

СУПРАЦЬСТАЯННЕ ЧАСУ

Дзве думкі пра раман Уладзіміра Дамашэвіча «Камень з гары».

СТАРОНКІ 6—7.

«ЯК ЧАРГОВЫ ПАРАДОКС...»

Ёсць тэатр... Ці адбыцца яму!

СТАРОНКІ 10—11.

ПАКУТНІЦА З ЕЎРАПЕЙСКІМ РАДАВОДАМ

Гутарка з заслужаным артыстам рэспублікі Віктарам СКОРАБАГАТАВЫМ напярэдадні першага фестывалю «Адраджэнне беларускай капэлы».

СТАРОНКІ 10—11.

ПІСАЎ ТОЛЬКІ ТАК Я, ЯК ДУМАЎ

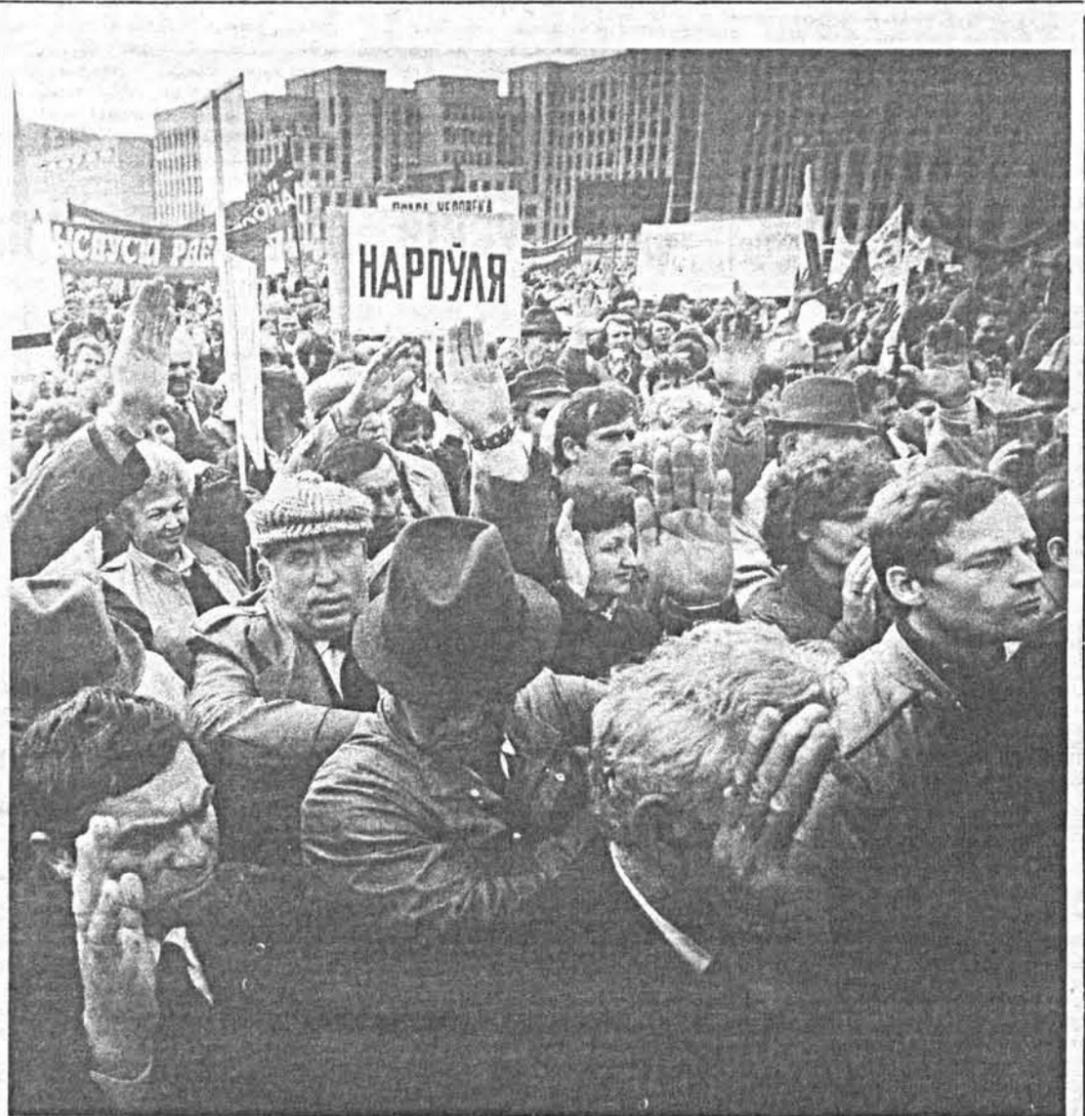
250-я ўгодкі Францішка Карпінскага.

СТАРОНКА 12.

ТУТ МАЕ КАРАНІ

У канцы жніўня ў Маскве раптоўна памёр прафесар Іерусалімскага ўніверсітэта, вядомы гісторык, палітолаг і публіцыст, наш зямляк Міхаіл АГУРСКІ. Прапануем апошняе інтэрв'ю з ім Юліі КАНЭ.

СТАРОНКА 16.

НА ТЫМ ЖА МЕСЦЫ

У дзень, калі пачалася чарговая сесія ВС Беларусі, на сталічнай плошчы імя Леніна зноў быў мітынг. Некаторыя лозунгі на плакатах мітынгуючых — скажам, «Рыначнай эканоміцы — рыначная зарплата», «Адмяніць пяціпрацэнтны падатак» — можна было бачыць на гэтай плошчы яшчэ паўгода назад, у час красавіцкіх стачак. Той факт, што працоўныя тады стыхійна пайшлі не за афіцыйнымі прафсаюзамі (проста праігнараваўшы іх), а за нефармальнымі лідэрамі рабочага руху, за стачкамамі, відаць, увесь час не даваў спакою кіраўнікам Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі.

Недазе за тыдзень да сесіі ФПБ выпусціла зварот да народных дэпутатаў, урада рэспублікі. У ім — патрабаванні прыняць пакет законаў, якія павінны забяспечыць сацыяльную абарону працоўных, пенсіянераў, моладзі, устаноўці мінімальную зарплату на ўзроўні не ніжэй пражыткавага мінімуму і г. д. З аналічнымі заявамі выступілі галіновыя прафсаюзы. Было вырашана правесці мітынг-сустрэчу з народнымі дэпутатамі.

Сабралася некалькі тысяч чалавек — прадстаўнікі працоўных калектываў і прафсаюзных арганізацый Менска, а таксама Віцебска, Гомеля, Гародні, Барысава, Вілейскага, Нараўлянскага, Ельскага, Слуцкага і іншых раёнаў (многія прыехалі па камандзіроўках). У выступленнях рабочага, настаўніцы, урача, дырэктара тэатра, культуротніка, фізкультурніка, як і

трэба было чакаць, дасталося і ўраду, і Вярхоўнаму Савету, і апазіцыі. Але і дэпутаты ад апазіцыі ў сваіх выступленнях не саступалі ў крытыцы парламента сваім «апанентам». Сустаршыня Менскага стачкама народны дэпутат Беларусі С. Антончык выказаўся ў тым плане, што сёння не так важна, хто іменна павядзе за сабой працоўных — афіцыйныя прафсаюзы ці якія-небудзь іншыя. Галоўнае, каб людзі зноў не аказаліся падманутымі папулісцкімі лозунгамі наменклатуры, якая па-ранейшаму упэўнена сябе пачувае ў вышэйшых эшалонах улады. Афарыстычную характарыстыку сённяшняй палітычнай сітуацыі ў рэспубліцы прапанаваў у сваім выступленні З. Пазняк: «Ідзі дэмакратыі перамаглі, але ўся ўлада засталася ў руках наменклатуры». Лідэр БНФ прапанаваў кіраўнікам прафсаюзаў (учарашняй «школы камунізму») выступіць ініцыятарамі перадачы маёмасці КПСС-КПБ народу. Мяркуючы па рэакцыі большасці прысутных, ідэя пярэчэнняў не выклікала...

За апошнія паўгода адбыліся гістарычныя падзеі, незваротныя змены ў жыцці грамадства. Не змянілася адно — эканамічная сітуацыя. Матэрыяльныя варункі большасці людзей, якія па-ранейшаму адчужаны ад уласнасці, толькі яшчэ больш пагоршыліся. Людзі не бачаць перспектывы на лепшае. Дык значыць — «...заўтра, на тым жа месцы?»

Віталь ТАРАС.
Фота У. ПАНАДЫ.

«Жыць нельга нам без «ЛіМа»

Пісаць у «ЛіМ»
Можна ўсім.
Старонкі «ЛіМа» —
Не для падхаліма.
І сталі мы якімі,
Даведаемся ў «ЛіМе»;
Ісці ў дарогу з кім —
Таксама скажа «ЛіМ».

Унучка мая Дуся:
— На «ЛіМ» я падпішуся!

— Ага, — сказаў брат
Дзіма, —
Жыць нельга нам без
«ЛіМа».
Зразумець іх проста:
«ЛіМ» — крыніца росту.
Браніслаў ПЯТКЕВІЧ,
пенсіянер.

Полацкі раён,
в. Вабынічы.
5. X. 91.

Вы трымаеце ў руках АПОШНІ нумар «ЛіМа»... Апошні па часе выхаду. Але што вы зрабілі, каб не здарылася гэтак у канцы года? Ці падпісаліся вы на «ЛіМ»-92? Сёння яшчэ не позна засведчыць сваю вернасць нашай газеце. Да заканчэння падпіскі засталася менш двух тыдняў.

Наш індэкс — 63856.
Кошт падпіскі на 1992 год — 5 рублёў 40 капеек.

ВЫПІСВАЙЦЕ «ЛіМ»!

Кола Дзён

Такой «залатой восені», якая надарылася сёлета, бадай, і не ўспомніш. Да сярэдзіны кастрычніка на Беларусі выкапалі практычна ўсю бульбу. Справа, зразумела, не толькі ў цудоўным надвор'і. Проста клопат пра дзень заўтрашні з абстрактна-дэкларацыйнага зрабіўся рэальным.

Абяцаная дапамога багатага Захаду — гэта, канечне, няблага. Паўныя, хоць і вельмі асцярожныя, надзеі звязваюцца і з магчымым дагаворам аб эканамічнай супольнасці рэспублік былага СССР. Але галоўнае залежыць ад нашага ўласнага ўмення працаваць і гаспадарыць.

11 КАСТРЫЧНІКА

на пасяджэнні Дзяржаўнага Савета ў Маскве кіраўнікі суверэнных рэспублік (Беларусь прадстаўляў Старшыня ВС С. Шушкевіч) і Прэзідэнт СССР М. Гарбачоў дамовіліся аб падпісанні эканамічнага пагаднення. Але названая дата — 15 кастрычніка, як выявілася, аказалася нэрэальнай. Акрамя таго, Дзяржсавет прыняў рашэнне аб расфарміраванні структур саюзнага КДБ.

На адным з энергаблокаў Чарнобыльскай АЭС узнік пажар, быў разбураны дах над блокам. Пажар быў хутка ліквідаваны, рэантар — заглушаны. Як запэўніваюць афіцыйныя інстанцыі, радыяцыйнай небяспекі не было і няма. Насельніцтву застаецца прыняць гэта на веру.

Прэм'ер-міністр Рэспублікі Беларусь В. Кебіч сустраўся ў Варшаве з Прэзідэнтам Рэспублікі Польшча Л. Валенсам. У час афіцыйнага візіту былі падпісаны сумесныя дэкларацыі аб аснове добраасудскіх адносін, пагадненне аб гандлі і эканамічным супрацоўніцтве. Прайшла таксама сустрэча нашай дэлегацыі з прадстаўнікамі беларускай меншасці ў РП.

12 КАСТРЫЧНІКА

пачаўся першы (устаноўчы) з'езд Згуртавання беларускіх вайскоўцаў.

На сваю канферэнцыю сабраліся сябры Беларускага народнага фронту «Адраджэнне».

Усенародным галасаваннем Прэзідэнтам Кыргызстана выбраны А. Акаеў.

13 КАСТРЫЧНІКА

на сустрэчы міністраў фінансаў краін «вялікай сямёркі» ў Бангкоку (Тайланд) пасля даклада Г. Яўлінскага аб эканамічным становішчы ў СССР прынята рашэнне аб аказанні гуманітарнай дапамогі рэспублікам.

14 КАСТРЫЧНІКА

Камітэт канстытуцыйнага наглядаў СССР абнародаваў заключэнне, паводле якога існуючы ў краіне рэжым прапсікі прызнаецца супрацьпраўным і павінен быць скасаваны з 1 студзеня наступнага года.

15 КАСТРЫЧНІКА

пачала работу чарговая сесія ВС Беларусі. На адным з першых пасяджэнняў прысутнічала дэлегацыя Еўрапейскага парламента.

Першым Генеральным пракурорам Рэспублікі Беларусь дэпутаты прызначылі народнага дэпутата СССР М. Ігнатвіча.

У Маскве М. Гарбачоў правёў перагаворы з прэзідэнтамі Сербіі і Харватыі, спрабуючы выступіць пасрэднакам у збліжэнні пазіцый удзельнікаў канфлікту.

16 КАСТРЫЧНІКА

у Арменіі прайшлі выбары Прэзідэнта рэспублікі.

«МЫ, НАРОД...»

— гэтымі словамі пачынаецца Канстытуцыя Беларусі, праект якой вынесены на разгляд сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі

Бясспрэчна, што найбольшую ўвагу людзей, якія сочаць за працай парламента і ўсё яшчэ звязваюць з ім нейкія спадзяванні, прыцягне абмеркаванне законапраектаў аб падатках, раздзяржаўленні і прыватызацыі ўласнасці, сацыяльнай абароненасці малазабяспечаных грамадзян. І гэта зусім натуральна. Насельніцтва, змучанае барацьбой за выжыванне, прагне рэальных змен да лепшага, але далёка не заўсёды ўсведмае тых шляхі, што вядуць да годнага жыцця. І, як вынік, — распаўсюджанасць сярод значнай часткі грамадства спажывецкіх, «кілбасных» настрояў у дачыненні да суверэніза-

цыі, да будаўніцтва незалежнай Беларусі. На гэтых настройх сёння не без поспеху гуляе былая камуністычная эліта, спрабуючы асядлаць людскую незадаволенасць і дыскрэдытаваць сціплыя пакуль што дасягненні дэмакратыя-адрджэнцаў.

Усё гэта надзвычай ускладняе законатворчую працу, а тым больш такую, як стварэнне Канстытуцыі. Паміж тым, што ёсць (і яшчэ будзе), і тым, што павінна быць, разрастаецца вялізны прагал. Між тым, нам патрэбны не чарговы міф, не завоблачныя вышыні, але — Ас-

ноўны Закон дзяржавы, якая атрымала новы шанец і гістарычную перспектыву сцвердзіць сябе роўнай сярод роўных.

І вось праект Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь падрыхтаваны і прапанаваны для абмеркавання ў парламенце. Да гонару законатворцаў, членаў Канстытуцыйнай камісіі, ім удалося ўзняцца над палітычнымі і ідэалагічнымі баталіямі і грунтоўчыся на лепшых айчынных і сусветных традыцыях, сіласці пазбаўлены дэмагагічнага шалупіння тэкст, які сцвярджае нормы цывілізаванага жыцця.

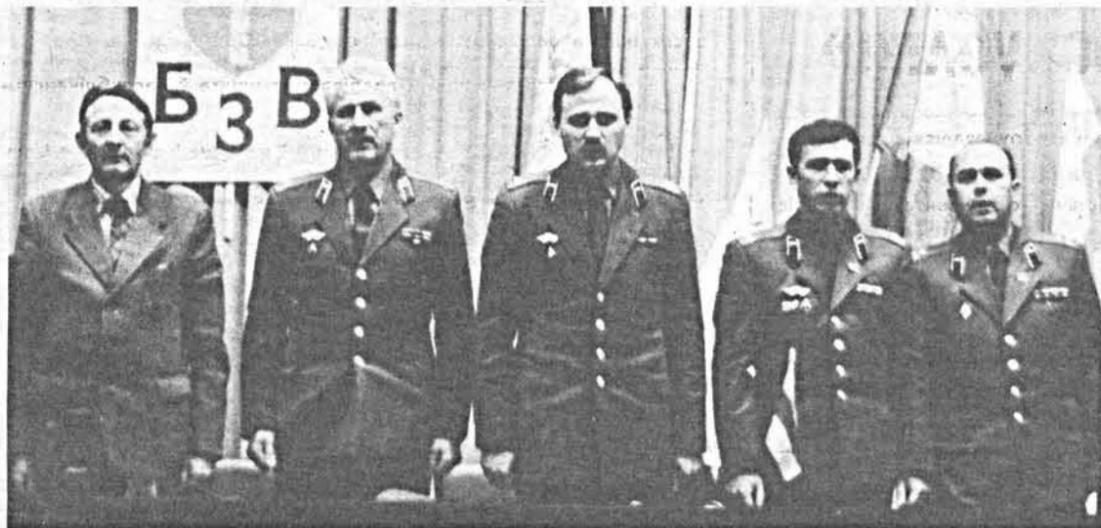
Зыходзячы з Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце, праект Канстытуцыі замацоўвае вяршэнства і паўнату ўлады рэспублікі на сваёй тэрыторыі. Вышэйшай каштоўнасцю грамадства і дзяржавы прызнаецца чалавек, вышэйшай мэтай — забеспячэнне правоў і свабод грамадзян, адзінай крыніцай дзяржаўнай улады — народ («Узурпацыя ўлады з'яўляецца найцяжэйшым злачынствам»). Закладзены прынцып раздзя-

лення заканадаўчай, выканаўчай і судовай улад. Дэмакратыя ў Рэспубліцы Беларусь, адзначаецца ў праекце, ажыццяўляецца на аснове разнастайнасці палітычных інстытутаў, ідэалогій і поглядаў. Ніякая ідэалогія не можа ўстанаўлівацца ў якасці дзяржаўнай ідэалогіі. Забараняецца стварэнне і дзейнасць тых палітычных партый, якія выступаюць супраць суверэнітэту, цэласнасці і бяспекі рэспублікі. Дзяржава гарантуе кожнаму права ўласнасці такім чынам, што ўласнік мае права валодаць, карыстацца і распараджацца маёмасцю. Законам ахоўваецца недатыкальнасць уласнасці, права атрымання яе ў спадчыну...

У пэўным сэнсе праект Канстытуцыі, пачынаючы са слоў «Мы, народ», з'яўляецца апражкай на вырост. Але гэта, скажам так, вельмі прыстойная вопратка, у якой не сорамна будзе выйсці ў свет.

А. ГАНЧАРОУ.

Беларускія вайскоўцы пачынаюць...

Фота У. ПАНАДЫ.

У мінулыя выхадныя Дом літаратара ў Менску быў «зняты» вайскоўцамі. Але падзея, што тут адбывалася, мела цалкам грамадзянскі характар. Беларускія вайскоўцы рознага рангу, многія з якіх прыехалі за тысячы кіламетраў з месца службы, афіцэры запаса, рэдакцыя, курсанты, сабраліся на ўстаноўчы з'езд свайго згуртавання.

У некай меры сімвалічна, што памяшканне для з'езда прадставіў творчы саюз, а не Дом афіцэраў Беларускай ваеннай акругі, які знаходзіцца, дарэчы, зусім блізка ад Дома літаратара. Праўда, і сам па сабе факт правядзення падобнага з'езда яшчэ зусім нядаўна цяжка было сабе ўявіць. Але часы імкліва мяняюцца.

Саюзныя імперскія структуры развальваюцца, альбо ўжо разваліліся. Глыбокі крызіс, які ахапіў усе інстытуты ўлады, уключаючы Савецкую Армію, пагражае непракказальнымі вынікамі. Ідэя стварэння нацыянальных узброеных сіл, якая выказвалася і раней, у апошнія дні стала для многіх відавочнай. Усе палітычныя партыі ў рэспубліцы падтрымалі гэту ідэю ў той або іншай ступені (за выключэннем хіба што КПБ). Прадстаўнікі партый, а таксама народныя дэпутаты Беларусі ад апазіцый прынялі ўдзел ва ўстаноўчым з'ездзе Згуртавання беларускіх вайскоўцаў.

Пагадненне аб стварэнні надпартыйнага згуртавання было заключана раней. Пачалі стварацца суполкі беларускіх вайскоўцаў — і не толькі на Беларусі, але ў Маскве, Цяверы і нават у Сібіры. Ход падзей паскорыў жніўніскі путч. Часовыя структуры ЗБВ, яго кардынацыйная рада актывізавалі сваю дзейнасць, спрабуючы хоць нечым дапамагчы ў абароне дэмакратыі і нацыянальных інтарэсаў рэспублікі. Ужо ў верасні прайшла канфе-

рэнцыя згуртавання. І вось — з'езд.

Пра ўсё гэта нагадаў у сваім дакладзе старшыня ЗБВ падпалкоўнік М. Статкевіч. Паколькі «ЛіМ» неаднойчы расказваў пра мэты і задачы БЗВ, тут няма неабходнасці падрабязна пераказваць даклад. Варта толькі нагадаць, што сярод задач згуртавання — прапаганда ідэі стварэння ўзброеных сіл Рэспублікі Беларусь, патрыятычнае выхаванне вайскоўцаў, абарона правоў і сацыяльных гарантый для ўсіх, хто служыць на тэрыторыі рэспублікі, удзел у падрыхтоўцы адпаведных заканадаўчых актаў па стварэнні ўзброеных сіл Беларусі.

Зразумела, акрэсліць задачы прасцей, чым увасобіць іх у жыццё. Пакуль няясна, наколькі ўплывавай сілай стане згуртаванне беларускіх вайскоўцаў, ці будзе з ім лічыцца афіцыйнае камандаванне, будучае міністэрства абароны рэспублікі. Ці не акажуць цяперашнія военачальнікі сур'езнае супраціўленне рэформам, адстойваючы сваё становішча?

Старшыня Саюза афіцэраў Украіны, народны дэпутат СССР палкоўнік В. Марцірасян, выступаючы на з'ездзе ў якасці гасця, гаварыў аб тым, што камандаванне савецкіх узброеных сіл, у прыватнасці, у рэспубліках, генералітэт, у цэлым аказаліся на службе ў рэакцыйных сіл, скампраметавалі сябе і не здолны сёння абараняць інтарэсы суверэнных дзяржаў. А таксама — сацыяльны інтарэсы простых вайскоўцаў. На думку палкоўніка, сёння неабходна збліжэнне і супрацоўніцтва афіцэраў Украіны і Беларусі ў вырашэнні шматлікіх і складаных армейскіх праблем. Гасць з Кіева не ўстрымаўся ад рэзкіх ацэнак унутрыпалітычнай сітуацыі на Беларусі і характарыстык Вярхоўнага Савета рэспублікі. У выніку ў кулуарах з'езда прай-

шла даволі бурная дыскусія паміж старшынёй Саюза афіцэраў Украіны і народнымі дэпутатамі Беларусі. Праўда, скончылася яна мірна — запрашэннем гасця часцей прыязджаць да нас.

Між тым, жыццё выступае ўсё новым праблемай, разабрацца ў якіх сапраўды не так проста. Скажам, нацыянальная гвардыя. У прынцыпе яе стварэнне неабходна. На з'ездзе вайскоўцаў прагучала нямаля добрых слоў у адрас тых людзей, што запісаліся ў гвардыю ў дні надзвычайнай сесіі Вярхоўнага Савета Беларусі і шмат зрабілі для аховы парадку ў тых дні. Але вайскоўцы выступаюць супраць стыхійнасці і непрофесійнасці ў стварэнні нацыянальнай гвардыі. Гэтая пазіцыя знайшла сваё адлюстраванне ў пастанове, прынятай на з'ездзе. Адзін з яе пунктаў асуджае дзейнасць кіраўніцтва «так званай нацыянальнай гвардыі» як правакацыйную.

У зале, дзе праходзіў з'езд Згуртавання беларускіх вайскоўцаў, можна было бачыць беларускія сцягі і штандары, якія ўпершыню за многія стагоддзі былі ўзняты летас пад Грунвальдам, у гадзіну вялікай бітвы. Пра гэтыя сцягі, пра Пагоню, пра крыж Ефрасіні Полацкай (эмблема ЗБВ), пра гісторыю беларускага войска, неад'емную ад гісторыі народа, гаварыў на з'ездзе старшыня БСДГ прафесар М. Ткачоў. Пад гэтымі штандарамі дэлегаты першага з'езда БЗВ у дзень яго адкрыцця рушылі ў сквер Янкі Купалы, дзе ў той вечар праходзіў канцэрт-маніфестацыя, прысвечаная незалежнасці Беларусі. І старшыня Згуртавання беларускіх вайскоўцаў прачытаў у прамой тэлетрансляцыі на рэспубліку вярот, прыняты на з'ездзе, да Вярхоўнага Савета, усіх партый, народа Беларусі.

Віталій ТАРАС.

ВЫСТАВЫ

БЫЎ. ЁСЦЬ. БУДЗЕ.

Час
25

2 верасня ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры, што знаходзіцца на вуліцы Горкага, 15, у Траецкім прадмесці, апошні дзень працавала выстава «Быў. Ёсць. Будзе», прысвечаная У. Караткевічу. Яна адкрылася 8 мая і ўзнавілася пасля летніх канікулаў.

Не сказаць, каб выстава рознілася ад іншых надта багатым матэрыялам. Не, хутчэй наадварот. Але на ёй патрэбна было пабываць. Чэго варты адзін толькі рукапіс аўтабіяграфіі, датаваны 1 снежня 1964 г. Жыццё Уладзіміра Сямёнавіча, адлюстраванае на фотаздымках, прадстаўлялася куды шырэй, чым у нядаўна выпушчаным у свет 8-томным зборы твораў. Кнігі з дароўнымі надпісамі, афішы да фільмаў і спектакляў, пастаўленых па творах пісьменніка, дыпламы, цудоўная сякера з надпісам «Караткевічу ад Вябічэаў», іншыя экспанаты. Асабліваю ўвагу прыцягнулі асабістыя рэчы беларускага класіка, па якіх можна пазнаць Асобу: саламяны капялюш, пашарпаны партфель, аўтаручка, чарніквікі, якія маглі б служыць узорам чыстапісання. Як паведала супрацоўніца залы І. Бархаткова, перад тым, як сесці за пісьмовы стол, Уладзімір Сямёнавіч апраўду бялюткую кашулю, выпіваў кубак кавы і надзяваў гальштук з беларускім узорам.

Але выставу давалася пакінуць... з непрыемным асядакам на душы. За два месяцы ў Траецкім пабывалі лічаныя людзі. Пра гэтак з жалем гаварылі супрацоўнікі музея, дый сам упэўніўся ў тым, правёўшы там цэлую гадзіну: ніводная жывая душа не наведвала Караткевіча. А білет жа каштуе — смех дэят годзе! — 10 капеек. Ці не варта згадаць, што на выставу, наладжаную раней крышанатамі ў тым жа памяшканні, людзі ішлі, а кошт білета быў куды вышэйшы...

І ўсё ж Караткевіч быў, ёсць, будзе. Нягледзячы на тое, што выстава, яму прысвечаная, засталася па-за ўвагай тутэйшага лоду...

Юрась ДУБІНА.

3 ПОШТЫ ТЫДНЯ

ЗОРКА РАДАСЦІ ЎЗЫШЛА

Хай беларуса ў гэты час
Шчаслівы сум агорне:
Ізноў вярнуліся да нас
І сцяг наш, і Пагоня.

Мы доўга да таго ішлі,
Пакутвалі, стагналі.
Шляхі крываваыя былі,
З агнём, свінцом і сталлю.

Мы векавечны сімвал — знак
Сваёй зямлі вярнулі,

І нашы продкі у трунах
З палёгкай уздыхнулі.

Спытайце ў горада, ў сяла:
Як жыць далей мы мусім,
Каб зорка радасці ўзышла
Над маці-Беларуссю!

Уладзімір ПАЛУПАНАУ.

Лагойскі раён,
п/а Корань.

ТРАПЕЧА БЕЛ-ЧЫРВОНА-БЕЛЫ...

Трапечка бел-чырвона-белы
Над гарсаветам нашым сцяг,
І Гомель, часам спяхмурнелы,
Змяніўся, быццам на вачах.

Ён адраджэўся, сцяг Радзімы,
Ён, старажытны сімвал наш,
У нашы змрочныя гадзіны —
Не ў дні шчасліваыя, заўваж.

Вось так звяртаюцца да Бога,
Калі і гора нам, і боль,
І трэба ў чымсьці дапамога
Ды ненадзейна наша столь.

Але жыве той сцяг, трапечка,
Звініць, як звон жалезны дах.
Мінуюць смута і галечка —
Хай толькі ўецца родны сцяг!

Лявон МУШТЭНКА.

г. Гомель.

РЭПЛІКА

Публіка «Рэспублікі»

Даўно назіраю за дзейнасцю сваіх калегаў з «Рэспублікі». Малайцы яны! Гэта ж так здорава прыдумалі назву сваёй газеце, так выдатна падганяюць пад яе змест! Іншы раз проста дзіву даешся, да чаго яны — газета «Рэспубліка», і наша рэспубліка — падобныя!

Глядзіце самі: заглавак у «Рэспубліцы» па-беларуску — назва нашай дзяржавы таксама беларуская: Рэспубліка Беларусь. Бел-чырвона-белы сцяг паднялі над Домам урада — у тытуле «Рэспублікі» ён таксама ёсць. Гаворыць Станіслаў Станіславіч па-беларуску — галоўны рэдактар Мікалай Кернога таксама на дзяржаўнай мове падпісваецца. Не папулярная беларуская гаворка на вуліцах нашых гарадоў — не знойдзеш нашага слова і на старонках газеты. Праўда, выкапілі беларускамоўныя дзёнідзе сустракаюцца ў нашай рэспубліцы, дык і ў «Рэспубліцы» могуць сабе іншы раз дазволіць у Адамовіча, напрыклад, інтэрв'ю на «мове» ўзяць. Словам, знешне рэспублікі, вядома, беларускія, вось толькі беларускасцю не надта ад іх патыхае.

А шкада. Усё ж Закон аб мовах даўно дзейнічае. І суверэнітэт канстытуцыйны статус мае. Можна было б ужо і даць магчымасць беларусам не толькі заглавак газеты на сваёй мове прачытаць. А калі няма такой магчымасці, то

навошта ж душой крывіць? Пісалі і друкаваліся б проста і ясна — на «великом и могучем». А для асабліва нацыяналістычных элементаў — падпіс рэдактара, хай бы сабе чыталі і радаваліся.

А калі сур'ёзна, то двухмоўе ў такіх прапорцыях на старонках газеты Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь — абуральнае. Як, прабачце, паважаныя калегі, мяркуючы вы абудзіць самасвядомасць чытача-беларуса, калі гэтая свядомасць адсутнічае ў вас? Ці разумееце вы, зрэшты, што займаецца дыскрэдытацыяй беларускага ўрада, калі, скажам, у 16-ым нумары «Рэспублікі» па-беларуску толькі два абзацы: вытрымкі з урадавых пастановаў? Урад, маўляў, спрабуе загаварыць па-беларуску, а «Рэспубліка» з рэспублікай — не жадае! У такім выпадку словы Кастуся Каліноўскага на вашым лозунгу пра ўрад для народа ў цікавым кантэксце бачыцца: што ж ты, урад, паперадзе свайго народа бяжыш, мы ж па-беларуску не гаворым!?

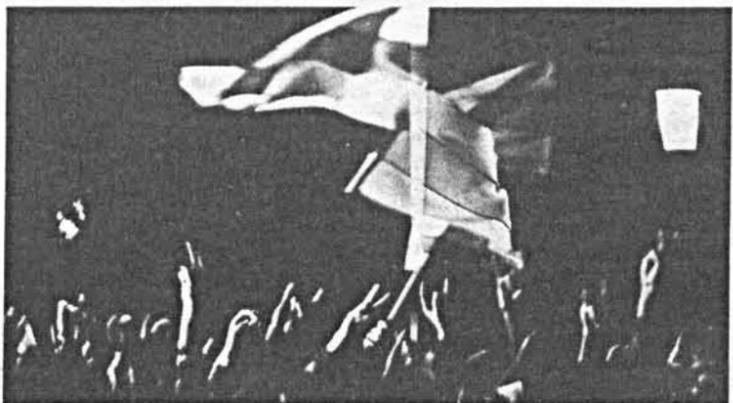
Вісіць сёння на Ленінскім праспекце ў Мінску рэкламны транспарант газеты: «Шаноўная публіка! Толькі для вас з апэратыўнымі навінамі газета «Рэспубліка!» Дык на якую публіку, паважаныя калегі, вы працуеце? Мо ўжо час працаваць на беларускі народ?

ЛІМАВЕЦ.

РОК — ЗА НЕЗАЛЕЖНАСЦЬ

У мінулую суботу Беларускае тэлебачанне вяло прамую трансляцыю з канцэрта-маніфестацыі «Беларускі рок за незалежнасць», які праходзіў у Мінску ў скверы імя Янкі Купалы. Сярод удзельнікаў канцэрта былі папулярныя рок-гурты «Мроя», «Мясцовы час», паэт-бард С. Сокалаў-Воюш, калектыў з Польшчы «Альбаросіка» і інш.

Фота У. ПАНАДЫ.

Глыбінка, «правінцыя», вёска... У бурянанасці апошніх падзей мы, працаўнікі пярэ, усё больш і больш «кансервуем» ў межах сталіцы, быццам непрыкметна забываемся пра беларускіх месцічковых свет, жыццё якога, як высвятляецца, цячэ зусім не так, як у Менску. Ці па сваёй неабачлівасці, ці з-за ляноты мы зусім недарэчна губляем духоўную повязь з сялянскім светам, а сялянскі свет перастае разумець нас...

Дык, можа, паспрабуем выглянуць са сталічнага футляра і ўчуцца ў жывыя галасы месцічковай — чыноўных людзей, інтэлігенцыі, сялян, паспрабуем зразумець, чым яны жывуць, аб чым дбаюць, як пасоўваецца беларусізацыя на вёсцы. І таму «ЛіМ» не абмежаваўся толькі тэлефоннай «радай» з глыбінкай — сам заглянуў туды, і, як вынік, чытачам прапануюцца свіслацкія абразкі Юрася ЗАЛОСКІ.

НАПАЧАТКУ БЫЛА ЗЯМЛЯ

Свіслацкія абразкі

«Выйшаў сейбіт сеяць
семя сваё...»
Паводле ЛУКІ, 8:5.

Аповяд пра моўнае развіццё правінцыі не выпадае пачынаць без уступнай зацінкі пра духоўнае жыццё вяскова-месцічковага люду ўвогуле, ці — правінцыйную ментальнасць, якая вымагае зусім іншага падыходу, чымся ментальнасць гарадская. Пра сучаснае засценкава-патаемнае жыццё нашай глыбінкі і надрукавана вельмі небагата, а калі й прабіваецца нешта ў рэспубліканскім друку — дык моцна дэкларатыўна, адарвана ад жывых галасоў і жывых, непаяравых пачуццяў.

Вось каб акунуцца ў жывыя пачуцці і назіранні людзей, я і вырашыў апусціцца на мясцовую глебу — у найбольш аддалены ад сталіцы прыгранічны раён Гродзенскай вобласці — Свіслацкі.

ЯВА ПРАВІНЦЫ

Беларуская правінцыя жыве заспакоеным, узлагоджаным, нетаропкім жыццём. Жыццём застылым, у духоўным плане, можна сказаць, — кансерватыўным. Вёска спраўна выконвае адвечны кругоход сялянскіх абавязкаў: калі я прыехаў на Свіслаччыну, якая заканчвалася капанне бульбы, у якім традыцыйна ўдзельнічае школьніцтва ад 11 гадоў і настаўнікі.

Што складае духоўнае жыццё беларускай правінцыі? Свіслаччына, напрыклад, — адзін з заходніх раёнаў Беларусі, каля 18 працэнтаў насельніцтва якога складаюць палякі (якія, дарэчы, жывуць вельмі кампактна, асобнымі прыпушчанскімі вёскамі), багата палякаў (ці — палякоў?) — у мястэчку Поразавы, якое пачынае сваю гісторыю ад 1523 года і ў якім яшчэ ў мінулым стагоддзі амаль побач пабудаваны царква і касцёл.

Да нядаўняга часу грамадскую думку тут фармавалі партыйныя ўлады, якія ў верасні падаліся ўпэрачкі — шукаць дзесьці новыя пасадзі, многія з колішніх «персекаў» і іншых «секаў» перакладалі на адміністрацыйна-кіраўнічыя (зноў жа!) пасадзі, зрабіўшыся буйнымі спецыялістамі ў галіне бытавога абслугоўвання насельніцтва і да т. п. У суседнім, напрыклад, Бераставіцкім раёне, першы сакратар РК КПБ стаў... дырэктарам фабрыкі спартыўнага адзення, хаця шаўецкай справе ў ВПШ яго наўрад ці вучылі... Але — жыць некаж трэба, і пажадана, не «абы-як».

Многія, з кім давялося гаварыць, лічаць, што партыя пахавана назаўсёды. Хаця яшчэ напрыканцы верасня ў Навасадскай няпоўнай сярэдняй школе давялося ўбачыць ультрасавецкі і да таго ж непісьменны лозунг «Перастройка — працяг Вялікіх здзяйсненняў, пачатых Вялікім Кастрычнікам».

Праўда, за месяц пасля пачатку адчуваўся змянілася танальнасць раённай газеты, колішняга партыйнага рупара, якая да новага года яшчэ будзе называцца «Заветы Ильича» і большасць матэрыялаў друкаваць па-руску, але ўжо ёсць рашэнне райвыканкома зрабіць газету беларускамоўнай і свецкай, а не ідэалагічнай.

Змены ў Менску ўспрыняты тут іранічна, бо ніхто іх тутакж асабліва не чакаў і тым болей не падштурхоўваў. У дзень майго прыезду нарадзілася новая

плётка — навацыя ў духоўным жыцці — пра паводзіны кіраўніка справамі райвыканкома, які яшчэ месяц таму цешыў абывацеля сваёй артадаксальнай партыйнасцю, а цяпер ці не першы ў раёне вывесіў на сваім доме бел-чырвона-белы штандар. «Бач ты — загадзя рыхтаваўся», — перакладалася між сабой тутэйшая інтэлігенцыя. Што ж, людзі неспадзявана пачалі мяняцца і тут, на падляшскім ускрайку Беларусі.

Вось такім чынам пастукалася ў дзверы правінцыі вераснёўская, прабачце, рэвалюцыя. Мясцовы кансерватызм адчувальна спарушаны, што выклікае і прыўзнятасць, але разам з тым і традыцыйны недавер вясцоўцаў. Людзі асцерагаюцца сталічнай заварухі, бо ўсё жыццё змены ў сталіцы толькі тужэй зацягвалі хамут на сялянскім карку, а што будзе цяпер — пакуль невядома. Хаця некалькі разоў у гутарках са мной мясцовыя жыхары разважалі прыблізна так: «Вайна будзе — вольна. Думаеш, немцы сцерпіць, што Польшча займае іхнюю тэрыторыю? Не, не сцерпіць. А Польшча тады захоча зноў раскінуцца да Стоўбцаў. Будзе вайна». Тым не менш, да прывітання з ФРГ, якое ў паветраным шарыку апусцілася на адзін з палеткаў у вёсцы Ляскі, сяляне паставіліся прыязна: усё-ткі падзея міжнароднага ўзроўню!

Людзі часта ўспамінаюць, «як было пры Польшчы» (савецкая ўлада ўсталывалася на гэтай частцы Беларусі фактычна ў канцы 40-х — пачатку 50-х гадоў, а дагэтуль існавала аднаасобная гаспадарка). Падобныя ўспаміны гукаць з нейкай ідылічнай заварожанасцю: колькі і якой мелася ў карыстанні сваёй зямлі, колькі трымалі кароў, коней, як сеялі і які смачны быў свой хлеб. Пра савецкія ж часы — амаль заўсёды з моцнымі слоўцамі. «Бальшавік толькі на картовыя нагавіцы даваў заробіць», — чамусьці ўжо ў мінулым часе гаварыў вясковы каваль з Навасадаў, мазур, якіх сюды з Беластоцчыны пераехала багата.

Памяць пра «польскія часы» трывала, але звязана гэта хутчэй за ўсё не з Язэпам Пілсудскім, а з уласным гаспадарствам, якое месцамі трымалася да 1952 года. Можна, таму тут пашыраны зварот «гаспадар» (слова «спадар» тутэйшы люд покуль, праўда, не навучыўся вымаўляць, часцяком кажучы «спадар»). Многіх сялян абразі-

ла слова «панове», якое аднойчы зраніцы, верагодна, памылкова ўжыў радыёдыктар.

Актыўныя спрэчкі мясцовага маштабу выклікала, як гэта ні дзіўна, абранне Старшынёй Вярхоўнага Савета Станіслава Шушкевіча. «Ці не паляк ён, таўвары журналіст?» — не адзін раз гэта было першае сустрэчнае пытанне да мяне, якое, шчыра кажучы, перш бянэжыла, бо ў мінскіх кулуарах, прынамсі, чуць яго не даводзілася. «А вольна пшэкі (так тут клічуць палякаў. — Ю. З.) здэкліва шыпяць: дзе вы, маўляў, чулі беларускае імя Станіслаў? У беларусоў нема тако імя: Шушкевіч — гэта наш, паляк». Так дагэтуль у часткі мясцовага насельніцтва і няма ўпэўненасці, што Шушкевіч папраўдзе з'яўляецца беларусам.

І, нарэшце, — спрэс непаразуме, адкуль узяўся герб «Пагоня» і бел-чырвона-белы сцяг. Раённая газета збіраецца друкаваць нешта з гісторыі, але, па ўсёй бачнасці, для Свіслаччыны новая сімволіка на першым часе станецца такой жа загадкай сфінкса, як у свой час савецкая атрыбутыка, устаноўленая на пачатку 50-х.

Такім чынам, ідэяе жыццё правінцыі гэтакім — ідэяем — можна назваць толькі дужа ўмоўна. Дамінуе звыклі, дзесяцігоддзямі адшліфаваны гаспадарчы кругабег, прыцяжэнне зямлі, а не асфальту. Можна, гэтак прыцяжэнне і ўратавала ў беларусах беларусаў?

САМАТВАРЭННЕ У ДЗІЦЯЧЫМ САДКУ

Калі казаць, дзе Закон аб мовах выкананы цалкам, — дык гэта ў Свіслацкіх вёсках, у якіх людзі гаварылі і гавораць на добрым заходнім дыялекце, з прымяшчэннем паляшчакіх выказаў — накіштал «мамо», «тато» і інш. Мясцовы гісторык-энцыклапедыст Аляксандр Сямёнавіч Палушкін нават сцвярджае, што менавіта на тэрыторыі Свіслаччыны, дзе ў сёвай мінуўшчыне жылі яцьвягі, сфармаваліся такія характэрныя рысы беларускай мовы, як «дзеканне», «цеканне», плаўнасць і мілагучнасць.

З верасня гэтага года ўсе школы раёна рашэннем райвыканкома набылі статус беларускамоўных. Рашэнне было рэкамендавана па лініі народнай адукацыі ад Менска да раёнаў і па лініі абласной выканаўчай улады. Так што можна лічыць, што ў Свіслацкім раёне сёлета беларусізацыя праведзена поўнасцю. Але гэтка аператыўнасць тлумачыцца не толькі патрыятызмам мясцовых улад, а таксама і тым, што беларускае школьніцтва ў раёне ўзгорла не знікала: усе школы былі беларускамоўнымі, за выняткам школ райцэнтра Свіслачы і (Працяг на стар. 14—15).

КАМУ ПАТРЭБНЫ КАНФЛІКТ?

У пачатку верасня старшыня Мінскага раённага Савета народных дэпутатаў Ф. Чарнушвіч даслаў на імя міністра культуры Беларусі Я. Вайтовіча ліст такога зместу:

«Выканком Мінскага раённага Савета народных дэпутатаў просіць станоўча вырашыць пытанне аб перадачы вернікам рымска-каталіцкага веравызнання Халыўскага касцёла, што знаходзіцца ў в. Раўбічы Мінскага раёна, пабудаванага ў 1862 годзе, бо насельніцтва на вакольных вёсак з мінулага года праводзіць рэлігійныя абрады каля сцен касцёла.

Зараз у касцёле размешчаны музей ужыткавага мастацтва».

У лісце ёсць шэраг недакладнасцяў. Найперш, касцёл па назве вёскі Халыўшчына завецца Халыўшчынскім. Стаіць касцёл не ў вёсцы Раўбічы, а на тэрыторыі спарткомплексу «Раўбічы». Музей не ўжыткавага, а народнага мастацтва. Ды і службу каля яго сцен пачалі праводзіць не з мінулага года, а з чэрвеня гэтага. Прычым, вернікі, паводле сведчанняў супрацоўнікаў музея, паводзяць сябе вельмі агрэсіўна. А падбукторвае іх да гэтага ксёндз Завальнюк, вядомы як праведнік на Беларусі ідэі «каталік — значыць паляк». На ягоным рахунку арганізацыя «аблогі» Дома кіно (Чырвонага касцёла). Ягона «каманда» спрабавала пераакупіць беларускамоўнаму набажэнству ў касцёле святога Рохы. Цяпер, як бачым, геаграфія дзейнасці памянёнага ксёндза пашырылася на мінскія ваколіцы.

На ліст Ф. Чарнушвіча міністр наклаў рэзалюцыю: «Прашу растлумачыць выканкому парадак перадачы касцёла». Атрымаўшы, што міністр не супраць, трэба толькі выканаць неабходныя фармальнасці.

З аднаго боку, усё нібыта справядліва. Спачатку быў храм, потым у яго памяшканні стварылі музей — цяпер вернікі жадаюць, каб ім вярнулі святыню, у якой маліліся іх бацькі і дзяды. А тое, што ім няма справы да асяродка культуры, унікальнага музея — таксама рэч зразумелая, хоць гэта і патрабуе эгаізма, а значыць супярэчыць хрысціянскай маралі. Але ж людзі — найперш людзі, а ўжо потым хрысціяне, мусульмане, язычнікі... Гэта натуральна. Насцярожвае іншае. Улады шырокім жэстам аддаюць вернікам будынку, у якіх размешчаны ўстановы культуры, не парупіўшыся прапанаваць людзям, якіх фактычна выганяюць на вуліцу, нешта ўзамен. Прыклад гэтаму знапея «аблогі» Дома кіно — Чырвонага касцёла. Саюз кінематаграфістаў Беларусі пасля высялення доўгі час увогуле быў бяздомым, а памяшканне, у якое ён, нарэшце, перасяліўся, патрабуе капітальнага рамонту і грунтоўнай перабудовы. Фактычна больш няма музея народных промыслаў у Заслаўі. Цяпер у будынку праваслаўны храм (хоць будаваўся ён як кальвінскі збор). Рэспубліканскі музей рэлігіі ў Гродне, размешчаны ў адрэстаўраваным комплексе будынкаў былога уніяцкага манастыра, таксама ў

хуткім часе можа «загадаць доўга жыць». Бо на яго паклаў вока мітрапаліт Філарэт, які мае намер стварыць тут сваю гродзенскую рэзідэнцыю.

А вось яшчэ адна вынятка з афіцыйнага дакумента — «Службовай запіскі аб выніках работы камісіі па перадачы касцёла, часткі манастырскіх памяшканняў, уваходнай званіцы, агароджы і тэрыторыі касцёла — помніка архітэктуры XVII ст. манастыра французскага ў в. Гальшаны з баланса Дзяржаўнага мастацкага музея БССР касцёльнаму камітэту абшчыны каталікоў в. Гальшаны». Гаворка ідзе пра адрэстаўраваны памяшканні, у якіх размешчана экспазіцыя твораў са збору ДММ.

«Прадстаўленыя намі дакументы не былі разгледжаны і былі адвергнуты прадстаўніцтвамі абшчыны вернікаў. Адмова касцёльнага камітэта прыняць умовы перадачы тлумачыцца тым, што прадстаўленыя дакументы не адпавядаюць іх жаданню і рашэнню мясцовых Саветаў».

Прававы бок рашэнняў мясцовых Саветаў падлягае асобнаму разгляду адпаведным органам і не з'яўляецца тэмай гэтай службовай запіскі. Аднак, прызнаючы рашэнне мясцовага Савета адзіна правільным, а таксама ігнаруючы меркаванне дзяржінспекцыі па ахове помнікаў і музея, актывісты абшчыны вернікаў зрабілі спробу пагроз і запалохвання з мэтай прымусіць камісію прыняць прапанову абшчыны і адначасова былі пагрозы разбурыць экспазіцыю музея ў манастыр-

скім комплексе, а таксама запалохванні работнікаў мясцовага музея. У выніку гэтага мы былі блакіраваны ў зале пасяджэнняў мясцовага Савета на працягу 2-х гадзін з умовай, што будзем вызвалены, калі прыем умовы рашэння мясцовага Савета».

Цікава, што менавіта касцёл, які сам пацярпеў ад большавізму, сёння ўзяў на ўзбраенне большавіцкія метады, спрабуючы зацвердзіць на Беларусі пальшызм. Праўда, якая мэта — такія і сродкі. У дадзеным выпадку сцэляная гармонія.

Бойкі, заўважце, ідуць не вакол таго, каму належыць тая ці іншая руіна, той ці іншы падмурак. Чырвоны касцёл, кальвінскі збор у Заслаўі, Халыўшчынскі касцёл, манастырскі комплекс у Гальшанах — гэта даведзеныя да ладу будынкі, асяродкі беларускай культуры. Каб у свой час яны не былі перададзены культурным установам, іх лёс быў бы вельмі сумны. І гэта павінны памятаць і тыя, хто сваёй ўладаю вяртае вернікам храмы, і самі вернікі, якія часам забываюць, што яны хрысціяне.

Адраджэнне рэлігійнай духоўнасці не павінна быць прыкрыццём паланізацыі ці русіфікацыі, і тым болей не павінна наносіць страты нацыянальнаму Адраджэнню Беларусі. Асяродкі беларускай культуры, якімі з'яўляюцца нашы нешматлікія музеі ў будынках храмаў, могуць пакінуць гэтыя будынкі не раней, чым дзяржава прапануе музеям нешта не горшае. Інакш трэба гаварыць пра свядомыя правакацыі, пра свядомае нагнятанне сацыяльнай напружанасці.

П. ВАСІЛЕЎСКИ.

«ТОЛЬКІ ТРЭБА ПАЧАКАЦЬ...»

Скажу адразу: незаздросная доля пісьменніка, які жыве ў Рэспубліцы Беларусь. У вольную часіну, якая зрэдку выпадае, ён змагаецца, дамагаецца, ходзіць, прасіць, ледзь не кленчыць, каб на Беларусі для беларусаў адкрылі беларускамоўную школу, каб хоць шмільду на роднай мове напісалі, каб... Не стану пералічваць усе гэтыя «каб». Гэтак было яшчэ з самага пачатку станаўлення беларускай літаратуры. Пацвердзіць маю думку дапамогуць два невялікія ўрывкі з верша Янкі Маланкі «Беларускай школы хочучь»...

Янка, Тодар, дзядзька Клім
Доўга думалі аб тым,
Як бядзе той пасабіць —
Школу родную адкрыць:
Каб урэшце ясна сонца
Засвятліла нам ў ванонца,
І асветны промень ясны
Беларус пазнаў няшчасны...

...Увайшлі яны за дзверы,
Падалі свае паперы
І пачулі яны ўраз
Міласцівейшай адна:
«Добра, добра, мае людзі!
Хай па-вашаму ўжо будзе,
Толькі трэба пачакаць!»
(Так гадноў мо з дваіццаць пляч...)

Думаю, што чытач зразумеў, чаго хацелі беларускія дзядзькі і што яны пачулі ў адказ ад таго, хто прысмактаўся да начальніцкага крэсла. Верш гэты напісаны аж у 1926 годзе. Што ж змянілася за гэты час? Калі папраўдзе, то мала што. І сёння дзядзькам, падобным на Янку, Тодара, Кліма, даводзіцца ісці ў кабінеты і паўтарача, як малітву, адно і тое ж: «Беларускай школы хочам». А ў адказ гучыць: «Пачакайце. Пацярпіце. Не ўсё адразу». Колькі ж можна чакаць?..

Аляксей ЯКІМОВІЧ.
г. Слонім.

ЛИСТ У РЕДАКЦЫЮ

ЯШЧЭ РАЗ «АБ ВЫЯСНЕННІ ПАЗІЦЫЙ»

У дні, калі я знаходзіўся ў чарговым адпачынку (от ужо ж гэтыя злэшчасныя адпачынкі...), з'явіліся дзве публікацыі: першая — у «Літаратурнай Росьі», а другая — як водгук на першую, — у «Літаратурнай газет».

Коротка аб сутнасці (хоць коротка тут сказаць нялёгка — трэба рабіць адпаведныя экскурсы і тлумачэнні). Пачалося ўсё з падрыхтоўкі ІХ з'езда пісьменнікаў СССР. Улічваючы, што рабілася гэта на фоне складаных падзей у краіне, можна ўявіць, як няпроста давалася вырашэнне і нашых, пісьменніцкіх, спраў. І ўсё ж з'езд пісьменнікаў Беларусі, здаецца, без вялікіх страт пераадолеў гэтыя рыфы. Было вырашана, што мы, захоўваючы і мацуючы свой саюз, прымаем удзел ва ўсесаюзным пісьменніцкім з'ездзе (але-але, — пытанне ставілася і гэтак); пазней, на агульным нашым сходзе, былі абраны дэлегаты... Словам, беларуская пісьменніцкая арганізацыя рыхтавалася.

Тым часам у Маскоўскай пісьменніцкай арганізацыі і ў Саюзе пісьменнікаў РСФСР абставіны прынялі куды больш складаныя накірунак. Справа ў тым, што некаторыя вядомыя пісьменнікі не атрымалі тут мандатаў на ўдзел ва ўсесаюзным з'ездзе (як, чаму — гэта ўжо іншае, а галоўнае, не наша пытанне).

Вось тут і пачалося: з'езд без... (называліся прозвішчы...)? Пытанне пайшло «абкатавацца» на сакратарыятах, сходах, на аргкамітэце па падрыхтоўцы ІХ з'езда...

Узнікла ідэя падмяніць з'езд усесаюзным пісьменніцкім сходам (што давала б магчымасць

і «неабраным» атрымаць паўнамоцтвы); кіраўніцтва СП РСФСР настойвала на няўхільным выкананні рашэнняў свайго з'езда — у тым ліку і ў адносінах да складу свайго дэлегацкага корпуса на будучым усесаюзным форуме. Наспяваў раскол. Ён неўзабаве і выявіўся ў заяве аб стварэнні другога, альтэрнатыўнага, саюза расійскіх пісьменнікаў (крыху раней быў яшчэ дэклараваны — прыкладна тымі ж сіламі, пры ўдзеле некаторых пісьменнікаў з рэспублік, — незалежны саюз пісьменнікаў краіны).

І яшчэ адна акалічнасць, якая — зноў жа «неўзабаве» — падагнала, прышпорыла адміністрацыйна — пісьменніцкага Пегаса. Тры путчавыя дні закончыліся тым, што група сакратароў СП СССР абвінаваціла другую сакратарскую групу — так сказаць, «сакратароў на акладзе», апаратных, — у падтрымку путчыстаў. Трэба заўважыць, што ў ліку першых былі пераважна чамусьці якраз тыя — «неабраныя» на ўсесаюзным з'ездзе. Тут яны і аб'явілі, што «рэвалюцыйным шляхам» бяруць уладу ў СП СССР у свае рукі, уводзяць у склад сакратарыята СП новых сакратароў, аргкамітэт па падрыхтоўцы ІХ з'езда распускаецца...

Такі беглы пункт падзей... Рада СП Беларусі абмеркавала сітуацыю, аб чым паведамлялася ў «ЛіМа». Наша пазіцыя была выкладзена і ў тэлеграме, адрасаванай сакратарыяту СП СССР, дзе было сказана: «Вярхоўны Савет Беларусі заявіў аб поўным суверэнітэце рэспублікі. У сувязі з гэтым да вырашэння пытання аб саюзным дагаворы або іншых фор-

мах міждзяржаўных адносін суверэнных рэспублік лічым правядзенне з'езда пісьменнікаў несвоечасовым. Змены ў кіраўніцтва СП СССР — прэрагатыва толькі з'езда або пленума пры кворуме».

Гэта, бадай, і ёсць адказ на пытанне: «Но что же Зуёнок?», пастаўленае ў згаданым пісьме групы беларускіх пісьменнікаў у «Літаратурную газету».

Што ж тычыцца сумеснага пагаднення, падпісанага групай сакратароў СП РСФСР і членаў бюро рады СП Беларусі, апублікаванага ў «Літаратурной Росьі», то ў тэлеграме (відаць, аўтары літгазетаўскага пісьма не былі з ёй знаёмыя) сакратарыяту СП СССР я зноў пацвердзіў нашу, раней выкладзеную, пазіцыю і адначасна ў пэўную некарэктнасць згаданай заявы. Патлумачу галоўную «адміністрацыйную правіну» (на якую слухна звяртаюць увагу аўтары пісьма): перад падпісамі заявы пазначана «па даручэнню...» — аднак жа рада СП Беларусі такога, канкрэтнага па гэтай сітуацыі, даручэння не давала... Прыкра аб гэтым гаварыць, але ўжо не першы раз робяць некаторыя члены бюро такія «замахі» падпісаць дакументы ад імя рады, не ўзгадніўшы іх з ёю. На гэта строга заўважалася, ды горкі вопыт не вучыць...

Цяпер яшчэ аб адным пытанні з пісьма ў «Літгазету»: аб маім членстве ў рэдкалегіі «Дня». Атрымалася так, што без мяне мяне ажанілі. Была толькі тэлефонная размова з намеснікам рэдактара Уладзімірам Бандарэнкам, у якой мне прапанавалася ўвайсці ў рэдкалегію газеты, праграма якой абяцала стаць кансаліду-

ючай у захаванні Саюза пісьменнікаў, у падрыхтоўцы ІХ пісьменніцкага з'езда (усё гэта гаварылася ў той час, калі калектыву «Літаратурной газеты» аб'явіў аб выхадзе з-пад юрысдыкцыі СП СССР). Я выказаў сумненне аб маёй магчымасці актыўна працаваць у рэдкалегіі — на адлегласці, жывучы ў Мінску... На гэтым размова і скончылася. Тым не менш прозвішча маё ў спісе членаў рэдкалегіі з'явілася...

Свае довады «супраць майго членства» давалася мне паўтарыць у пісьмовай форме (гэта было яшчэ да ўсіх згаданых падзей). А нядаўна я яшчэ раз пацвердзіў — тэлеграмай — просьбу (пры немагчымасці ўздзейнічаць на палітыку і курс газеты) выкрасліць маё імя са складу рэдкалегіі...

Ну і, нарэшце, можа, і мне дазволена будзе паставіць колькі пытанняў?

Рашэнне аб захаванні адзінства нашага беларускага Саюза пісьменнікаў, відаць жа, мы прымалі не дзеля таго, каб паўдзельнічаць у чарговай «разборцы» паміж пэўнымі групамі пісьменнікаў Масквы і Росьі? Перакананы: гэта іх і толькі справа. А ў нас хапае сваіх. І найперш — абараніць беларускую літаратуру, беларускага пісьменніка ад шалёнага наступу «рыначных абдымкаў» у сферы мастацтва і культуры.

У літгазетаўскім пісьме гаворыцца аб выступленні «против демократических преобразований в Союзе писателей страны». Аб чым гэта? Што лічыць «дэмакратыям»? Калі жменька сакратароў збіраецца, каб разгнаць другую жменьку? Ці тое, як гэтая, першая, жменька назначыць новых сакратароў, так сказаць, «кааптуе» (а яны што — параіліся перад гэтым з шырокай пісьменніцкай і дэмакратычнай грамадскасцю? — перагледуем пытанне літгазетаўскага пісьма? Ці тое, як пад гэтую «рэвалюцыйную акцыю»

заднім чыслом падводзіцца «юрыдычная фікцыя»?.. — То тады ўжо, як кажуць, — «извините меня»... Не разумею такой «дэмакратыі» («Дурны мукык, як варона»...).

Вось, бадай, і ўсё аб тым усё «что же Зуёнок?»

Самая галоўная мая мэта і жаданне (як і большасці з нас) у гэты каламутны дні — не ўцягнуць беларускі Саюз пісьменнікаў у перапалку, усчатую расійскімі прерабамі пярэ. Нам досыць і сваіх клопатаў — умацавацца, з'яднацца, каб выжыць. А тыя — іх супрацьборствы — вынырнулі на паверхню далёка не дзеля рашэнняў праблем літаратуры, тым больш — не дзеля рашэнняў праблем нашай, беларускай, літаратуры (як і літаратур іншых народаў). Ініцыятару гэтых літбоек, здаецца, менш за ўсё цікавіць, як мы жывём і паміраем. Іх турбуе іншае.

Скажу з горыччу: ці не спраўджаюцца мае апасенні, што маскоўска-расійская літкатлачна некалькі непрыкметна, паўзуча, але няўхільна падкрадаецца і да нашага пісьменніцкага саюза... Ствараецца ўражанне: як быццам камусьці вельмі карціць, каб і мы нохнулі гэтага куроудому, каб апынуліся ў гэтым вэрхале...

І таму я — за незалежны Саюз пісьменнікаў незалежнай, суверэннай Беларусі, за яго неад'емнае права рашаць, у якіх — федэратыўныя ці канфедэратыўныя — сувязі яму ўступаць, з кім заключаць пагадненні аб супрацоўніцтве. Тыя ж, хто робіць спробу паставіць беларускіх пісьменнікаў па той ці іншай бок чужой літбарыкады, міжволі ўпадаюць у небяспеку нанесці шкоду нашаму адзінству — гаранту нашага выжывання, нашага чыннага ўдзелу ў працы па беларускаму адраджэнню.

Васіль ЗУЁНАК,
старшыня Саюза
пісьменнікаў Беларусі.

СЕННЯ грамадства прад'яўляе камуністычнай партыі суровы, але справядлівы рахунак. Аднак пакаяцца перад народам за злачынствы, учыненыя ёю за дзесяці гадоў свайго непаздзельнага панавання, павініцца за жабрацтва мільёнаў людзей кіраўніцтва КПБ не збіраецца. Гэта яшчэ раз пацвердзіла нечарговая вераснёўская сесія Вярхоўнага Савета Беларусі, якая намаганнямі дэпутатаў-камуністаў перашкодзіла прыняць адзінае правільнае рашэнне: спыніць дзейнасць КПБ.

Між тым, у КПБ, пачынаючы з 1985 года, быў шанц адмовіцца ад сваіх унутраных карыслівых інтарэсаў, павярнуцца тварам да народа, рашуча адысці ад сваёй антынацыянальнай палітыкі. На жаль, карпаратыўныя, шкурныя інтарэсы партыйнага кіраўніцтва перамаглі здаровы сэнс і гэты раз.

Кіраўніцтва КПБ і не збіралася ад-

погляд на гэта пытанне. У адным з апошніх яго артыкулаў «Можно ли не считаться с истиной?», змешчаным сёлетнім летам у «Народной газете» і іншых выданнях, можна прачытаць такое: «Но отнюдь не идеализируя эту политику, смею утверждать, что в 60—70-е годы наблюдался упадок, а подъем народного образования, науки и культуры Белоруссии...»

Прыпынім цытаванне і звернемся да фактаў, якія, як вядома, упартая рэч. Фактаў, якія б пацвярджалі гэтыя вывады, няма, а тыя, што ёсць, сведчаць аб адваротным.

Грамадскасці добра вядома, што ў 60—70-я гады кіраўніцтва КПБ сапраўды дасягнула несумненых поспехаў у тым, каб вытрусіць у свядомасці народа яго гістарычную памяць, атрафіраваць у многіх сумленне, здольнасць да самастойнага мыслення. Менавіта кіруючая партыйна-бюракратычная сістэма

даецтва. Твор мог цкавацца і быць забаронены і на падставе п'еса ў высокіх інстанцыі, скажам, ветэранаў вайны, якія, як вядома, дасканала разбіраюцца ў любых, у тым ліку і творчых праблемах, ці п'есаў даярак, меліяратараў і г. д., якія зноў жа заўсёды прачытаюць і разумеюць твор значна глыбей, чым самі пісьменнікі або нейкія недарэкі — прафесійныя крытыкі. І паводле такіх п'есаў беспамылкова «заўважалі» ў аповесці або п'есе ідэалагічны крымінал, гэтак званае «качарненне» рэчаіснасці ці «дэградацыю».

У той жа час прапагандаваліся, уздымаліся на шчыт творы не з прычыных глыбокага і праўдзіванага пранікнення ў вострыя праблемы сучаснасці і гісторыі, а з-за таго, што яны адыходзілі ад гэтых праблем, з прычыны іх кан'юктурнай прыгладжанасці. Узнагародамі часцей заахвочвалася стравая выпраўка розуму і сумлення, калі не было апаскі,

надзеі на нармальнае чалавечае жыццё, настальгія па манопольным праве на ісціну ў апошняй інстанцыі рухае пяром тых, хто працягвае, насуперак вядомым фактам, скажаць і без таго скалечаную рэпрэсіямі гісторыю нашай культуры. Такое ж імкненне захаваць баланс паміж «памылкамі» і «дасягненнямі» выразна прасочваецца і ў артыкуле «Можно ли не считаться с истиной?».

Не збіраюся ўступаць у палеміку з А. Малафеевым адносна палітычнай постаці вядомага дзеяча П. М. Машэрава: я не кампетэнтны ў гэтай праблеме. Але хацеў бы задаць зусім не рытарычнае пытанне: хто дапускаў тых так званых памылкі, ці не настала пара назаваць пайменна і заклікаць хоць бы да маральнай адказнасці тых, хто глуміўся над нашай культурай, хто разбураў асновы народнага жыцця?

Прачытайце і сёння некролаг, прысвечаны адышоўшаму ў нябыт чарговаму пенсіянеру саюзнага ці рэспубліканскага значэння — і вы пачуеце, як звяняць медалі ў кожным слове гэтага некролага. Аказваецца, кожны з іх быў верным байцом партыі, дзейнічаў прыцыпова і беспамылкова, шмат зрабіў, заслужыў і г. д. Так, служыў ўсімі праўдамі і няпраўдамі, але — каму служыў?

Нехта скажа: мусіць, памыліўся А. Малафееў. Размова не пра памылкі, а калі гаварыць усю праўду, пра палітычнае шулерства, якое выявілася ў пытаннях культуры ў артыкуле з прэтэнцыёзнай назвай «Можно ли не считаться с истиной?» Выходзіць, што можна, Вам — можна, Анатолю Аляксандравічу, вам — усё можна...

На працягу шэрагу дзесяцігоддзяў на вачах у людзей кіраўніцтва КПБ-КПСС паступова, але няўхільна падрывала і падарвала веру ў справядлівасць, скампраметавала і дыскрэдытавала больш, чым усе разам узятая буржуазныя ідэалагічныя цэнтры, саму камуністычную ідэю. Сёння ў яе ажыццяўленне мала хто верыць. Гэта гістарычная расплата за шматгадовую палітыку падману, за ўсё тое, што рабілася назло, насуперак інтарэсам народа. Ад усёагульнага расчаравання і абурэння, ад сваёй адказнасці кіраўніцтва ЦК КПБ хацела схавалася за шыткамі надзвычайнага становішча. А сёння адпеты КПБ на ўсіх перакрываюцца крычаць, што яны не

ЧАСІ МЫ

МІФ І РЭАЛЬНАСЦЬ

Зноў да «пытання аб КПБ»

маўляцца ад сваіх замшэлых міфаў, догм і ад сваіх у шмат якіх адносінах амаральных метадаў работы. Да апошняга часу вярхоўка ЦК КПБ, камуністычны друк заклікалі захоўваць вернасць мінаандрэўскім бальшавіцкім ідэалам і трымаліся за іх, як сляпы за плот. Тым самым дэманстраваліся негатыўныя адносіны да праводзімых у краіне палітычных і эканамічных рэформ. Былі зведзены на нішто магчымаасці аздаравлення камуністычнай партыі, верагоднасць яе павароту да рэальных патрэб чалавека. Пастаянная аглядка, арыентацыя верхаводаў КПБ на мінулае пры летаргіі партыйных мас перашкодзіла выпраўіць адэкватных сучаснаму становішчу грамадства палітычных і філасофскіх канцэпцый і з'явілася галоўным тармазам, які перашкодзіў зрадуць новыя з'явы грамадскага жыцця і адмовіцца ад бесперспектыўнай палітыкі.

Кіраўнікі кампартыі і многія навукоўцы з разраду прывілеяваных грамадзянства навуку, пагаджаючыся са сваімі паняццямі ў агульнай ацэнцы крызіснага стану эканомікі, не асмелываюцца адкрыта прызнаць, што пачатак абуджання, але ашуканых спадзяванняў і перспектыв, як і пачатак усенароднай бяды, быў пакладзены ў кастрычніку 1917 года, што карані сённяшняй разрухі ў тым самым «сацыялістычным выбары», які каштаваў народу многіх мільёнаў чалавечых жыццяў, незлічоных пакут, крыві і слёз, на якіх узводзіўся падмурк сацыялізму. Цяпер, як і раней, партыйныя паны, падбадзёрваючы сябе гучнымі лозунгамі, дэмагогіяй і хлуснёй, зноў нацягваюць на сябе мундзіры народных заступнікаў, дэмакратаў, б'юць у барабаны, заклікаюць у новы паход сядлаць Расіянта... Няўжо зноў удасца ашукаць народ?

Неўміручае наменклатурнае племя ўжо даўно адарвалася ад народа, ад партыйных мас і ніяк не хоча заўважыць, што апынулася ў тупіку. Запрашаю паразважаць: ці трэба ратаваць такую партыю, якая даверліва і паслухмяна ідзе за сваімі павадырамі, якія не маюць дакладных навігацыйных карт і компаса, да таго ж дрэнна ўяўляюць порт прызначэння, хоць ён усё больш і больш вызваляецца ад утапічнага туману?

У апошнія гады сілай вядомых абставін узніклі такія праблемы, на якія сумленнага і абгрунтаванага адказу ў абаронцаў «сацыялістычнага выбару» няма. І гэта яны разумеюць, бачаць, што глеба хістаецца ў іх пад нагамі, адчуваюць, як свежыя ветры непазбежных змен трывожаць іх звыклы камфартабельны свет. Чес выявіў утапічнасць камуністычнай дактрыны, заганаўнасць тых сродкаў і метадаў, якімі яна праводзілася ў жыццё і суправаджалася няспыннай вайной з народам.

Яшчэ адным прыкладам таго тупіка, у якім апынулася камуністычная эліта, служыць яе адносіны да культуры, да беларускага нацыянальнага адраджэння. У друку нямаю гаварылася аб гэтым, дастаткова абгрунтавана паказвалася і тое бядотнае становішча, той заняпад, у якім у выніку палітыкі КПБ знаходзіцца наша культура ў апошнія дзесяцігоддзі. Здавалася б, абсалютна бясспрэчны факт.

Аказваецца, у лідэра беларускіх камуністаў А. Малафеева зусім процілеглы

была перашкодай на шляху да ўстаўлення гістарычнай справядлівасці — то ў адносінах да бяззінна рэпрэсіраваных пісьменнікаў, вучоных, то да несправядліва раскрытыкаваных і забароненых твораў, то да гвалтоўна затрыманай у свой час духоўнай спадчыны, то да знявечанай хлуснёй нацыянальнай гісторыі. Прыкладаў — не злічыць.

Гэта і была палітыка ЦК КПБ, у дачыненні да якой і сёння не саромеюцца прымяраць толькі ласкавы эпітэт «не ідэальна». Што ж гэта за палітыка, якая ўвесь час прымушала нас з боем аднеўляць растаптаную справядлівасць, у тым ліку і ў адносінах да сялян, гвалтоўна запрэгоненых калектывізцыяй, у выніку чаго мы вымушаны хадзіць з торбай па свеце, каб жабраваць у тых самых капіталістаў, для хаўтур якіх 73 гады пасля рэвалюцыі рылі дол і скалочвалі труну?

У сцвярдзэнні А. Малафеева адносна «пад'ёму» культуры вытыраюцца вушы наўмыснай няпраўды. Няўжо ён забыў на тое, што ў 60—70-я гады вядомы тэарэтычны прагноз навукова-камуністычнага гатунку аб непазбежнасці «поўнага добраахвотнага зліцця» ўсіх нацый, моў і культур асабліва паслядоўна і энергічна стаў ажыццяўляцца кіраўніцтвам КПБ (і тут перадавікі)? Беларусь была ператворана ў палігон для розных сумніцельных эксперыментаў.

Між тым ніхто з маскоўскіх мудрацоў сталінска-брэжнеўскай эпохі, ужо не кажучы пра мінскіх, не парупіўся растлумачыць народу: каму і навошта гэта патрэбна, якой гістарычнай неабходнасцю выклікаецца? Нарэшце, якім прыцыпам марксізму-ленінізму супярэчыць адваротнае дапушчэнне — захаванне разнастайнасці: этнакультурнай, этнапсіхалагічнай, моўнай?

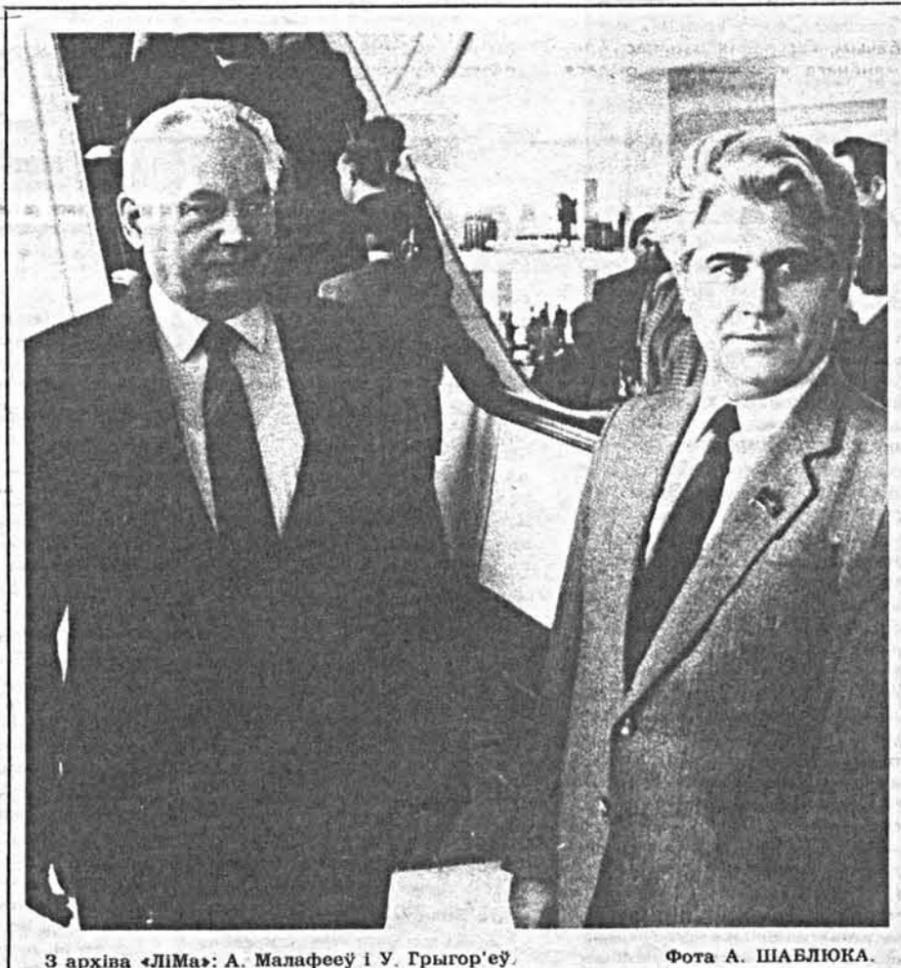
Зусім «забыў» А. Малафееў пра тое, што ў 60—70-я гады праблема беларускай мовы — праблема маральнага стану грамадства і духоўнага здароўя нацыі — вырашалася фактычна адназначна: мова беларусаў, на думку верхаводаў, павінна адмерці і чым хутчэй, тым лепш. Для ажыццяўлення гэтай мэты быў прыняты дыскрымінацыйны закон, які настойліва і ўпарта (у адрозненне ад цяперашняга) праводзіўся ў жыццё партыйна-адміністрацыйнай сістэмай. Вывучэнне беларускай мовы і літаратуры ў школах не мела абавязковага характару.

А можа, аб «пад'ёме» навукі і культуры Беларусі сведчыць адміністрацыйны бандытызм, які быў учынены ў тыя гады да групы навуковых супрацоўнікаў АН БССР «назидание» і для дастраха сучаснікам і патомкам? І за што? За спробы сумленна служыць навуцы, свайму народу, абуджаць страчаную памяць, за навуковую аб'ектыўнасць, што не супадала з «мненнем» ідэалагічнай службы ЦК КПБ і адпаведным чынам цкавалася. Усё гэта добра памятаецца навуковай і творчай інтэлігенцыяй рэспублікі.

У 60—70-я гады партыйна-адміністрацыйны дыктат над усімі правамі свабоднага чалавечага духу самым згубным чынам выявіўся і на развіцці беларускай літаратуры, літаратуразнаўства, літаратурнай крытыкі. Не кажучы ўжо аб «забароненых тэмах», на любую тэму маглі быць накладзены «табу», дастаткова было звання з ідэалагічнай установы ў рэдакцыю ці вы-

што мастак — свой брат па духу, не збівае начальства з панталыку падтэкстам ці алегорыямі, мысліць проста і ясна і паказвае, што праўда і справядлівасць заўсёды перамагаюць, бо ў канцы твора «выруліць» мудры партыйны архірэй, які, канечне ж, выправіць ненармальнае становішча або нават пакарае зло.

Думка аб «пад'ёме» культуры ў 60—70-я гады мае самы што ні на ёсць прыцыповы і практычны сэнс. Выходзіць, што тады адносіны да культуры былі выключна спрыяльнымі, а калі так, то і цяпер не трэба нічога мяняць, а неабходна працягваць і развіваць тыя традыцыі, якія вялі да «ўздыму». Ці не таму ў духу гэтых слаўных традыцый па сутнасці ўся беларуская літаратура была нядаўна аплывана чарговай абразлівай хлуснёй у сумнаведомым «Політи-

З архіва «ЛіМ»: А. Малафееў і У. Грыгор'еў.

Фота А. ШАБЛЮКА.

ческом собеседнике», баявым органам ЦК КПБ? Свае сапраўдныя адносіны да культуры ЦК КПБ выявіў і ў сваёй адмове дапамагчы філфаку БДУ — флагману беларускай філалагічнай навукі. Грамадзяне народныя заступнікі, з кім змагаецца?

Беларуская культура вырасталая ў неспрыяльных умовах, прывыкла да нягод, але не змірылася з імі. У лепшых сваіх узорах яна не была служыкам, падуднай ідэалагічным скразнякам. Нягледзячы ні на сталінскі тэрор, ні на шальмоўства і знявагі, якія чыніліся і чыняцца ў адносінах да яе прадстаўнікоў, яна выжыла, але не з ласкі партакратыі, а насуперак ёй.

Жаданне зноў загнаць разняволеную думку чалавека ў рэзервацыю рэальнага сацыялізму, з якога з-за класавых прырытэтаў не было відаць прасвету і

мелі ніякіх адносін да маскоўскага камуністычнага пучку. Што тут сказаць? Хутка забыліся, як А. Малафееў патрабаваў увесці надзвычайнае становішча і як гэта ідэя ў партыйных чыноўнікаў знізу да верху сустракалася бурнымі воплескамі.

У вольнай Беларусі наперадзе цяжкі шлях. Неабходна навава сцвярдзіць сацыяльную справядлівасць, вярнуць свабодзе яе пасады, народу — вярхоўную ўладу, чалавеку — уласнасць, аднавіць панаванне розуму ў справядлівасці.

На гэтым шляху — велізарная перашкода ў выглядзе камуністычных забонаў, міфаў, прывілей, хлусні, гвалту і нялодскасці, што злавеснымі цэнямі навісаюць з камуністычных бастыёнаў над пакутным народам.

Анатолю МАЙСЕНКА, дацэнт Мінскага інстытута культуры.

Супрацьстамяне часу

НАМ ЯШЧЭ далёка да аднаўлення поўнай карціны развіцця беларускай літаратуры. Няпоўнай яна была і без нядаўна выйшаўшага ў свет рамана Уладзіміра Дамашэвіча «Камень з гары», кнігі, якая падзяліла лёс шматлікіх своечасова напісаных і з крыўдным спазненнем надрукаваных твораў.

У змесе рамана, гісторыі яго стварэння, доўгага чакання свайго часу ў стане аўтара адлюстраваліся розныя этапы стаўлення беларускай савецкай літаратуры. Я думаю, па кнізе У. Дамашэвіча можна весці цікавыя даследаванні дынамікі літаратурнага працэсу 50—60-х гадоў.

Першыя падзеі твора адбываюцца ў другой палове 50-х гадоў. Гэты час у літаратуры азначаны гістарычным супрацьстаяннем «канцоў» і «пачаткаў», культурных эстэтычных догм і набіраючых моц перадавых таленавітых сіл. Яшчэ ўпэўнена сядзячы на адміністрацыйных пасадах няўхільна выканаўцы партыйных пастановаў у мастацтве. Іх крытэрыі мастацкасці — вернасць нарматывам, прадпісаным кімсьці зверху, усхваляванне сацыялістычнай грамадскасці, непарушнасць камуні-

стычнай ідэалогіі. Творам, якія адпавядаюць гэтым патрабаванням, заўсёды даюць зялёную вуліцу дырэктар выдавецтва Важнік, галоўны рэдактар Быліна.

Але ўжо не могуць ніякія жалезныя законы стрымаць новаю магутною плыню літаратуры, што «...пішучы смялей, лепш і глыбей, чым пакаленне, якое сфарміравалася ў цяжкі перыяд культуры асобы Сталіна». Кожны з маладых пісьменнікаў мае сваю творчую індывідуальнасць, кожная іх кніжка, нават першая, падрывае каноны сацыялістычнага рэалізму. З іх твораў у літаратуру ўрываецца подых сапраўднага жыцця, сама праўда, амаль несуднасная з літаратурнай нядаўняга пасляваеннага часу.

Пісьменнік Каралевіч, пашыраючы тэматычны дыяпазон айчынай прозы, звярнуўся да сёвай даўніны сваёй Радзімы, адкрыў, «што і ў нас ёсць мінулае, ёсць гісторыя, не горшая, чым у людзей, і нам ёсць чым ганарыцца...» «Вастрынёй і нязвычайнай трактоўкай ваеннай тэмы» вызначылася апо-

весьць Базылевіча «Жураўліны клін». «Ва ўсёй апавесці менавіта навізна і смеласць. Навізна не тэмы, а падыход да тэмы, кампазіцыя, будова апавесці, паказ унутранага свету герояў». Плённыя намаганні ў першую чаргу аўтараў вясковай прозы адвялі навалу «нейтральнага» стылю, «зайздросна» ўзбагацілі слоўнікавы запас. Так, у незвычайнай «імпрэсіяністычнай манеры» напісаны раман Драздова «На берагах Віліі», і гэта не «манернічанне», як лічыць крытык Ярашэвіч, а, па словах самога маладога празаіка, мова, «на якой гавораць у нас, якой гавару сам».

Безумоўна, чытач адразу здагадаўся, якія прататыпы схаваны за выдуманымі імёнамі. Амаль поўная ідэнтычнасць мастацкага вобраза і жыццёвых рэалій, як і мастацкія прыёмы пратакольнага запісу, паўтору, надаюць гістарычную дакладнасць матэрыялу. І ўсё ж хацелася б, каб зварот у мастацкім творы да прозвішчэй «вялікіх» людзей адпавядаў вы-

сокім патрабаванням: каб такія вобразы не ўпаміналіся «всуе», каб былі акрэслены яны выразнымі, непаўторнымі, асабіста аўтарскімі дэталімі. Аднак падыходзіць з сягонняшнімі меркамі да твора, гавораць тэкстам самога рамана, «было б несправядліва». Калі У. Дамашэвіч пісаў раман, не надта шмат добрых слоў было сказана ў адрас Быкава, Караткевіча, Брыля, Адамовіча.

У гісторыі стварэння рамана «Камень з гары» ўвасоблены асаблівае пераходнае перыяду ў гісторыі нашага грамадства. Твор змог нарадзіцца на свет толькі ў выніку наватарскіх пошукаў пісьменнікаў новага пакалення канца 50-х — пачатку 60-х гадоў. Але праца над раманам завяршалася ўжо ў той гістарычны час, калі закончылася натхняючая палітычная адліга і зноў над мастацкімі навісла ідэалагічная прыгонная залежнасць.

У пазыцыі, сюжэтна-кампазіцыйнай структуры, мастацкіх вобразах адлюстраваліся аўтар-

скія намаганні знайсці свой стыль, сказаць аб сваім часе сваё слова, супрацьлеглае афіцыйнай «несвабоднай» прозе. У процілегласць лакаваным замалёўкам сацыялістычнага жыцця, якія пераважалі ў творах савецкіх пісьменнікаў той пары, аўтар рамана «Камень з гары» акцэнтаваў увагу на сучаснай рэальнасці, рэчаіснасці быцця. Ён паказаў савецкага чалавека не на гіганцкіх будоўлях — там, дзе «зліваюцца рэкі», а ў сям'і, побыце.

Галоўны герой твора Драгун — асоба неардынарная. Ён займае пасаду рэдактара кніжнага выдавецтва, і, галоўнае, сам піша. Ён сапраўдны літаратар. З масы шэрай літаратуры рэдактар Драгун адразу вылучае дабротныя, таленавітыя рэчы, першы дае станоўчую рэцэнзію на кнігу Базылевіча. Ададана мастацтваму натура, ён можна адстойвае сапраўдную літаратуру перад выдавецкай цензурай, дапамагае, «каб добрыя творы ўбачылі свет, каб выхоўвалі, адкрывалі вочы тым,

Твор, які не здолеў пабачыць свету цэлыя два дзесяцігоддзі, вядома ж, не мог быць абмінуты крытыкай. Наталля Капшай, выкладчыца ГДУ імя Ф. Скарыны, лічыць, што падыходзіць з сучаснымі меркамі да рамана У. Дамашэвіча «Камень з гары» («Мастацкая літаратура», 1990) было б несправядліва. Таіса Грамадчанка, паставіўшыся з вялікай паважлівасцю да твора, тым не менш, адзначае яго недастатковую мастацкую абягуленасць, «замкнутасць жыццёвай прасторы». Ці так гэта, меркаваць чытачам...

Сустрэча праз дзесяцігоддзі

УЛАДЗІМІР Дамашэвіч абраў нялёгка шлях у жыцці. Менавіта абраў, бо мог бы, як многія іншыя, як большасць нас, сцяўшыся душой, таксама ісці на кампрамісы, прыстасоўвацца, пагаджацца. Але ён так не рабіў. Яго слова, грамадзяніна і чалавека, гучала на пісьменніцкіх сходках і з'ездах, у чытацкіх аўдыторыях. Выказаць свой боль, гнеў, трывогу на старонках кнігі або артыкулаў ён не мог і выкарыстоўваў, бадай, адзіную па тым часе магчымасць не маўчаць. Для адных яго слова было глытком свежага паветра, прыкладам смеласці і мужнасці, для другіх — той праўдай, пра якую не хочацца ні чуць, ні ведаць, бо парушаецца звыклы спакой, для трэціх — перабольшаннем, ахайваннем святых. Гэтыя трэція, а яны займалі месцы ў прэзідыуме і ганаровым першым радзе, калі называлася прозвішча У. Дамашэвіча, міжволі ўгіналі галовы, апуськалі вочы. Гаварыў пісьменнік пра катастрафічнае становішча роднай мовы, пра духоўнае спусташэнне чалавека, пра заняўдбанне традыцый, страту гістарычнай памяці, знікненне ў народа нацыянальнай самасвядомасці...

Толькі чаму гаварыў? Не маўчыць У. Дамашэвіч і сёння. Аднак (о парадоксы нашага часу!) голас пісьменніка ці не губляецца побач з іншымі, больш моцнымі і добра пастаўленымі, уладальнікамі якіх сталі аднадумцамі У. Дамашэвіча нядаўна, у выніку змен у грамадстве.

Вядома, актыўная грамадзянская пазіцыя пісьменніка не спрыяла хуткаму і лёгкаму выхату ягоных кніг да чытача. Яны траплялі пад асаблівы кантроль, часцей за іншыя забараняліся, адсоўваліся ў плане, аднак «вінаваты» былі і

самі творы. У іх уздымаліся вострыя, нязвычайныя праблемы, прысутнічала праўда жыцця, якую моцна свету гэтага лічылі непатрэбнай. Так, у апавесці «Кожны чацвёрты» У. Дамашэвіч паказаў, як вайна разбурае чалавечы ў чалавеку: звыклы да жорсткасці і смерці, ён помсціць не толькі ворагу. Шлях гэтай апавесці ад часопіснай публікацыі да кнігі аказаўся доўгім.

У анатацыі да рамана «Камень з гары» паведамляецца, што рукапіс праляжаў у аўтара дваццаць гадоў. Не ведаю, разлічваў на гэта пісьменнік ці не, але, прачытаўшы пра «дваццаць гадоў», міжволі пранікаешся павагай да твора: калі не пуськалі, значыць, было за што. І чакаеш нейкай асаблівай «вастрыні».

Праўда, сучаснага чытача нечым здзівіць ужо досыць цяжка. Ён паспеў адаптавацца да ўсяго балючага, што адкрылася на восьмым дзесяцігоддзі існавання савецкай дзяржавы. Але для свайго часу «вастрыні» ў рамана не хапала. Не толькі ў канцы 60-х, а і пазней, не мог трапіць на вока чытачу, напрыклад, наступны дыялог:

— А чаму рускі ў Мінску не хоча гаварыць па-беларуску?

— Навошта яму? І так ён усё разумее.

— То навошта ж нам падладжвацца пад яго?

— Хочаш не хочаш, падладзішся... Пойдзеш да дырэктара што падпісаць ці да начальніка цэха, дык што, будзеш яму па-вясковому тлумачыць? Спытаеш па-руску. Ён мо і сам беларус, але чалавек адукаваны, даўно забыў сваё...

Героі У. Дамашэвіча не толькі, што называецца, канстатуюць факт, але даходзяць да разумення таго, хто зацікаўлены ў заняўдбанні народаў сваёй мовы і чаму. Не дапуськаліся ў тагачасную літаратуру і рэзкія ацэнкі асобы Сталіна.

Але калі ад «вострых» мясцін, бы ад сучкоў на дрэве, прыжаданні можна было пазбавіцца, і дрэва (твор) заставалася б жывым, хоць і знявечаным, то характар галоўнага героя рамана Кастусь Драгун для такой «операцыі» не падыходзіў. Штосьці «прысасаць», змякчыць у ім здаецца немагчымым. Характар героя выяўляецца і правяралася ў нейкіх адзінак-вых надзвычайных сітуацыях, якія маланкай высвечваюць галоўнае ў чалавеку, а ў аднастайнасці будняў. У кожным сваім учынку і кроку Драгун фактычна роўны самому сабе. Гэта, вядома, не значыць, што ніякіх змен з ім не адбываецца. Проста ён не можа прыстасоўвацца, змаўчаць, схітраваць, схвацца за таварыша, як і браць горлам, выбіваць для сябе і сям'і нават самае неабходнае.

Фінал у такіх людзей вядомы (вядомы, аднак, больш па жыцці, чым па літаратуры): скарачаныя ці звольненыя, яны не могуць уладкавацца на працу, няма ладу ў сям'і. У. Дамашэвіч прасочвае гэтыя дзве лініі (праца, сям'я), па якіх, калі ўжыць сучасную тэрміналогію, ідзе накупленне адмоўных эмоцый у душы галоўнага героя.

Сям'я для Драгуна не стала надзейным тылам, дзе можна супакоіцца, сабрацца з сілай, калі нешта не заладзіцца на працы, у чым, зазначым, ёсць доля і Драгуновай віны. Свой час, думкі, спадзяванні ён аддаваў творчасці і рабоце, жонка,

дзеці пры гэтым прыносіліся ў ахвяру.

Пісьменнік, хоць і апісвае досыць падрабязна перыпетыі сямейнага жыцця героя, асноўную ўвагу скіроўвае на яго працоўную дзейнасць. Драгун пасля заканчэння ВУУ ўладкаваўся ў выдавецтва. Шмат старонак у раманае адведзена разважаням героя, якім павінен быць рэдактар і якой — літаратура. Для Драгуна гэта балючая тэма: нялёгка ідуць у ўласныя творы, і чужыя, з якімі даводзіцца працаваць. Ён чакае ад літаратуры праўдзівага, смелага адлюстравання жыццёвых канфліктаў. Атмасфера ж у грамадстве, паказвае пісьменнік, становілася ўсё больш задушлівай. Усё цяжэй было слову праўды прабіцца да чытача. І калі на пачатку працы ў новым калектыве Драгун адпачываў душой, то праз колькі гадоў ён адчуў сябе ўжо як на катарзе, стаіўшыся ад бясконцых сутычак і накачак.

Аўтар рамана «Камень з гары» раскрывае, як хавалася ад чытача праўда і літаратура становілася беспраблемнай, безаблічнай, без'языкай, колькі было выпрацавана сродкі і мер уздзеяння на творцу...

Кастусь Драгун мала адпавядае звыклым уяўленням пра савецкага інтэлігента. Прынамсі, яго беднасць, бытавая неўладкаванасць літаратурай у такой ступені не агаляліся. «Мне душа балела глядзець. Чужыя дзеці ў касцюмчыках, у дарэгіх, у новых, у шарсцяных сукеначках, у футрачках, а нашы — як сіроты якія», — выгаворвае Драгуну жонка. На гэта ён адказвае, што жыве і апрацае дзяцей па зарплатце. Што ж тады за грамадства і за парадкі ў ім, узнікае пытанне, калі здольны, здаровы мужчына не можа

сумленнай працай забяспечыць сабе і сям'і больш-менш прыстойны ўзровень існавання?

У адрозненне ад жонкі: на ўласную беднасць Драгун, здаецца, мала звяжае і не пакутуе ад яе. Тут якрз выяўляецца традыцыйна-тыповая рыса савецкага інтэлігента. «Вопратка для мяне — глупства. Важна тое, што ў галаве. Там — самы большы скарб, а не тое, што на ашчаднай кніжцы», — разважае герой рамана.

І ўсё ж так званы быт накладвае свой адбітак на жыццё Драгуна. Ён сам урэшце заўважае, як «патрохі здаюць нервы, збіраецца стома і злосць. Злосці шмат, яна ўсё расце...»

У. Дамашэвіч належыць да пісьменнікаў, якія з вялікай павагай ставяцца да жыццёвага факта. Вядома, кожны творца пэўным чынам адштурхоўваецца ад убачанага, пачутага, асабіста перажытага. Аднак у даным выпадку прывязанасць да рэчаіснасці носіць асаблівы характар. Яна не толькі падказвае «тэму», падкідае праблему. Яна амаль што жывцом пераносіцца ў літаратуру (пад рэчаіснасцю тут разумеецца тое, з чым сутыкнуўся аўтар у жыцці).

Безумоўна, у розных творах У. Дамашэвіча доля «жыццёвых запазычаняў» розная: меншая ў тых, дзе аўтар звяртаецца да падзей мінулага, і большая, калі ён паказвае свой час. Так, раўнеснікі пісьменніка нярэдка пазнавалі сябе і сваіх знаёмых у героях яго «студэнцкіх» апавяданняў і апавесцей. Прычым пазнавалі не ў сувязі з дакладна выяўленым светадчуваннем, настроям, памкненнямі, паводзінамі, што было б натуральна, а па нейкіх канкрэтных дэталях, рысах, сітуацыях. Аднак чытачом «недасведчаным»

НЯХАЙ СОНЦА НЕ ЗАХОДЗІЦЬ...

Да 70-годдзя Івана МУРАВЕЙКІ

Нярэдка бывае так, што чалавек, з якім ты выпадкова ці па нейкай прычыне пазнаёміўся, уваходзіць у тваю душу назавсёды. І гады, і кіламетры адлегласці, якія могуць раздзяляць абодвух, становяцца не перашкодай, а цягай хутчай сустрэцы, падзяліцца сваім, запаветным, ці хоць бы некалькі хвілін пагутарыць па тэлефоне, распытаць пра здароўе, навіны. І не мае тут аніякага значэння ўзрост ці, скажам, нейкі сацыяльна-грамадскі статус знаёмцаў.

Гэтае сяброўства ў мяне даўно з Алесем Махначом, суседам па кватэры. А яшчэ з Іванам Муравейкам, жыхаром іншага горада — Любані. Або два ветэраны вайны. Да нашага асабістага знаёмства я ведаў Івана Андрэвіча толькі па ягоных кнігах для дзяцей, якіх ён выпускаў нямаля за свой некароўкі творчы век. Я чытаў іх сваёй дачцэ, якая хадзіла ў садок, радаваўся разам з ёю ёжкім, дасціпным, іскрыстым вершам са зборнікаў «Сем колераў вясёлкі», «Дружная сямейка», «Сняжынкін-смяшынкін», «Дуб і дубок», «Я прыдумай казку», «Няхай сонца не заходзіць»...

Кажуць, што у сонейка і ў цяплыню, і ў холад шмат прамяняў тоненькіх, ніткаў шаўнявых. Я скаплю прамежы за хвосцік, прывяжу за колікі — Няхай сонца не заходзіць Аніколі!

Чытаў і не падазраваў, што гэтыя творы, такога жыццярэднага зместу, напісаў чалавек, які на сваім шляху спазнаў шмат нягод і перш за ўсё — цяжкія пакуты вайны.

Тама вайны ў творчасці Івана Андрэвіча якраз і зблізіла нас. Усё жыццё ён пісаў вершы для дзяцей — і аднойчы на мой рэдактарскі стол у выдавецтва «Юнацтва» лёг незвычайны рукапіс пад назвай «Прынёс з вайны». Тут я зрабіў агаворку. Не так проста рукапіс трапіў у выдавецтва. І з-за чаго б вы думалі? З-за... сціпласці аўтара, які ўжо меў у сваім багажы паўтара дзесятка дзіцячых кніг, што выйшлі ў Мінску і Маскве. Блаславіў рукапіс у свет, напісаў прадмову Уладзімір Паўлаў. Так і выйшла «споведзь байца пра «сваю» вайну», як вызначыў І. Муравейка сваю новую кнігу. Вось як піша ў прадмове Уладзімір Паўлаў: «Цікавую кнігу прынёс з вайны вядомы дзіцячы пісьменнік Іван Муравейка. Яна доўга ляжала ў яго ў сталё, можа, нават вельмі доўга (ажно 45 гадоў. — Я. Х.). З-за гэтага, аднак, першародства матэрыялу не паблякла, бо эмацыянальнае ўздзеянне сабранага ў ёй вялікае... Кніга гэта — дакумент салдата-акопніка, камандзіра мінамётнага ўзвода, камсорга палка, карэспандэнта дывізіёнкі і армейскага паэта. Праз усе названыя «пасады» прайшоў на вайне Іван Муравейка. А вось веці яго франтавага шляху: Смаленск — Салаўёўская пераправа — Падмаскоўе — шпіталь на Алтай — Сталінград — Днепр — Днестр — Магнусхаўскі плацдарм на Вісла — Одэр — Берлін. Праз успры-

манне аўтара даведваемся пра горкі пачатак вайны, гераізм і баялінасць, трагедыю і высякародства людзей.

Сама кніга багата жанрава. У ёй можна знайсці дзённікавыя запісы, замалёўкі, былі, дыялогі, гумарэскі, вершы, напісаныя па-беларуску і па-руску.

Вышыня безыменная. Пустка пясчаная. Ні жыта, ні травы на ёй не раслі. Чаму ж яна танкамі ўся ўзараная? Чаму ж мы крывёю яе палілі? Чаму дзесяць раз мы ў атаку хадзілі і адбілі не меней атак? Таму, што яна — часцінка Радзімы...

Гэты верш напісаны ў 1944 годзе. Ад Івана Андрэвіча я ведаў, што ў ветэранаў вайны «часцінка Радзімы» ўспрымаецца ва ўсім далейшым жыцці асабліва абострана. Бо для іх вайна не закончылася ў сорок пятым... «На вайне быў кожны землякопам. Так, і я капаў да мазалёў — бліндажы, траншэі і акопы, і... магілы для сваіх сяброў». І частка гэтая, «часцінка Радзімы», была месцам пахавання лепшых франтавых пабрацімаў.

Кніга «Прынёс з вайны» своеасабліва і тым, што тут ёсць месца і дасціпнаму франтавому гумару. Раздзелы «Апавяданні Пятра Перапечкі» (чытайце І. Муравейкі. — Я. Х.) і «Салдацкі гумар, пачуты ў час перапынкаў паміж баямі» — гэта гарачыя «цёркінскія» расказы і жарты бывалых воінаў. Як прыклад: «— Якія сілы рускіх вас разбілі? — Не магу ведаць, гер палкоўнік, — я не азіраўся...»

Усё жыццё Іван Андрэвіч прабыў у невялікім палескім гарадку Любань. І працаваў таксама ў адным месцы — у Любанскай раённай газеце. Быў яе рэдактарам, адказным сакратаром. У гэтым я бачу пастаяннае ягонае характары — не мітусіцца, не шукаць нечага выгоднага, быць верным аднойчы выбраным мясціне, справе. А тонкасць, далікатнасць яго натры, без якіх немагчыма ўявіць дзіцячага пісьменніка, даказваюць, што, пражыўшы ўсё жыццё на адным месцы, аддаўшы ўсе свае гады працы аднаму калектыву, — інакшым чалавекам быць не мог. Разумець людзей — ці не галоўная рыса характару Івана Андрэвіча. Апошнім часам яму самому вельмі цяжка: не стала любімага, роднага чалавека — жонкі Таццяны Мацвееўны, былой партызанскай медсястры, з якой прабыў больш як сорок гадоў...

Я ведаю, што Іван Андрэвіч — заядлы рыбак. Устае на досвітку і — да вады. Часам вяртаецца дадому позна ввечарам. Вуда сапакойвае, развейвае тугу. Там, на рыбалцы, нараджаюцца і новыя вершы.

Напярэдадні высокага юбілею жадаю вам, паважаны Іван Андрэвіч, новых творчых поспехаў, моцнага здароўя, тае сілы волі і вытрымкі, пра што пісалі некалі самі:

Усё сцяраплю, любячы муні, Любую вынесу бяду, Але ў роспач не ўпаду, Не падыму — каб здацца — руні.

Яўген ХВАЛЕЙ.

хто вузка бачыць, хто не ўсё разумее, хто верыць у банальную праўду сцёртых слоў». Пісьменніка Драгуна хвалююць праблемы, якія раней замоўчваліся. У сваёй аповесці ён закрапае «пытанні нацыянальнай самабытнасці, роднай мовы і культуры». Увогуле, па сваіх грамадзянскіх, прафесійных якасцях Драгун адпавядае таму архетыпу сапраўднага мастака, што здаўна склаўся ў гісторыі сусветнай літаратуры і мае добрую, багатую генеалогію. Такім чынам, Уладзімір Дамашэвіч звярнуўся да анталогічнай тэмы — пісьменнік і час, якая вырашаецца ім надзвычай нечакана.

Быццам імкнучыся ў палеміцы з літаратурнымі стэрэатыпамі пазбегнуць выключнасці свайго героя, аўтар зніжае вобраз, кідаючы Драгуна ў вір побыту, бясконцых сямейных сварак, у любоўны блуд. Вобраз пачынае дваіцца. Тут я дазволю сабе не згадзіцца з крытыкам Алесем Марціновічам, які, у рэшце рэшт, прыходзіць да заключэння: «Раздвоення асобы не адбываецца, хоць, прызнацца, часам такая пагроза і ўзнікала...» Дваістасць вобраза Драгуна раскрываецца перш-наперш у адносінах героя да жанчын. Традыцыйна ў класічнай літаратуры сутнасць героя правяралася каханнем, якое выяўляла яго высякароднасць, добразычлівасць, чалавечую годнасць. Р. Бярозкін пісаў: «Існуе не заўсёды бачная і яркая, але бяспрэчная сувязь паміж перадавымі грама-

дзянскімі імкненнямі чалавека і яго ўменнем адчуваць жывое жыццё вакол сябе, паміж ідэямі чалавека і яго «этычнымі» лозунгамі».

Пісьменнік Драгун глядзіць на жанчын вачыма звычайнага абыяцеля. Як самае характэрнае адзначае ў жаночай асобе — сварлівасць, маральную разбэшчанасць, практыцызм. Цяжка суаднесці такую аднабаковую, абразліваю ацэнку з грамадзянскай чуласцю Драгуна, з неад'емнай рысай мастака бачыць жыццё шматгранна, даходзіць да першапрычыны, знаходзіць матывацыю паводзін чалавека.

Шкада, што адзін з самых паэтычных і псіхалагічна складаных матываў у літаратуры — узаемаадносіны пісьменніка і жанчыны — вырашаецца толькі ў сферы побыту.

Побыт займае значнае месца ў рамане. Пасля доўгай леркіроўкі яго ў прозе, ён, як стыхія, паўнапраўна ўварваўся ў твор, устанавіў свой дыктат, аўтарытарна падпарадкаваў сабе герояў, стаў не падуладны ніякім эстэтычным мэтам. Побытавыя замалёўкі ў рамане зроблены амаль з натры. Дробязі сварак у камунальнай кватэры амаль стэнаграфічныя. У гэтай сувязі згадаю думку літаратуразнаўцы П. Дзюбайлы: «Поспех звычайна там, дзе ёсць мастацкая звышзадача — праз штодзённы побыт прыйсці да асэнсавання чалавечага быцця».

Раман У. Дамашэвіча «Камень з гары» шматпланавы,

шматслойны. Адзінства, цэльнасць фабуле надае добра прадуманая кампазіцыя, якая раскрывае ў аўтары майстра эстэтычнай формы. Адметная рыса творчасці У. Дамашэвіча — змястоўнасць формы, якая сінтэзуе аўтарскую думку, робіць творы пісьменніка, такія, напрыклад, як апавяданні «Конь незацугляны», «Гульня» («Малодосць», 1991, № 2), цікавымі не толькі ў ідэяна-маральным, філасофскім плане, але і зайздросна прыгожымі па эстэтычнай апрацоўцы.

Усе падзеі ў рамане звязаны з лёсам галоўнага героя. Яго жыццёвы шлях нагадвае след каменя, што коціцца з крутой гары, уцягваючы ў свой імклівы рух усё навакол.

«Ці як той камень з гары: ты яго толькі скрані, зруш з месца, а там ён рынецца ўніз, цягнучы за сабою цэлыя абвал. Ты яго толькі скрані...»

У сучаснай абвальнай плыні ўжо цяжка зразумець, што стала першапрычынай руху, што надае хуткасць лавіне падзей.

Уладзімір Дамашэвіч узяўся да ўзроўню мастацкіх абавязкаў. Ён паказаў лёс пісьменніка ў час гістарычных змен, раскрыў трагічную залежнасць пісьменніка ад абставін, якія не дазваляюць надрукаваць ужо напісаную кнігу, штурхаюць на фантастычны ўчынкі, даюць магчымасць выстаяць у барацьбе з часам толькі моцным духам.

Наталля КАПШАЙ.

г. Гомель.

творы наўрад ці ўспрымаліся як адбітак жывога жыцця.

Раман «Камень з гары» па колькасці прататыпаў, калі магчымы такі тэрмін у дачыненні да герояў твора, бадай, не мае аналагаў у нашай прозе. Ці не за кожным з іх стоіць канкрэтная асоба, якая досыць лёгка «прачытваецца». Аўтар, змяніўшы прозвішча (часам адну ці некалькі літар у ім), пакінуў выразны партрэтны характарыстыкі людзей, узнавіў рэальныя сітуацыі з іхняга жыцця.

У рамане паўстаюць постаці многіх беларускіх пісьменнікаў — В. Быкава, А. Карпюка, У. Караткевіча, І. Пташнікава, Б. Сачанкі... Памінаюцца і нават чытаюцца самі творы. Праўда, назвы крыху зменены: «Жураўліны крык» стаў «Жураўліным клінам», «Пушчанская адысея» — «Партызанскай адысеяй» (апавесці В. Быкава і А. Карпюка) і г. д. Побач з гэтымі аўтарамі, роля якіх у тагачасным літаратурным працэсе цалкам станоўчая, «вымаляўваюцца» іншыя, каго ніяк не залічыў у літаратурны авангард. Аналагічная сітуацыя ў рамане з работнікамі выдавецтва, за якімі таксама бачацца рэальныя людзі...

Падзеі і факты, пра якія расказвае У. Дамашэвіч, неабходна ведаць. Прынамсі, нялішнімі яны будуць для сённяшніх маладых літаратараў. Можа, тады яны з большай увагай здолеюць паставіцца да твораў папярэдняга, «застойнага» перыяду, не стануць з такой лёгкасцю кідаць папрокі старэйшаму пакаленню ў прыстасавальніцтва, адсутнасці грамадзянскай мужнасці. Аднак, думаецца, форма ўзнаўлення гэтых падзей і фактаў павінна быць іншая: публіцыстычны нарыс, успаміны. Проза вымагае ўсё ж большай мастацкай трансфармаванасці жыццёвага матэрыялу: тыпізацыі, абагульнення, асэнсавання.

«Звышпрыязанасць» да рэальных падзей і асоб, пэўна, была таксама прычынай, чаму твор не друкаваўся. Па нашым часе, калі выкрывальніцкі тэндэнцый дамінаюць у грамадскай свядомасці, нараджаючы не лепшыя ўзоры стаўлення да чалавечай асобы, раман У. Дамашэвіча асабліва эмацыянальна, зда-

еца, не выклікаў. Ды і два прайшоўшыя дзесяцігоддзі нешта значаць. З тых, хто мог бы лічыць сябе пакрыўджаным і абражаным аўтарам «Каменя з гары», «іных уж нет, а те — далече», як сказаў калісьці паэт. Іншая сітуацыя, яе можна прадбачыць з усёй пэўнасцю, назіралася б пры з'яўленні твора ў 70-я гады ці крыху пазней.

Але, магчыма, у будучым, калі гады настолькі адсунуць узноўлення пісьменнікам падзей ў нашай памяці, што яны страцяць сваю прамую і адназначную сувязь з жыццёвымі рэаліямі, твор стане ўспрыматца як мастацкае сведчанне часу? Здаецца, такой перспектывы ў рамана «Камень з гары» няма. Бо справа нават не ў тым, што за Базылевічам, як ні чытай, паўстае менавіта і толькі аўтар «Жураўлінага крыку», «Трэцяй ракеты», «Знаку бяды»... а за Рымарам — сумнавядомы з 30-х гадоў крытык-аглабелшчык, які добра пасадзейнічаў, каб многія беларускія пісьменнікі апынуліся далёка «ад родных ніў, ад роднай хаты». Справа ў тым, што характар цэнтральнага героя (на ім трымаецца ўвесь ідэйны,сэнсавы, эмацыянальны зарад твора, бо раман «Камень з гары» з'яўляецца монараманам, раманам аднаго героя) не атрымаўся дастаткова маштабным і значным. Адсюль — замкнутасць жыццёвай прасторы, быццам назіраеш за жыццём з вакна, што адчуваецца ў творы. Малакантактнасць са знешнім светам і нейкая ўнутраная, духоўная няразвітанасць (няразвітанасць у сэнсе самавыўлення) робяць Кастуся Драгуна нецікавым. Калі ж да гэтага дадаць неўсвядомленую, а таму не аплачаную пакутам сумлення чэрствасць у дачыненні да сям'і, то Драгун далёка не заўсёды здольны выклікаць сімпатыю.

Часам паводзінам героя не хапае звычайнай эмацыянальнай напоўненасці, а ўчынкі яго псіхалагічна не падрыхтаваны і не вытлумачаны. Асабліва ярка гэта выявілася ў фінальных сценах рамана, калі Драгун забівае Рымара.

Тут няма асабістай помсты і крыўды. Рымар ніякага дачынення не мае ні да Драгуновых непрыемнасцей у выдавецтве, ні да яго звальнення, ні тым больш да разрыву з сям'ёй. Атрымліваецца, штурхнулі героя рамана на забойства перакананні ідэйнага плана, і да

гэтага ён ішоў не адзін год. Аднак, каб учынак Драгуна ўспрымаўся без супраціўлення (размова не пра маральную ацэнку, яна не можа быць станоўчай), яго вынік працы ці барацьбы, што адбывалася нейкі час у душы і свядомасці, патрэбны больш важкі мастакоўскія « доказы », чым яны ёсць у творы. «Кожны раз, калі Драгун даводзілася бачыць Рымара, ён адчуваў у сябе на спіне пад левай лапатак нязвычайна халадок. Гэты чалавек выклікаў у ім агіду. Яго ажно, здаецца, калаціла, калі ён пазіраў на яго тлустую кароткую фігуру, якую бы заціснулі знізу і зверху, ад чаго яна пачала раздвацца ўшыркі. Вялікія вырачаныя халадныя вочы, тонкія вусны з характэрнай канфігурацыяй гаварылі аб жорсткасці натры, хоць на твары яго была заўсёды саладзкая ўсмішка, а на языку — гатовы для кожнага, у залежнасці ад рангу, — камплімент», — так «збіралася» нянавісць да Рымара. Быў яшчэ першаштуршок: словы простага вясковай жанчыны, маці калегі па працы: «І няўжо не знойдзецца смелага чалавека, каб яго забіў, як шалёнага сабаку?»

Не хацелася б спрачацца з героем (і з аўтарам) наконт разумення народнага прыწყыпу, што чалавечая кроў ніколі не праходзіць дарам. Адначу толькі, што з яго не вынікае помста, забойства як канкрэтнае дзеянне, таму яму, прыწყыпу, не патрэбны абаронцы. Тым больш, калі яны бяруць на сябе абавязкі і пракурора, і выканаўцы прысуду. Па народных уяўленнях, злыдня караюць не людзі, карае лёс, вышэйшы суддзя, які пастаўлены сачыць за справядлівасцю ў чалавечым свеце.

Драгун не можа змірыцца з беспакаранасцю зла. Аднак суд над Рымарам, што вяршыцца ў рамане, не вынікае ні з логікі ўзноўлення падзей, ні з логікі паводзін героя, ні з асаблівасцей яго натры.

Падзеі па волі аўтара набылі ўрэшце лавінападобны характар, пацягнуўшы галоўнага героя ў бездань. Толькі камень з гары, калі мець на ўвазе скразны вобраз-сімвал у рамане, здаецца скінутым знарок.

Таіса ГРАМАДЧАНКА.

НАВАЛЬНІЧНЫ АЗОН

Беларусь

З якіх цягнец гісторыі сівай
Узышоў народ душой прачысты твай,
О Беларусь! Якое легла жыта
На ніве непаўторнай, агнявой,—
Сягоння свету беламу скажы ты.

Пазнала ты тварца пагляд тупы.
Як малацілі-ляскалі цапы,
Крывёю заплывалі Курапаты.
Як селяў лёс, на радасці скупы,
На полі долі незлічона траты.

Як зёўрала змяістая мяжа,
Рэпрэсій ліпла чорная імжа,

Як над табой цягнулі руку згоды
Да тых, хто свет патопіць у крывях,
Крывёй залье збалелыя народы.

Як уставала сонца з туманоў,
Як сцятым шэптам працінала зноў
Твае, бядой аглушаныя, вушы.
На пікі ўсіх айчынных курганоў
Плявалі як з вышы твае чынушы.

Як зглухла мова спеўная твая,
Змутнела ў згубе Прыпяці бруя,
Дажды — наскрозь — цярусяць
кіслатою.

Як песня захлынаецца мая
Няўцешліва салёнай кропляй тою.

Як чынна і прывычна — дзень пры дні—
У бюракрачай, з'еднай тупатні
Пра дабрабыт твай думалі надзеіны,
Паселяўшы бяздушша камяні,
Не помнячы смяноў тваіх імёны.

Як будавалі лад на свой капыл,
Адаўшы ўзлёт ілжэдухоўных сіл,
Да згоднай згубы сэрца прыручалі.
Паэты як над памяцю магіл
Услужліва аб тым твае маўчалі.

Устаўшы з пракаветнай баразны,
Пра новы дзень твой думаюць: сны.
Дай кожнаму спатолліваю сілу,
Збудзі іх думы, летуценні, сны,
Забі сваю магчымую магілу,
О Беларусь!

Нам вочы праўда ўраз адкрыла,
Прамень яе з нязнанай сілай
Прайшоў зямлю — з канца ў канец.
Увакрасла праўда над магілай!
Святла закладзены вянец.

Не мружце вочы—пільней глядзіце:
Нябёсы веснія ў блакіце,
Якая плодная ралля!
Сяўбу Надзеі не праспіце,
Не кінце семя бадылля.

Аднойчы нам далася тое:
Пачуць, як ёсць, жыццё жывое,
Пазнаць у ранішнім святле,—
Гняздуе зболеная мроя
На сцятай сіверам скале.

То нам — падняць яе на крылы,
Развясць ночы змрок пастылы,
Вярнуўшы помна з забыцця
Святны,

храмы
і магілы —
Спатолю веры
І жыцця!

Ганіце з душ угодлівы спакой,
У нас багата прад жыццём віны.
Уста сонца ў далі за ракой—
Ідзе знаменнем з мёртвай стараны,
Жагнае свет журбінаю цяжкой.

Няўжо нам жыць бяздумнасцю сляпой
У спадзяванні: нас не апраменью,
Чыноўны довад старасці скупой
Трагічны дзень на поўніцу адэніцы!
А неба сыпле ядзернай крупой.

Няўжо чакаць бяспечнай маладосці,
Якой забава шумныя з рукі,
Калі наскрозь праточыць стронцый косці,
Каб рынуцца на бой за род людскі,
За светлы міг духоўнай прыгажосці!

Мы судзілі тых,
хто завяршыў сваё,
Каму пліта магілы цісне грудзі.
Ды точыць сэрца смуты вастрыё:
Мінецца век і нашы прыйдучы судзі.

Наступнік з зухаватасцю судзі
Не раз зірне пасля на нашы дзеі.
Мой дзень, ідзі!
Мой век, душу будзі,
Дары глыток крывічнае надзеі.

Душы зарана
ў зацішы чакаць
Скупы пагляд суролага прысуду.
Сарвана з болю ценькая чака, —
Я жыць яшчэ пад гэтым небам буду.

Пакуль не раб магілае трухі,
Я соль жыцця дапаю з пякучым гневам.

У НАШЫМ мястэчку сталічным Левыя і Правыя... даўно ўжо, даўно жывуць. Ці не з дзён рукапісных Менеска славуата? А мо і таго даўней. Звестак дакладных няма. Добра вядома толькі тое, што заўсёды Левыя былі неспакойныя, а Правыя адно й рабілі, што іх супакойвала.

Левыя, звычайна, прамаўлялі «Бацьце, што робіцца! І ведаеце, хто вінаваты?!» А Правыя на тое казалі: «І нічога такога не робіцца, а калі і робіцца, то вінаватыя ў гэтым вы».

Левыя з Правымі часта сварыліся, горла адно на другога люта настаўлялі. У Правых было войска, таму ў сварках яны заўсёды перамагалі. Войска заўсёды бывае толькі ў Правых. Калі ж войска з'яўляецца ў Левых, то Левыя тады імгненна забываюць, што яны Левыя.

Я—як і кожны чалавек недурны, у якога не адзін розум, а два,—пасярэдзіне быў, паміж Левымі і Правымі стаяў. Мне падабаліся Левыя, але і з Правымі я не хацеў сварыцца. Навошта? Свае ж людзі таксама.

Не ведаю як дзе, а ў нашым мястэчку стольным любімы занятак Левых—мітынгі, ну а ў Правых сваё хобі—нарады. Часцей за ўсё, засядаючы, Правыя паглыблена вывучалі заявы Левых, учыталіся ў кожны хвосцік. У заявах сваіх Левыя звычайна прасілі дазволіць ім прасвецці мітынг чарговы. Называлі дзень. Правыя ж звычайна адмаўлялі і на заявах Левых рэзалюцыравалі. Нешта такое: а ці не ў гэты дзень нарадзіўся Карл Маркс? а ці не супадае гэта з 60-годдзем высылкі Тройцага? а ці не перашкодзіць гэты мітынг правядзенню свята рыбака?..

У тры словы кажучы: Правыя не папускіліся.

І з мітынгам, у якім я ўдзельнічаў, Правыя таксама не папускіліся. Учыліся ў заяву падазронаю, на партрэт Дзяржынскага ўсе разам паглядзелі, абжоўваць пачалі. А чаму ўдзельнікаў столькі? А чаму ў месцы такім (Левыя думалі на могілках сабрацца)? А ці толькі гэтыя яны будуць памінаць, а, можа, і ты х?

Пасля ўсіх пытанняў цяжкіх Правыя—дзецкі ж сялян—уздыкнулі зусім па-сялянску: а каб вы спрахлі, Левыя, а каб вы галавой налажылі, дыхаць не даеце, паразіты, ну дык і мы вам...

І далі пакуль сваім лектарам адданым заданне—скрозь, дзе толькі можна, гароху дэзінфармацыйнага пасыпаць. І пабеглі лектары-плеткары адданыя ва ўсе бакі мястэчка нашага сталічнага, пазаймалі ўсе трыбуны з графінамі зялёнымі, гарох жменямі пачалі шпурляць: «Не слухайце, людцы, лайдакоў левых, на могілкі не йдзіце. Бо калі пойдзеце, паб'юць вас. Хто біць будзе—не ведаем, але чутка

ёсць—хлопцы-парашуталётцы спрыт свой інтэрнацыянальны пакажуць».

Здрыганулася па першым часе мястэчка наша сталічнае, рэбры свае худыя каля пазванкоў адчула. Але гэта толькі па першым часе. А ў дзень мітынгу—дрыготка мінула. Мала хто паслухаў лектароў-плеткароў. Хоць яны не толькі ад сябе палохалі—усё больш на газету «Вячэрні піск» спасылаліся, ды на хлопцаў-парашуталётцаў налягалі.

У дзень мітынгу местачком—галоўны будан Правых—на Бастылю стаў падобны, і ў натоўпе нават гукнуў нехта: «Людзівка на плаху!» Пазней, праўда, выявілася, што смерць «людзівку» патрабаваў пераапануты Правы.

Я купіў кветкі. Каб кветкі ўцалелі ў штурханіне людской, я загарнуў іх у некалькі газетцін кааператарскіх. Выйшаў пакунак ладны—шырэйшы з аднаго канца, чым з другога. Здаля зірнуўшы, можна было падумаць, што ў рuce ў мяне загорнуты цясак адналязовы, або сякерка кухонная, або яшчэ нешта небяспечна гастронамнае.

На падыходзе да могілак мітынгавых мяне спынілі два міліцыянты лычкапагонныя, на пакунак паказалі:

— Што гэта ў вас?
Яны спыталі, вядома ж, па-руску. І гэтак жа па-руску адказаў я:

— Спутніца тревог.
— Што?!—вочы ў міліцынтаў бліснулі, як гузікі уніформыяна.

Зразумеў я, што пакаленне сённяшняе нашай міліцыі бяссоннай дрэнна ведае веча маладую паззію Льва Ашаніна. Растлумачыў, як спецыяліст:

— Красная гвоздзіка — спутніца тревог.

— Цветы, што лі?—усё яшчэ не верылі міліцыянты лычкапагонныя.

— Можаче мамацаць,—дружалюбна прапанаваў я.

Яны памацалі мой пакунак батанічны, пасля панюхалі і прапускілі мяне да самай брамы.

А ў браме іхнія аднапрафесійцы мужныя стаялі двума радамі шчыль-

нымі. Не пратнуцца на могілкі, не прапаўзіці. Відаць па ўсім, Правыя загадалі нікога да магіл не пускаць—ні Левых, ні такіх, як я, што абачліва пасярэдзіне таўкуцца.

— Пусціце, хлопцы,—знарок авечым голасам папрасіўся я.

— Не пусцім,—адказваюць.

— На магілку начальніка любімага хачу букецік пышны пакласці,—слязу ім на пагоны наганяю.

— А ты свой букецік пышны да

мае дакументы!» Войска Правых суцяшала: «Маўчы, падла, тут усе свае».

Войска Правых манеўрам абыходным суворавым аб'ект (г. зн. могілкі) блакіравала. У першае яго лініі дзейнічала група фотабіццярроў адчайных. Гэта былі спецыялісты рашучыя па аб'ясшоджванні тэхнікі аптычнае. Людзі далікатныя, абыходлівыя,—але зараз яны зусім не мелі часу, каб паказаць усе свае далікатствы душэўныя,—каб, скажам, па-гусарску гала-

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

ПРА ТОЕ, ЯК Я Ў НЕДАЗВОЛЕНЫМ МІТЫНГУ ЎДЗЕЛЬНІЧАЎ

Апаবাদанне

манумента «Мястэчка-Герой» пакладзі,—раец міліцыянты маладыя.

Сумна.

Бачу: аж на могілках не хто-небудзь, а знаёмыя Левыя ходзяць, замаркочанасць паказваюць. Прайшлі, значыцца, раней, мусіць, з ночы яшчэ, калі не было гэтай варты двухрадовай.

Усунуўся тут я паўз галоўныя міліцэйскія, паклінаў самага знаёмага Левыяга, растлумачыў яму ветліва: кветкі шэфіку любімаму не даюць пакласці, кажучы, да манумента нясі. Пакладзі, дарагі спадар, за мяне. Магіла вунь яна, пад сасною...

І толькі гэта я кветкі аддаў, як вакол усё закруцілася, завірнула, накруціку рваць пачало. Гэта, — не разбіраючы дзе Левыя, а дзе тыя, што пасярэдзіне,— рушыла ў наступ гумовабіўнае войска Правых. На адну аглоблю ўсіх мераць стала, у адну гурбу чалавечую згяняць. Так вось Левыя на ўвесь гэты мітынг недазволена аб'ядналіся з тымі, што пасярэдзіне.

Са мною, значыць.

У такую хвіліну ўдалую Левыя заўсёды трыумфуюць, з-пад іхніх крылаў вераб'іных пёры арліныя феерычна вылазяць. Правыя ў кожным сваім наступе безаглядным заўсёды падвойваюць, а то й патройваюць батальёны Левых. І не толькі за кошт чалавечкаў такіх, як я, што век свой заўсёды пасярэдзіне боўтаюцца, але ж і за кошт сваіх ахвяраў, за кошт сваіх людцаў службовых, пераапанутых... То з аднаго краю, то з другога можна было пачуць: «Не біце мяне, я ж свой! Во

ву схлілшы, напачатку засведчыцца засмучаным фота- і кіназдымшчыкам, а пасля ласкава пераканаць іх, што іхнія фоташоўкі і кіназдымалкі робяць тут, на мітынгу недазволена, справу шкодную, недзяржаўную. Так, часу на дыпламатыю не было, але каб хоць ён і быў, час гэты салонны, усё адно мала што б змянілася, бо фотабіццярроў адчайных зусім не верылі ў мысленне дзяржаўнае фота- і кіназдымшчыкаў засмучаных. Паблізу іх, засмучаных, дзейнічалі фотабіццярры, як каты галодныя паблізу мяса. З мяўканнем дзікім выдзіралі з рук фоташоўкі і збівалі з плячэй кіназдымалкі.

Дарагое начынне аптычнае на асфальт ляцела.

На шашы ўздоўж могілак мітынгавых вырасла сцяна механізаваная — дымна паварушвалі цыліндры вялізныя, як сланы, спецмашыны і маленькія, як мухі, спецмашынікі; чакалі пасажыраў фургоны элегічныя з вокнамі закратаванымі; падрывалі раструбамі на кабінах вадамёты бескампрамісныя; «Ікарусы» дэмакратычныя, поўныя курсанцкай моладзі баявітай, астматычна выдыхалі едкую сальяру непаленую; жыгаль сюд-туд па-камсамольску бадзёры матацыклі аўтаінспекцыі; і здалёку сарамліва паблісквалі крыжамі маркоўнымі самаахвярныя пырхаўкі сапітарныя.

У кузавах адкрытых «Уралаў» зубрападобных гвардыя Правых сядзела. Хлопцы—галава ў галаву. Усе ў шаломах непрамакальных і з гнуткімі гумовымі паленцамі ў руках,—усе за-

Уважаўшы былых эпох грахі,
Адам планету рыбам, птушкам, дрэвам.

Павернуць свет
да радасці яны
Яшчэ нязнанай будучыні сілай.
Мой родны край,
Мой росны шар зямны,
На станеш, веру, ядзернай магілай!

Мне ў пошугу вячэрняе зары
Глядзець, куды кіруецца пуціна
Па самым пракаветным пустыры,
Дзе за спіной
І прад вачмі —
Айчына...

Дзьмухавец

Жарка, жоўта увечаны лёг паплавец
У пакінутай вёсцы маёй на віду.
Як праменьчык вясны, заірдзеў
дзьмухавец —
На сцябліне калыша, расстайнік, бяду.

Завяршаецца лёсу гарэністы круг:
Гул шчаслівай пары і нямота жылта.
Дзьмухавец, мой адзіны прыветлівы
друг,
Колькі дорыш вачам трапяткога святла!

Бя світаю душой у далёкай пары,
што асмужыў, панёс назаўжды
час-плывец.

Чую голас матулі жывы на двары,
Бачу сябра жывога ля груш, дзьмухавец.

І няма там, у вёснах, жажотнай слаты,
І праменяць шчасліва, жаўцяна яны.
Не пагас, не адціў, дзьмухавец,
яшчэ ты,
Не пасеяў між траў белы пух сівізны.

Дзяды

На могілках, дзе жухлая трава,
З журбінай мёртвых сёння памянём.
Сылучая магільная жарства
Сагрэта чуйнай памяці агнём.

Крывава ўзбухлі гронкі арабін,
І ветру лёт, як пошуг вечных душ.
Ляжаць дзяды, паспеўшы адрабіць,
Пусціўшы з рук
Жыцця трывучы гуж.

Іх доўгі сон журбою зварухну,
У век пагроз рукой асцерагу
Над кожным пракаветную сасну,
Зару і птушку, слоту і пургу...

У пушце пагаслых іхніх дзён
Тут забыцца быльнэг не парасце.
Мне свет зямны на шмат шырэў відзён
У продкаў чалавечнай праваце.

Сягоння,
як дасюль ніколі,
Душа дыхнула спорнай воляй,

Узнёсшы тое з забыцца,
Што адспявала грознай славай
І легла ў спадчыну крывава
Паіць карэнні пачуцця.

Ніколі,
а сягоння толькі,
Адкрыўшы свету сонца колькі,
Паўстала праўда з глыбіні.
І азваецца гнеўным пасулам
Усё, што ў памяці пасула,
Што поіць волі карані.

Сягоння,
як яшчэ ніколі,
У адказе мы за росхрыст волі,
За дзею кожную сваю.
І праваю абнаўлення
Азорыць памяці пламенне
Тваёй наступнасці брую.

Сягоння,
як ніколі болей,
Пагрозна трубіце над воляй,
Спяцы, злічыўшы барышы.
Вас крута вынесла пуціна
Адтуль, дзе Сталін і руціна,
Дзе згуба песні і душы!

Сягоння,
ведаю, сягоння
У народа чуйнае бяссонне,
Ды не бяспраўе, як было.
Сышло бяспомнасці сутонне.
Надзеі бліскае святло!

УПЕРШЫНЮ У «ЛіМе»

Эдуард Дубянецкі нарадзіўся ў 1966 годзе. Скончыў гістарычны факультэт Беларускага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Зараз працуе там жа навуковым супрацоўнікам. Мае шэраг публікацый (навуковых) у розных перыядычных выданнях Беларусі. Сёння штотыднёвік змяшчае яго першыя вершы.

Эдуард ДУБЯНЕЦКІ

Летаргія

Мы ўсе знаходзімся ў страшным,
доўгім сне,
Які нас шмат гадоў не пакідае.
Не радуемся мы ні сонцу, ні вясне,
Не бачым сваіх дзей, і не кранае
Нічога нас, бо плечы нам згінае
Зялікі Жях, ён знішчыў душу, волю,
Зрабіўшы нас дзівоснаю істотай,
Нячуткай да пакут, чужога болю,
Няздольнай зразумець дабро дзе, зло,
І ўрэшце нейкай брыдкай, бестурботнай,
Якую не абудзяць цуд, святло...

Дык здарылася што, о людзі, з намі!!
Чаму мы ўсе як неподзі, як не-
дачалавекі, і з адкрытымі вачамі
Спім ў непрабудным, летаргічным сне!

Зорка лёсу

Яскрава зорка ў небе ззяе,
Сваё святло на горад лье,
Мяне заўсёды сустракае
Яна ўначы, калі я не
Магу заснуць, і ў позні час
Выходжу з хаты адзінокі,
Тады ніхто не бачыць нас,
І я, ад спраў зямных далёкі,
Іду паціху, як заўжды
У неба узнімаю вочы,
Пытаю: «Зорачка, скажы
Як жыць, куды мне далей крочыць!»
І чую ціхі твой адказ:
«Кахай, сумуй і весяліся,
Таму што усяму свой час
Павінен быць, дык не спазніся!»

Часіны вельмі цяжкія насталі:
Краіна ўжо амаль загразла ў брудзе,
Не здзейнілася тое, што чакалі
Усе людзі. Думкі іх аб цудзе
Дарэжныя. І глядзячы ў далі,
Спытаю я: «Што заўтра з намі будзе!»
І мне адкажа нехта сумна, ціха:
«Напэўна, не пазбегнеце Вы ліха»...

Я — ўсяго толькі кропка, не болей,
На бязмежнай, блакітнай Зямлі.
Я змірыўся даўно з гэтай доляй,
Думкі, нібы ты цар, адышлі.

І стаю я, адзіны, у полі,
А вакол цішыня і спакой.
Я шчаслівы цяпер, як ніколі:
Я — часцінка планеты свай!

Няма ў маёй душы спакою,
Ёсць толькі боль і хваляванне
І страшнай бойкі прадчуванне...
Няма ў маёй душы спакою,
Бо мы жывем як за сцяною,
Дзе нас абходзіць спачуванне.
Няма ў маёй душы спакою,
Ёсць толькі боль і хваляванне.

Сумны, маўклівы натоўп марудна
на вуліцы льецца.
Я ў ім стаю, адзінокі, ніхто!
і не бачыць мяне.
Буду чакаць я заўсёды:
спыніцца, можа, хто-небудзь,
Раптам руку мне працягне,
стане мо сябрам маім.

Міласэрнасці, сэрца, нідзе не шукай,
Усё цяпло лепш бацькам і сябрам
ты аддай.
Атрымаеш наўрад ці што-небудзь
ўзамен,
Мэжа, толькі трывогі, пакуты, адчай...

крытыя ад свету белага бліскучымі, як
вітрыны, шчытамі.

Гвардыя ў рэзерве была.
Крыху воддала ад гэтай мотакалоны
засаднай чарнела «Волга» местачко-
маўская. У ёй сядзеў бацька нашага
мястэчка стольнага — першы гаспадар
местачкома, чалавек прынцыпаў і пе-
ракананняў нязменных. У сваім паліце
габардзінавым пасля года 85-га ён за-
шыў зачытаны ўшчэнт «Курс ВКП(б)
кароткі».

Праз хвіліну кожную ў местачко-
маўцы чорнай тэлефон званіў. Першы
гаспадар местачкома ўважліва слу-
хаў — дакладвалі то з аднаго, то з
другога суда народнага. Сквозь па
мястэчку нашаму суды народныя ўжо
готовыя былі прыняць да працэсу спра-
вядлівага падбухторчыкаў ярых,
з. зн. — галоўных Левых. Чакалі ўжо
звездкі, свае крэслы мяккія пазаймалі
судзі, — і ўжо на сталы панавальвалі
стосы пратаколаў запоўненых. Толькі
падпісачы іх засталася. А ў касы
ашчадныя быў загадзік пушчаны ма-
ланкава: галоўных Левых, дый астат-
ніх, негалоўных, аштрафаваных па су-
ду на дзвесце рублёў савецкіх, абслу-
гоўца без чаргі, — як ветэранаў вай-
ны апошняе.

Пазваніў у местачкомаўку чорную і
пракурор мястэчка галоўны. Далажыў
тывожна: ноччу з будынка пракура-
туры зніклі ключы ад кабінетаў і пад-
валаў усіх, і нават ад увахода цэнтр-
ральнойна. Пра гэтае шкодніцтва нечу-
ванае ўжо дадзена інфармацыя ў га-
зеты і на тэлебачанне. Шкоднік жа —
вядомы. Гэта начны вартаўнік праку-
ратураўскі. Ёсць падазрэнне: начны
вартаўнік пракуратуры нашае звязан-
ны з Левымі. Зараз яго ловаць і, вядо-
ма ж, зловаць і ключы адбярдуць, і —
само сабой — пакараюць. Ды ўдеха з
таго пакуль што малая, — бо ўсе ж
працаўнікі пракуратуры нашае местач-
ковае, гэтыя рыцары мастацтва юры-
дычнага, таўкуцца зараз на вуліцы,
не маючы аніякай магчымасці заняць
свае вышыні крыленкаўскія. Ужо з
гадзіну як яны не абараняюць правы
законныя нашых местачкоўцаў сум-
ленных, бо на вуліцы немагчыма ж
прымаць заявы, ці пратэсты там якія.
І нават ён, пракурор галоўны, таксама
на вуліцы таўчэцца і дакладвае ў мес-
тачкомаўку чорную не па клавішным
сваім арганчыку, а па траскуну вуліч-
ным, ледзьве ўвапхнуўшы ў яго дзве
капейчыны медныя.

Першы гаспадар местачкома з на-
дзеяй чакаў гэтае данясенне тывожна-
нае. І вось — дачакаўся. А тут яшчэ
пазваніў збеглы вартаўнік начны, па-
цвердзіў святасць слоў пракуроравых.
Значыць, усё ўлічана, самы час нада-
ваць аперацыі размах стратэгічны...

І на Левых былі пушчаны сілы
гвардзейскія, і Левыя разам з тымі,
хто пасярэдзіне, мусілі былі адысці ад
могілак мільяноўных, адступіць за ме-
жу нашага мястэчка сталічнага.

Там, за мястэчкам, у чыстым полі
паэтычным, што паволі ў пагорак пе-
раходзіла, і адбыўся мітынг забароне-
ны.

Лідэр Левых, падобны на высокую
свечку запаленую, гаварыў проста і
выразна і гаварыў якраз пра тое, пра
што ўсе пачуць хацелі. Яго слухалі,
як у касцёле, — сядзячы. Лідэр Левых,
як варажбіт, умеў пераконваць гола-
сам. Голас ягоны марна не губляўся,
насычаў паветра і, няхай ненадоўга,
але тыя, што пасярэдзіне, страчвалі
іронію сваю, а сумленныя абывацелі й
болей таго — на гэтым пагорку голым
адчувалі сябе паўстанцамі. І нават мо-
ладзёў курсанцкай, якая, лёгка прабе-
шы па чыстым полі фальклорным і
апырэдзіўшы астатніх вайскоўцаў, пер-
шая на схіл пагорка ўзышла, — і тая
знерухомела, пачуўшы лідэра Левых.

— Курсанты, сядайце! — запрасіў
ён.

Моладзёў баявітая па-дзіцячы пачыр-
ванела і памкнулася было прысеці,
але ўсё ж не зрабіла гэтага, — бацькоў-
камандзіраў пасаромелася.

Першы гаспадар мястэчка баяўся лі-
дэра Левых. Ён, увогуле, баяўся люд-
зей, якія размаўлялі па-беларуску і
ўмелі прамаўляць словы на паперку
не напісаныя.

Яму далажылі пра схіл пагорка, на
якім мітынгоўцы сышліся і які ўжо
часткова курсантамі акружаны. Ён зір-
нуў на карту і алоўкам чырвоным ва-
кол пагорка варожага намаляваў аба-
ранчак. Намацаў пад габардзінам
цэплым «Курс кароткі», паразважаў,
на карту глядзячы: мясціна крутая,
тэхніку гнаць не варта, а па-пяхотнаму
трэба вывесці некалькі рот, шчыльнай
абкласці аб'ект (г. зн. пагорак) і ціс-
кануць.

Яму захацелася на свае вочы ўба-
чыць канец баталі слаўны.

І ён убачыў.

— Што рабіць з лідэрам Левых? —
спыталіся ў яго.

— А што, вы яго ўжо спаймалі?

— Не яшчэ, — адказалі разгублена.

— Ну, дык лавіце і праз суд вы-
шліце яго ў РСФСР. Толькі праз суд!
Левых са схіла пагналі.

Левыя і тут не ўпарціліся. Уцякалі,
хто як мог, угінаючы плечы і галовы
ад кулакоў ды паленцаў гумовых. Раз-
зам з Левымі беглі абывацелі і ўця-
каў я. Уцякаў у гурце тых, што заўсё-
ды пасярэдзіне.

Ні кулаком, ні паленцам мяне не
зачапілі. Мне, наогул, пашанцавала.
Я ўспароўся проста на радыятар мес-
тачкомаўкі чорнае, з якога якраз пер-
шы гаспадар местачкома вылазіў. Да
мяне прыпознена ахоўнікі кінуліся, але
я, ратуючыся, апырэдзіў іх, смела да
гаспадара першага падступіў. Я пака-
заў на Левых, што, уцякаючы, рассы-
паліся вакол і цвёрда прамовіў:

— Таварыш генерал, Левыя ні сло-
ва не разумеюць па-руску. Вазьміце

мяне за перакладчыка, лягчай у вас
праца пойдзе.

Не ведаю, ці добра я зрабіў, аба-
зваўшы першага гаспадара местачкома
генералам, але тое, што прапанаваў
свае паслугі філалагічныя, займела
свой выбрык станоўчы. Мяне прапус-
цілі праз шчыты празрыстыя і шаломы
непрамакныя, — прапусцілі, не па-
камечылі, а назаўтра нават запрасілі
ў пакой высокі. Так, так, — сам першы
гаспадар местачкома, запамінуўшы мя-
не, зрабіў ласку, да сябе паклікаў.

— Мы ведаем, — сказаў першы гас-
падар местачкома, — што вам падаба-
юцца Левыя, але й з намі, Правымі,
вы сварыцца не хочаце. Мы ведаем,
што вы заўсёды пасярэдзіне, што б ні
было. Гэта вельмі добра. Учора вы
прасліся на работу, але перакладчы-
каў з мовы беларускае ў нас шмат.
Мы вам работу другую прапануем,
вельмі важную для мястэчка нашага.
Мы вас папросім арганізаваць Партыю
Пасярэдзіне. Так-так, Партыю Пася-
рэдзіне. Пэ Пэ скарочана. Вам, як лі-
дэру партыі новай, дэкларуем усе — і
местачкомаўку чорную з тэлефонам, і
пакой высокі ў любым, дзе захочаце,
будынку мястэчка. Галоўнае, каб мы
ў гэты час трагічны былі разам.

— Дзякую, — прашапаў я ўзруша-
на, — я падумаю.

— Добра, — сказаў гаспадар мес-
тачкома, — толькі з адказам не спяшай-
цеся, падумайце хвілін пяць.

У пакой высокі ўвайшоў збеглы нач-
ны вартаўнік пракуратураўскі:

— Таварыш першы гаспадар, лідэр
Левых злоўлены.

— Судзіце яго, — загадаў першы
гаспадар местачкома.

— Ужо засудзілі, — прамовіў збег-
лы вартаўнік пракуратураўскі.

— Тады высылайце ў РСФСР!

— Ужо высладалі, таварыш першы
гаспадар местачкома.

Збеглы вартаўнік начны пракурату-
раўскі задаволена выслізнуў з пакой
высокага.

— Забыўся папярэдзіць вас, — лас-
кава звярнуўся да мяне першы гаспа-
дар местачкома, — на людзях вы і ўся
партыя ваша будзеце дзейнічаць неза-
лежна ад нас, Правых. На сваіх мітын-
гах і ў сваіх газетах будзеце безагляд-
на спрачацца з намі, крытыкаваць нас,
нават лаяць. Але ў нейкі момант, каб
ворагі нашыя не здагадаліся, што мы
саюзнікі, і каб зусім іх забытаць,
нам давядзецца вас арыштаваць, як лі-
дэра легальна варожага нам партыі. Да-
вядзецца судзіць вас і выслаць...

— У РСФСР?! — напалохаўся я.

— Ды што вы! — усклікнуў першы
гаспадар местачкома. — Сваіх мы ў
РСФСР не высылаем. У адваротным
кірунку паедзеце. Ну, скажам, у бок
якога-небудзь каралеўства соннага.
Бельгія, напрыклад, або Швед-
скага.

7 ліпеня 1989 — 14 красавіка 1991.

— Не шанцавала нашай музыцы на гісторыі. То ёй адводзілі ролю спадарожніцы выключна сляйскага побыту — быццам бы асвечаныя музыкі жыхары засценкаў, мястэчак, гарадоў, былі ўжо ўшчыць нетузійшым людзям, не беларускім народам. То выстаўлялі яе блародным-бяспамятным даважкам да айчынай ці да савецкай музычнай літаратуры. Паводле падручнікаў, па якіх вучыліся і вы, Віктар Іванавіч, і мы, гісторыя прафесійнай творчасці пачыналася ў нас з 17-га года. Трэба ж дадумацца: ХХ стагоддзе ў музычнай культуры Беларусі пачалося адразу з 17-га года!

— А то і з 19-га... У мяне такое ўражанне, што двойчы за апошнія 200 гадоў да культуры Беларусі падыходзілі з мечам ды секлі яе ўшчэнт. Цяжка ўявіць, але два стагоддзі таму на нашых землях было 26 оперна-балетных тэатраў, тры дзесяткі сімфанічных капэлаў! А пасля апошняга падазрэння Рэчы Паспалітай за пару дзесяцігоддзяў усё гэта было знішчана. Тыя архівы, радзівілаўскія, напрыклад, якія знаходзіліся на тэрыторыі Беларусі, былі вывезены, ну і цяпер — што ў Кракаве, што ў Львове, што ў Вільні, што ў Пецярбурзе, а вось «дома» — ні ў Нясвіжы, ні ў Мінску няма гэтых архіваў. А, скажам, толькі з Радзівілаў вядомыя два кампазітары: Казімір ды Мацей. Дзе тыя ноты? Трэба шукаць і выконваць тую музыку. Для чаго нам гэта трэба? На маю думку, гэта арганічная частка цяперашняга працэсу, калі вяртаюцца да нас, вярнуліся ўжо, і «Пагоня», і белчырвона-белы сцяг, і многае з літаратурнай спадчыны... Але ж са здыткаў нашага музычнага мінулага мы амаль нічога да гэтага часу не ведаем!

— І мала хто здагадваецца, што ў нас было сапраўды «ўсё, як у Еўропе»...

— А сёння вельмі дрэнны стан культуры ўвогуле ў нас. У людзей адбіта ахвота да

НАПЯРЭДАДНІ ПАДЗЕІ

«Адраджэнне беларускай капэлы» — першы фестываль нашай музычнай старасветчыны. Ён адкрываецца 23 кастрычніка ў Вялікай зале філармоніі. З ініцыятарам фестывалю, заслужаным артыстам, лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі рэспублікі Віктарам СКОРАБАГАТАВЫМ гутарыць карэспандэнт «ЛіМа».

культуры, да мастацтва, адбіта жаданне быць мастацкаадукаванымі. Тое, што адбываецца цяпер у Заходняй Еўропе, у развітых азіяцкіх краінах, у Амерыцы — гэты бум цікавасці да класічнай музыкі, — у нас і ўявіць немагчыма. Але калі мы хочам ісці такім самым, цывілізаваным, чалавечым шляхам, трэба пачынаць! Адраджэнне капэлы і будзе пачаткам. Вось мы створым капэлу ў Мінску. Потым, напрыклад, адродзім капэлу Агінскага ў Слоніме, у Нясвіжы — капэлу Радзівілаў, у Гародні — капэлу Тызенгаўза і г. д. Калі гэта ўдасца, дык тады, магчыма, дзеці нашы будуць дасведчанымі ў сваёй культуры, у сваёй гісторыі. Толькі ж ведаючы сваю гісторыю і культуру можна людзямі звацца, а інакш — ну хто ж мы такія? Якой культуры належым? Сусветнай? Вось чамусьці французы таксама належаць сусветнай куль-

ПАКУТНІЦА З ЕЎРАПЕЙСКИМ РАДАВОДАМ

туры, аднак яны ведаюць пра сваю прыналежнасць французскай культуры. Ці германцы: яны таксама належаць сусветнай культуры, але ж германцы ведаюць, што яны належаць перш за ўсё германскай культуры. Дык і мы павінны ведаць, што ў нас культура існавала не толькі ў 70-я гады нашага стагоддзя, але яна існавала і ў XVIII, і ў XVII, і ў XVI стагоддзях, і гэтак далей, далей у глыбіню вякоў, адкуль пачынала свой радавод беларуская народнасць.

— Віктар Іванавіч, ідэя адраджэння беларускай капэлы належыць менавіта вам. Аднойчы вы падрабязна расказалі, як ваша цікавасць да «непрэстыжнай» беларускай музыкі, жаданне яе выконваць часцей, надаць ёй вагу ў канцэртнай жыццёвай прывяло ў рэшце рэшт да стварэння цыкла камерных канцэртаў «Анталогія беларускага рамаса» і адначасова — да пошукавай працы. І нават да арганізатарскай...

— Калі мяне запрасілі агу-

чыць, для тэлефільма, некалькі вакальных нумароў з «Полацкага сшытка», я падумаў: гэта ж сярэдзіна XVI стагоддзя, а камерны жанр у еўрапейскай музыцы ўзнік менавіта ў сярэдзіне XVI стагоддзя! І калі ў культуры тагачаснай Беларусі ішоў паралельны працэс, значыць, логіка падказвала, нешта мела быць і пасля. Пачаў шукаць, распытваць. Выпадкава даведаўся пра існаванне зборніка 1733 г. «Куранты». Потым звярнуўся да Вольгі Дадзімавай, захопленнай вывучэннем архіўных матэрыялаў XVIII стагоддзя, і дзякуючы ёй атрымаў раманы Агінскага... Узнікла натуральнае пытанне: а што — апроч рамасаў нічога не было? Пачаў шукаць артыкулы Барышава: было! Тэатры былі, і балеты былі, і оперы ствараліся. Існавала і харавая, і ансамблевая, і сімфанічная культура. Калі ж у руках сабралася тое-сёе з

нот, узнікла ідэя гэту музыку адраджаць.

— Нашы чытачы, пэна, памятаюць, але я ўсё ж нагадаю: акурат год таму, 19 кастрычніка, у «Ліме» быў ваш артыкул «Без падмурка ўзнавіць — немагчыма... Чытаючы праграму «Спадчына». Такім чынам вы гэту ідэю не проста «пусцілі ў свет», а яшчэ і абгрунтавалі неабходнасць і мажлівасць яе рэалізацыі — праз узнаўленне колішняй інфраструктуры для развіцця той музычнай культуры, якая мела еўрапейскі радавод і драматычную гісторыю. Жыла, стваралася, квітнела на беларускіх землях, каб потым у розныя гады і па розных прычынах адлучыцца ад гэтай зямлі, знайсці прытулак у суседніх скарбонках ці на многія, многія дзесяці год заснуць у пыльных сховішчах...

Я думала, што вас адразу пасля той публікацыі паклічуць у Міністэрства культуры, ухопяцца за свежую, грунтоўную і перспектыўную ідэю, прапануюць «сустрэчы план» яе ажыццяўлення. Наўна думала!.. Чамусьці нават адказу на ліст, дасланы на імя міністра культуры з просьбай выказаць кампетэнтнае меркаванне наокоп вашай задумкі, рэакцыяй так і не атрымала. Але ж адбылося неверагоднае: праз год пасля вашай публікацыі ўжо абвешчаецца фестываль. Капэла адраджаецца!

— Як часта здараецца ў нашым жыцці: калі што і ўдаецца зрабіць, дык не «дзякуючы таму, што», а «насуперак таму, што». Мне ўжо здаецца, што да гэтага часу ў Міністэрстве культуры існуюць погляды на музычнае мінулае Беларусі як на з'яву, якая не лічыцца нашым здатыкам. Дзіўна, бо яшчэ паўтара года таму з'явілася праграма «Спадчына», якую Міністэрства культуры абвясціла як сваю! Значыць, ажыццяўляць праграму павінна міністэрства. Але ці ўзнаўляецца з руінаў хоць бы адзін колішні тэатр? Ці быў наладжаны хоць бы адзін спецыяльны канцэрт з твораў, знойдзеных нашымі навукоўцамі ў сховішчах Пецярбурга, Кракава? Ці зроблена што-небудзь для абнаўлення вучэбна-

ПАРАДОКС: у нас няма на геніяльнасць попыту. Яны прыйшлі ў свой інстытут — акцёры сёлетняга выпуску — у восемдзесят сёмым (большасць курса). Перстроенае пакаленне! Ім пашанцавала і на час, і на настаўніка: Андрэй Андросік увасобіўся ў сваіх студэнтах як нідзе дасюль, — ягоны талент іх чакаў, шукаў, і дачакаўся-дашукаўся.

Але ім, здаецца, больш чым каму-небудзь, не пашанцавала. Бо яны, як выявілася, бадай нікому не патрэбныя. Галоўны рэжысёр купалаўцаў В. Раёўскі — нават іх не бачыў. З Віцебска і з абласных тэатраў не было нікога. Ні адной душы — з акадэмічна-навуменклатурнага тэатразнаўства. Божухна — даруй...

Здавалася, з-за іх павінны разгарацца аўкцыённыя баталі паміж дзяржаўнымі тэатрамі. Здавалася, што СТД і Мінкультуры не дадуць пусціць на россып жамчужныя каралі, знойдуць спосаб утварэння Новага Тэатра — унікальнага паводле ўзроўню прафесійнай асначонасці, з дзіўнай разнаколернасцю талентаў, на вышыні агульнаеўрапейскай сенсацыйна-агульнаеўрапейскай... Мо лепш заплюшчыць вочы, думаючы паранейшаму, што наша курка залатых ляхач не несла, так і не нясе?

Не ведаю, ці дапамогуць гэтыя, ці не запозненыя ўжо, нататкі, наўздагон бясследнаму распылу, але адчуваю, што павінен іхні «след» хаця б «знанаваць»; хаця б таму, што ў нашай тэатральнай альма-матэр, на акцёрскай кафедры, не здолелі альбо не захачелі ўцямаць, што ў іх адбылося, — «геніяльнасць», што з табой рабіць?

З Андросікам у нас (нібыта ўчора — час ляціць!) была сустрэча ў Ерзване ў восемдзесят сёмым, на саюзным тэатральным фестывалі. Там, пасля прагляду «Ліра» (у Рабрта Стурва), ён «выяраў» сваю педагогічную задумку — прапусціць студэнтаў праз Шэкспіра на працягу ўсіх семестраў,

праз усе прадметы, асабліва што датычыць спецыяльных дысцыплін: прымаць экзамены па рыту, рытміцы, вакалу, па сцэнічнай мове — не «наогул», а на ўзроўнях з п'ес Шэкспіра, на эцюдах, зной-такі, паводле п'ес Шэкспіра, на імпрывізацыях, фантазіях вакол Шэкспіра... Ды і мо наогул абсцісца без экзаменаў (без «дрыжыкаў», каб не было шкалярства).

Нешта стрымлівала, нешта замінала?

«ЯК ЧАРГОВЫ ПАРАДОКС...»

Ёсць тэатр. Як яму адбыцца?

Набіраў той курс не ён. На кафедры лічылася, што гэта будзе курс актрысы з ганаровым званнем Л. Давідовіч, а Андросік будзе педагогам «сярод іншых», з правам, мабыць, нейкай пастаноўкі. Выйшла ўсё наадварот. Не будзем заглябляцца ў рэтра-спекцыю. Адзначым толькі, што «Медзя» Я. Рэзумоўскай, неда-пастаўленая Л. Давідовіч (як пазначана ў афішэ — «сцэны»), нават не ўвайшла ў дыпломную праграму, а студэнт Я. Атарык, у якога, ананс Ясона, не было ніякай іншай ролі, апынуўся без дыплама.

Атрымаўшы кіраўніцтва курсам, рэжысёр Андросік з імскімі са студэнтаў мусіў развітацца, хтосьці пераходзіў да яго ад іншых педагогаў (з рэжысёрскай кафедры — В. Фамін, асоба сфармаваная, пасля політэхнічнага, з дыпламам інжынера), нават з іншых інстытутаў (інстытут культуры мусіў падарыць ажно на тэатрэм курсе, на ванаксію Джульет, вельмі перспектыўную А. Паплаўскаю); вярнуліся, адбыўшы службу ў арміі, Я. Жураўнін, А. Голуб, К. Акунёў, С. Шымно, А. Шуляк (яны да-туль вучыліся на папярэдніх курсах). «Лішніх» ён не выганяў, адсейваліся самі. Дабіраў — патрэбных. Тыя «ерзванскія» свае намеры ён-такі увасобіў у дзіўснае студэнцкае відовішча «Гуляем у Шэкспіра», у якім занатаваліся гады, семестры, сам працэс стварэння незвычайнай тэатральнай кампазіцыі, — ад іхніх першых дотынаў да «Настаўленняў Гамлета анцэрам» (дотынаў самаахоўна-іранічных, паслухмяна-неадверлівых, гарэна-немаўлячых)... Не! Не тое я кажу. Яны выходзяць на пляцоўку з самаадчуваннем віртуозаў і гуляюць, напачатку, не «ў

Шэкспіра», а ў саміх сябе, «цытуючы» свой першы дотык да Шэкспіра, лёгка «ўспамінаючы», з чаго ў іх пачыналася: «Пайшлі, работні!» і пайшлі. Акрабачыная размінка — быццам мімаходзь. Дэталь гриму — «спробы». Прымерачна-наасюныя аксесуары — «неўсур'ёз». І гэткае «шкалярскае» явсёлае здзіўленне: ты, шкаляр-Фамін, з твай ёй куртатасца, з твай неандэртальскай сківіцай, — ты будзеш Гамлетам? Ва-ле-ра-а!!!

Хітруны яны. Згулялі ў Гамлета, а мо і не згулялі нават... Ну, працываў ён тыя «настаўлен-

цінкамі фантазіі ўзаемаўдарнага кантакту з «вечнымі сюжэтамі». У «не такім» тэатры не бывае «хатніх» ці «паніжаных» тэмператур, у ім заўсёды «горача», і нават змрок — «гарачы», бо ўтвараецца натхнёным азра-эннем у гульні. Само ж натхненне тут — не гошчэ, а гаспадар, які не прызнае ляхных сяброў-суседзяў. Трэба, каб на сцэне разлілася мора, каб яго, «уздыбіўшыся да нябёсаў, залі-вала вогненнае паліва багоў»?

«выток» усёй трагедыі: Атэла з Яга «вынырнулі» разам з нейкай экстрэмальнай сітуацыяй, адзін — з любоўю, ашчасліўлены, другі — пазбаўлены яе і з зайздрасці. Элементарна? Мабыць, так. Але ж «гульня» пакуль што толькі паунаецца, а ўжо не толькі ўмовы абумоўленыя, — інсцэнізавалася завязка ягаўскага «путча» (ведзьмы-падбухторшчыцы, пазычаныя яхіднятамі «Макбета», нават падалі мне прадвеснікамі сённяшніх парла-менцкіх жанчын з «гарачымі» трыбуна — антыпрэзідэнцкімі прывамамі).

«Тасуючы» Шэкспіра, яхідняты выягнулі «жокера»: ці выратуе свет Венецыя Атэлава любоў? «Расклад» выводзіць іх на партыю «Рамэа і Джульетты», і сумнейшая з аповесцей на свеце ў іх чытаецца азорана, як найсвяцейшая: атрута, вымаленая Джульетай у Ларэнца, пера-творана ў магічнае «святло ў канцы тунеля». Мо пад час адной з рэпетыцыйных гульняў у Жураўніна — Ларэнца не было прыпасена «атрута» флакончына (эцюд — з уяўнымі прада-тамі). І ён Паплаўскай перадаў сваю манасную запаленую свечку (мо таксама ўмоўную), і та я прыняла яе? А ўрэшце атрыма-лася, што я, пры ўсіх старанях, не магу цяпер крытычна адасо-біць выканаўчы магнетызм анцэ-раў ад уздзеяння той свечкі-промяня на Рамэа, на Джульету, на мяне, на вас. Прабачце, мне было заўсёды крышачку шкада Джульет, якім даводзілася пасля слоў «П'ю за любоў» шукаць, як выканаць рэмарку «п'е». Калі ж Паплаўскай задзьмула свечку (прыняла атруту!) і калі зацэплі-лася ў глыбіні тунеля мірыяды свечак, з мірыяднай малітоўна-сцю вакалу, пераплаўленага ў філасофскі стогі аб боскай да-памозе чалавечаму нявер'ю, — я адчуў, што «не такі» тэатр умеае абходзіцца з Шэкспірам па-партнёрску.

...З касцюмерных скрынь, па-стаўленых тарцом, — паходныя шатры. Разгорненыя параваны — сцягі. Сцэна ператворана ў агромністае поле бою, на якім сама прастора павялічана-па-множана на даўжыню вялізных мечоў у руках Макбета і ягоных супраціўнікаў. Калі б Яўген Жураўнін не пачаў іграць свайго Макбета па-англійску (вось вам і экзамен па замежнай мове — праз Шэкспіра), і б, напэўна, напісаў: такой вялікай сцэны (вось вам і экзамен па сцэніч-ным фехтаванні!) я дасюль нідзе не бачыў. Бачыў. Дзе? У суай-чынінаў Шэкспіра ў пастаноў-цы «Каралі Ліра» Лонданскага караўлеўскага студэнцкага тэатра (за дакладнасць назвы не

ні», быццам павыцягваў са ста-рога куфра нечыя зляжача-па-каменчаныя рызманы, па-ментар-ску, з распеўным дыдактызмам, строга паківаўшы пальцам: гэта ж вам не толькі Гамлетавы рызманы, бо гэта ж рызманы — таварыша Шэкспіра! «Прымяра-юць» (паўтараюць) словы хо-рам — «зубраць») рытуальна, з запытальным гойданнем па крузе: гэта — Гамлет? Але ж «рызманы» — ці не Палоніевы? Альбо — Клаўдзіевы?! Эльсіно-раўскі «сацэралізм»?! Мая зда-гадачка (мо нехта здагадаецца пра нешта іншае): гуляючы ў «саміх сябе», яны іграюць ці не Плініевых дзіцянят яхідны, пра якіх пісаў ён, што пры на-раджэнні, гуртам вырываючыся з матчынага чэрава, ад нецяр-пачкі рвуць яго (заўважце ў Гамлета: «І ўладу захапілі дзе-ці», альбо ў Рэзенкранца: «За-хапілі разам з глобусам»).

Ніякіх «настаўленняў»?! «Я не ведаю, якім павінен быць тэатр. Але я ўпэўнены, што ён не мае права быць такім, як сёння», — так вучыў іх педагог. Без ментарства. Пасля Лобімава — Захарава — Някро-шуса няёмка «ментарыць». У «не такім» тэатры сам Тэатр ствараецца з гульні ў тэатр, і пачынаецца не з «вешалкі», а з «броўнаўскага руху», — з неўпа-радкаваных пошукаў мікрачас-

метадычнай работы? Не, нічога не зроблена. З'явілася вось кніга «Музычны театр Беларусі. Дакастрычніцкі перыяд»: гэта ж рэвалюцыйная падзея! Але... навошта гэтую кнігу друкаваць? Калі для таго, каб яна стала паваротным пунктам у асэнсаванні нашай культуры, дык чаму такі тыраж — 630 экзэмпляраў? Чаму Міністэрства культуры не робіць заяўкі на перавыданне гэтай кнігі, каб па ёй вучыліся ў мастацкіх ВНУ Беларусі, у музычных вучылішчах і г. д. Што, няма чаго ў ёй вучыцца?.. Ці, напрыклад, такі факт. Да мяне звярнулася адна мінчанка: у яе дваяроднага брата ў Польшчы ёсць архіў нейкага кампазітара, які паходзіць з Гародні. Быццам бы ён быў сынам губернатара Гародні, атрымаў музычную адукацыю ў Пецярбурзе, у кансерваторыі, а пасля рэвалюцый жыў у Польшчы. Але ж шмат пісаў на беларускіх тэкстах (рамансы), на аснове беларускіх мелодый пісаў фартэп'яныя п'есы. І вось паўтара ўжо года я не магу паехаць па гэтыя ноты ў Польшчу: звяртаўся ў міністэрства, але, апроч аб'яцанняў, — пакуль нічога. Ну, а наконт аб'яцанняў ёсць беларуская прымаўка.

Старадаўняя музыка і яе адраджэнне аказаліся нікому непатрэбнымі. Але абставіны паспрыялі. Яшчэ ўвесну я падзяліўся ідэяй — паказаць у некалькіх канцэртах адраджэную старадаўнюю музыку Беларусі — з мастацкім кіраўніцтвам БДФ Ю. Гільдзюком. Ён адрагавуў некалькіх маўляў, можа быць, а можа і не быць...

— «Можа быць» — гэта лепш, чым «не можа быць»...
— Правільна! Гэта была для мяне хоць нейкая зачэпка. Я пачаў прыкідваць праграмы магчымага фестывалю, схему самой капэлы як цэласнага ін-

стытута. Тым часам у рэспубліцы з'явіўся новы творчы саюз — музычных дзеячаў. Ідэя адраджэння капэлы аказалася тут вельмі дарэчы: у рамках фестывалю СМД правядзе свой першы пленум, і гэта будзе сур'ёзны, грунтоўны пачатак дзейнасці новага саюза.

— Я ўспоміла зараз, як пасля вашага выступлення на ўстаноўчым з'ездзе СМД, дзе вы зноў даводзілі ідэю адраджэння капэлы, на трыбуну выйшаў госць з Украіны. Ён між іншым выказаў захапленне вашай прамай, але з-за няведання назваў вас музыказнаўцам. Такі ненаўмысны іранічны камплімент нашым дыпламаваным гісторыкам музыкі...

— У нас на Беларусі праблемамі старажытнай музыкі займаюцца ў асноўным выканаўцы. Выканаўцы працуюць як музыказнаўцы: цікавая з'ява!.. Напрыклад, больш за ўсіх нот на Беларусі вярнула з польскіх архіваў Вольга Дадаіева, яна — піяністка. Цудоўную кнігу пра старажытную музыку напісаў Аляксандр Капілаў, ён — скрыпач. У нейкім сэнсе гісторыкам — музыказнаўцам з'яўляецца гітарыст Валерый Жывалеўскі. Вядома, што пісьменнік, літаратуразнаўца Адам Мальдзіс яшчэ і цудоўны даследчык музыкі. Праблема нашага музычнага мінулага хваляюць Ігара Мацюхова, мастацкага кіраўніка Дзяржаўнага камернага хору, і арганіста Канстанціна Шаравы. Ужо не кажу пра ансамбль «Кантэбіле», які зрабіў увогуле творчы подзвіг, вярнуўшы жыццё «Полацкаму шшытка». Зараз, калі п'есы са «Шшытка» гучаць па радыё ці ТБ, ужо гэта на вуха кладзецца так: о, вядома музыка, гэта мы ведаем. А гадоў 10 таму, я памятаю, многія нават музыканты гаварылі: навошта вам гэта трэба, навошта вы гэта граеце?

— А цяпер, калі рыхтуецца фестываль, такіх непаразумеласцяў не ўзнікае?

— Калі высветлілася, што сабранага, досыць разнастайнага, разнажанравага музычнага матэрыялу хопіць на цэлы фестываль, я звярнуўся да канкрэтных выканаўцаў з прапановай паўдзельнічаць у гэтай новай справе. Не адмовіўся ніводны! Музыкантаў у прынцыпе гэтая культура цікавіць, ды толькі дзе ім браць для працы нотны матэрыял? Ёсць і снобы, якія разважаюць так: ну, гэта, канечне, не Бах, не Моцарт... Ну, вядома, не Бах і не Моцарт! Але, па-першае, Бах ды Моцарт — велічыні, якія існавалі ды існуюць у адзіночным ліку. Навошта іх капіраваць ці дубліраваць? А па-другое, невядома яшчэ, з якімі велічынямі мы будзем мець справу, калі пашукаем па свеце ды мо знойдзем у рэшце рэшт тыя оперы, тыя балеты ды сімфоніі! Хто ведае — можа, мы і Моцарта знойдзем! Урэшце, як «закапалі» Баха на сто з лішкам гадоў, потым колькі яго «раскопалі», пакуль высветлілася, што кампазітар, аказваецца, быў зусім і не благі. Дык жа мы жывём у такой краіне, дзе закопвалі глыбока і надоўга, і не толькі музыку...

Мы павінны стаць нашчадкамі тых набыткаў музычных, што былі на нашай зямлі. Нярэдка гавораць: быць-то яно было, зразумела, але ж гэта не наша, гэта ж польскае, ці рускае, ці літоўскае, ці яшчэ якое. Гэта ж нейкія незразумелыя для мяне, напрыклад, комплексы! «Наша» — «не наша»... Яно ж тут было, і ўжо таму гэта — наша. З другога боку: а што такое рускі балет? Гэта ж французскі балет. Што такое оперная творчасць немца Гендэля, які жыў у Англіі і ўвайшоў у гісторыю як англійскі кампазітар? Гэта ж італьянскія оперы. Думаю, ні ў французскай, ні ў немцаў, ні ў

італьянцаў, ні ў брытанцаў таго комплексу самаедства, дзяльбы набыткаў сваіх старажытных культур не ўзнікае. Таму і нам творчасць тых жа Радзівілаў ці Агінскіх не грэх лічыць здабыткам і польскага, і беларускага народаў адначасова... Мы ж калісьці жылі ў адной дзяржаве! Дык як жа можна ўзяць і парваць?

І наконт тэкстаў польскамоўных: ну, дык што? Як разумець польскія вершы Купалы? Як разумець рускія вершы немца швейцарскага паходжання Рыльке? Ці французскія вершы Пушкіна? Гэта што — французская літаратура? Самае галоўнае ў творчасці, зразумела, гэта мова. Але ж мова — гэта не ўсё, не адзіная прыкмета нацыянальнай прыналежнасці: ёсць яшчэ тэматыка твораў ці праблематыка і шмат чаго яшчэ. Тым больш — у музыцы. Па гэтых прыкметах творчасць што Міхала Казіміра Агінскага, што Міхала Клеафаса — гэта і здабытак беларускага музычнага мастацтва. Творчасць Радзівіла таксама здабытак як польскага, так і беларускага народа. І творчасць Восіпа Казлоўскага. І дарэмна мы, я лічу, адракаем ад свайго славуэтага земляка Манюшкі. Дык толькі ад яго? Пра гэта можна доўга гаварыць. Але не справа капэлы высятляць культурна — гістарычныя сункі з суседзямі. Капэла павінна вывучаць, якая ж музычная культура была ў нашым краі, і ўзнаўляць, і адраджаць яе тагачасны еўрапейскі ўзровень, і развіваць, глядзець далей...

— Віктар Іванавіч, я ведаю, што ў вас ёсць дакладная праграма развіцця капэлы, план двух наступных фестывалюў, меркаванні наконт будынка. Але пра гэта ўжо наступным разам, тым больш, што праблема перспектывы капэлы будзе, відаць, абмяркоўвацца і на пленуме СМД. І на канферэнцыі, якую

арганізуе кансультант Саюза тэатральных дзеячаў А. Саламаха. Павінны прыехаць госці з Літвы, Польшчы, Расіі. І канечне, мае адбыцца гаворка пра самую музыку. Калі ласка, зарынтуйце нашых чытачоў у праграме канцэртаў.

— Гучаць будзе ў асноўным музыка XVIII стагоддзя, але вельмі песнямі, прысвечанымі Ефрасінні Полацкай, датуецца XII—XVII стагоддзямі. Сярод твораў — вядомы «Полацкі шшытак» і ўжо таксама знаёмыя слухачам «Куранты», аркестравая музыка М. Радзівіла і фрагменты з оперы «Агатка, або Прыезд пана» Я. Голанда на лібрэта М. Радзівіла, паланезы Агінскага і рамансы В. Казлоўскага, арганія і лютневія (у пералажэнні для гітары) п'есы, псалмы С. Полацкага, шэраг кантаў. Многае публіка пачуе ўпершыню, напрыклад, нізку інструментальных п'ес з «Віленскага шшытка». Прэм'ерай можна лічыць і оперу Р. Вардоцкага «Апалон-заканадаўца, або Рэфармаваны Парнас». Два гады таму яна першы і адзіны раз была паказана на сцэне опернага тэатра. Спецыяльна да фестывалю кампазітар Д. Смольскі зрабіў яе новую рэдакцыю, у якой опера і прагучыць на закрыцці, 30 кастрычніка ў філармоніі. Больш дакладную інфармацыю пра ўдзельнікаў канцэртаў і рэпертуар можна знайсці ў рэкламных матэрыялах, буклетах, выдадзеных да фестывалю.

— Дзякуй, Віктар Іванавіч, за размову. Спадзяюся, што ідэя адраджэння беларускай капэлы, ідэя вяртання нашай музычнай штодзённасці колішняга еўрапейскага кіталту захапілі і чытачы, што іх прывабляць праграмы прыгожай, гарманічнай старадаўняй музыкі ў выкананні ўсіх вас — творчых аднадушцаў, лепшых музыкантаў Беларусі. Няхай вас пачуюць, зразумеюць і падтрымаюць!

С. БЕРАСЦЕНЬ.

ручаюся) — у Каўнасе. Але ж Андросік са сваімі гадаванцамі не «спісваў» тую сечу ні ў лонданцаў (таму што ён не бачыў іх), ні ў нагосці іншага. Ён дыхаў «лонданскім» паветрам, сённяшнім (такі ўжо час: мы ім — крыху чарнобыльскага, а яны нам гэтага — па «бартэры»). Калі ж з бялітасных, размашыстамагутных рытмаў сечы жыццягубнай, на яе кульмінацыйнай ночце, быццам з грунту скрываваўных мечай, раптам «высянаецца» праз іскры ўда-пастаць Катарыны — Вольгі Вяльшовай, статнай, гнуткай, вельмі агністай, і калі вакол яе закруціцца ў блазенскай крутаверці гора-жаніхі, калі між ёю і Петручыю, якога грае Косця Ануньё, пачнецца пікіроўка пананглійску, ды па-руску, ды па-беларуску, калі мовы зблытаюцца так, што ў іх ужо, бадай, няма патрэбы, бо галоўнай будзе мова рытму, пластыкі ў яе іспанскім «перакладзе з італьянскай». Калі нас, распалена зачараваных, кінутых у покат нашым рогатам, прымусяць верыць, што актрыса, акрамя яе па-іспанску, акрамя яе праз стыйную стыхію жывапісу танцам, размаўляць ніколі не вучылася... Вось тут і выўляецца: забудзьма, што адкуль, бо ўсё, што ёсць на свеце, — наша, трэба толькі ўмець «узяць».

Мне давялося «прагартваць» у памяці ўсіх блазнаў з п'ес Шэкспіра, каб знайсці таго, чыё «забойства» паказаў Сяргей Шымко. Няма. Шэкспір не забівае блазнаў. Але ў «Ліры» каралеўскі блазен пасля шостага сцэны ў трэцім акце знік з трагедыі — пасля загаду Кента «ўслед за намі назіраюць бяжы». Бясследна знік, і пра яго далей — ні слова. Мо пра таямніцу гэтага знікнення падалі нам «знак»? Бо невялічкі блазнаў маналог «Крыху пазабавляюся праоратваць» — узяты з «Ліры», словы кожнага радка гучаць, нібы адказ на допыты: ты так казаў? успомні! а яшчэ? І пасля кожнага ўспаміну ўдар замураванай цемры, змрок сіскаецца з усіх бакоў, б'е зверху ў голаў, рытмы ўдараў рэгулююць каты — безаблічныя, з жалезных мечаносцаў, — іхнія рапіры канчаткова замураўваюць прастору, чалавека (недаўмерлага, яшчэ жывога!) зачохляюць — панеслі. Жудасная пантаміма. Дзіўная гульня. Чым далей, тым з большым захапленнем, з новымі адкрыццямі.

«Гуляем у Шэкспіра». А. Паплаўская (Джульета), Я. Жураўкін (Ларэнца), С. Журкоўскі (Парыс).

З праоратваў Блазна паўстаюць малюнк іх увасаблення: Альбіён навіварат, у стылі Брэйгеля ці Босха, як апафеоз каварства, здрады, помсты, свету мерцвякоў, якія носяць кожны на сабе сваю труну. Калі ж яны растуць, выйдзе нехта... Не, не «выйдзе». Мо — «матэрыялізуецца»? Прывід з дзвюх постацяў, адна ў другой на карку, буба з бубай. Загаворыць — Рычард трэці. «Горб» скуголіць тыя ж словы, нібы рэха. Ён спаўзае з карка, але застаецца «ценем», паўтараючы за Рычардам сіхронна кожны рух, нібыта выявляючы, пытаючыся, скардзячыся, наракаючы: яму — баліць, бо ён — душа свайго тырана. Уяўляецца? Па-мойму, геніяльна. Колькі навуковых каментарыяў накоплена вакол макіяжэўскай тэзы Глоствэра «кулак — сумленне, а закон нам — меч». І вось яно — мастацкае паталаганатамадаследаванне: меч — Ю. Паплёўка і сумленне (Цень) — В. Фамін. Цытую каментатараў: «Шэкспіра папракалі ў непраўдападабенстве гэтай сцэны, мяркуючы, што гэтка метамаर्फоза ў душы Анны абсалютна немагчымая» (У. Шэкспір, т. I. М., 1957, с. 610). Андросікаўскі

варыянт даследавання скалануў здагадку: сэрца Анны ўчула ёнк самой душы забойцы яе мужа, менавіта гэты ёнк зламаў яе, абрынуўшы на Глоствэра (С. Нікіфарова, як падкошаная, валіцца яму на рукі з вышыні магіліні), але ці не самае дзівоснае адбудзецца, калі Паплёўка — Глоствэр перадаць яе, як лішні (ужо — лішні) скарб, на рукі свайму Ценю — Фаміну, і той, прыняўшы цэла Анны беражліва (дачкаўшыся «свайго!»), пачне люляць (душа — душа!) свой дарагі здабытак, з новым, нечуваным ёнкам... Цэла Анны ўжо, здаецца, — труп!.. Ды гэты ж зноў — заяўка на мастацкую канцэпцыю, на «не такое» прачытанне ўсёй сістэмы п'есы. Дачакацца бі. І да «Гамлета», і да «Рамэа і Джульеты», і да «Утаймавання»...

Ставячы «Шмат шуму ніяцкуль», Георгій Таўстаногоў (а Андросік жа — ягоны вучань) выказаў такое меркаванне: «Не прымайце гэта за чарговы парадокс, аднак, па-мойму, сёння нельга граць Шэкспіра, як класіка».

А першы педагог Андросіка, народны артыст БССР Д. А. Арлоў катэгарычна не прымаў падобных «парадоксаў». І абое

«Гуляем у Шэкспіра». Сцэна са спектакля.

Фота У. КРУКА.

мелі рацыю? Прынамсі, я абсалютна ўпэўнены, што іх памеркавала б андросікаўская «Дванаццатая ноч», якая ўвечнае «Гульню ў Шэкспіра». Карнавал. Фантасмагорыя. З Шэкспірам — у абдымкі, быццам з Лёшам Дударавым ды Уладзімірам Някляевым. Але ж — і з Таўстаноговым («Вучыцца граць Шэкспіра трэба на Шэкспіры»). І з Арловым, — сведчу: хто пачыў некалі ягонага Мальволію, адчуе ўдзячнасць свайму лёсу, калі ўбачыць пераемніка Арлова ў гэтай ролі — В. Фаміна, з такім вось, «таўстаногоўскім», дадаткам: «Ці не ў Шэкспіры тоіцца шмат з прынцыпаў сучаснае эстэтыкі тэатра. Расшыфроўваць? Паспрабую. Па «сістэме Станіслаўскага» ніколі і ніхто не здагадаўся б, што Мальволію не вытрымаў напалу ўласнага ўяўлення пра высокі

У якасці пастскрыптума: афіша гэтага тэатра мае ўжо чатыры назвы пастановак, назапашаных пераадпломнай працай. Гэта — той рэпертуар, з якім нясорамна выходзіць у вялікі свет. «Нясорамна» — не тое слова. Радасна? Святочна? Так было! Дыпломныя спектаклі завяршаліся сапраўднымі трыумфамі (пра гэта сведчаць запісы тэлетрансляцый). Мы віталі творцаў Новага Тэатра, аднадушцаў і паплечнікаў Андросіка — Уладзіміра Лаўрухіна (настаўніка па мове пластыкі), Альбіну Шагідзевіч (пластыка сцэнічнай мовы), Дзіню Іванову (пластыка ваявала), Алесю Сандлер (музычная архітэктоніка), Мінолу Кірычэнку і Валодзю Рудава (анцёрскае майстэрства). Падабралася каманда — залатавачка да залатавачкі...

шлюб з Алівіяй — памёр. Такое можна выдумаць — «гуляючы». І да таго ж, гульцам, напэўна, трэба нешта ведаць, акрамя «сістэмы Станіслаўскага», прынамсі, мабыць (прыгадалася), магічна-рытуальную эстэтыку харэаграфіі народаў Афрыкі (хто бачыў пастаноўку Дагамейскага ансамбля «Зомбі» — уваскрысенне памерлай — зразумее, што адкуль). Мо нехта ссуе бровы ў ментарскай глыбакадумнасці: «Дванаццатая ноч» і — «зомбі»? Адкажу зваротам: кожны, хто як можа і чым можа, паспрабуе паспрыць таму, каб мець магчымасць гэта ўбачыць. Грукайце ва ўсе інстанцыі, шукайце Бога, чорта, спонсараў, Андросіка, ягоных гадаванцаў, памажыце вырашыць парадаксальную сучасную праблему: геніяльнасць, што з табой рабіць!

Георгій КОЛАС.

ПІСАЎ ТОЛЬКІ ТАК Я, ЯК ДУМАЎ

Польская грамадскаяспраўляе 250-яі ўгодні Францішка Карпінскага, свайго самабытнага паэта, аднаго з прадстаўнікоў сентымэнталізму. Да гэтага святкавання далучаецца і Беларусь, з якой польскі паэт быў звязаны самым непасрэдным чынам.

Нарадзіўся Ф. Карпінскі ў Галіцыі. У 1780 годзе пасяліўся ў Варшаве. Не знайшоўшы там належнай падтрымкі, вярнуўся дамоў, у родную вёску, пра што ўспалывана расказаў у вершы

«Вяртанне з Варшавы на вёску». Праз колькі часу мы бачым Ф. Карпінскага ў Заблудаве, дзе ён згадзіўся быць губернерам у Радзівілаў. З 1793 года і да канца жыцця ён звязвае свой лёс з Беларуссю. У вёсцы Краснік (цяперашні Пружанскі раён) яму выдзелілі ў арэнду зямлю, тэрмінам на 50 гадоў. У кнізе «Успаміны» Ф. Карпінскі цікава расказвае, як ён сваімі рукамі раскарчоўваў разам з наёмнымі сялянамі зямлю, як будаваў дом і абжываўся. У

ваіну 1812 года «калонію» Ф. Карпінскага Краснік, якую людзі называлі Карпін (цікава, ці не забылася сёння гэтая назва?), казані разрабавалі і спалілі. Пакуль узнаўляўся Краснін-Карпін, паэт жыў у суседняй Мураве. У 1818 годзе ён набыў ва ўласнасць фальваран Хораўшчына (цяперашні Свіслацкі раён). Пахаваны ў недалёкай адсюль вёсцы Лыснава на Пружаншчыне.

У памяці нашых землякоў Ф. Карпінскі пакінуў добры след. Ён быў апекуном адкрытай у 1805 годзе слаўтай Свіслацкай гімназіі, якой ахвяраваў частку кніг са свайго бібліятэкі. У Хораўшчыне паэт адкрыў школу для сялянскіх дзяцей, сам вучыў іх грамаце. Чым мог памагаў бедным сялянам.

Творчасць «апошняга паэта старой Польшчы» высока цаніў Адам Міцкевіч. У сваіх парыжскіх лекцыях ён дае таную характарыстыку паэту: «Карпінскі не ішоў ні за якімі ўзорамі, не прытрымліваўся ніякай сістэмы, ён спяваў шчыра, як спяваюць птушкі, лёгка і нязмушана. Ён не ўвасабляў у сваіх творах жыццё залатога веку, не ствараў фантастычных карцін у манеры ідылічных паэтаў старажытнасці ці сучасных французцаў, ён паказваў нам з лоннай адкрытасцю сцэны і вобразы наваколлага вясновага жыцця».

Як паказваюць польскія літаратуразнаўцы, Ф. Карпінскі быў першым паэтам, чые творы «заблудзілі пад стрэхі». Адно са сведчанняў гэтага — эпілог Міцкевічавага «Пана Тадэвуша», дзе аўтар расказвае, як ён яшчэ ў юнацтве «чытаў не раз пад ліпай» на траве песню пра Юстыну...» і як слухалі яе вясковыя дзеці.

У гэтых чытачых прапановаў у сваім перакладзе з польскай мовы два творы Ф. Карпінскага — верш (ці «песню») пра Юстыну і названы вышэй твор пра вяртанне паэта на вёску, твор, які А. Міцкевіч назваў «прыгожай элегіяй».

Кастусь ЦВІРКА.

Францішак КАРПІНСКІ

Да Юстыны.

Вясновая туга.

Так зле ўжо сонца — у небе, не ў марак, Так свеціць, высокая, свету! Маё ж па-ранейшаму сонца — у марак, І ў іх — нікога прасвету!

Ужэ збавіна зеляне ў наўколлі — Усё ёй сляготы годзіць.

У рост гэтак дружна ідзе, як ніколі... Пшаніца ж мая і не ўсходзіць!

Ужэ ад шчаслівых салюнавых песень Садок дзень і ноч не змаўкае, І ім адгунаюцца птушкі ўсе ў лесе.

Мой птах жа маўчыць, не спявае, Вясна ўжо расквіцела краскі памалу Пад цёплага сонейна ласкай.

У розныя фарбы лугі ўсе прыбрала. Мая ж не цвіце яшчэ краска.

Данулі ж прасіць цябе буду, о Неба, З вясною пра ласку такую: Паліў я слязамі даволі ўжо глебу.

Калі ж плён жадаю збіраў я?

Вяртанне з Варшавы на вёску

Во з нізчай страхом, абмазаны глінай Убогі дамок мой ці проста — хаціна.

Печ тая ж без нафлі... Усё, як было тут. Ды штосьці дамок пахіліўся да плоту. Шчаслівы, хто мае надзел свой пад

Усё па лгоным стала ёсць, што трэба, Свой хлеб, свая сіварка, гарох з свайго

Напоі свае, свая жонка пры бонку. Каб гэтак раней думаў я, ашуканы! Каб жыў сабе ў вёсцы, нікому не знаны! Каб нат і ў павеце мяне не пазналі, І толькі суседзі суседам назвалі.

Каб еў толькі хлеб, сваім потам здабыты, Каб жыў я без вестак, памёр без граніту. Што выйграў я, нінуўшы вёску ў даліне? Аслеплены, плыў я ўвесь час супраць

Калі ж побач гінуў хто, сябра ці краўны, Я думаў сабе: «Плыць не ўмеў ён,

Што далі мне ў свеце магнатаў парогі? На слізкіх іх сходах збіваў толькі ногі. Ні панам не стаў я і ні капітанам, Адзін успамін, што піў чай разам з

Мне бацька на наз даў такі перад

«Дзе б, сын, ты не быў, пад якім бы

Знай: Праўда за скарб даражэй, за

Ты бедны, ды з Праўдаю будзеш багатей. Я помніў на наз, бацька твай, сярод

Казаў і пісаў толькі так я, як думаў. Не кпіў я з людзей, прабачаў іх

Калі ж наго славіў, то не без прычыны.

Ці выйграў я, што не служыў анікому? Вярнуўся бяднейшы, чым выехаў з дому. Але ж хіба Цноту адідваць мне трэба

За тое, што ўсё ж не дае яна хлеба? Хай шчасце мяне абміне, пачакае,

Я ж Праўду не кіну — так бацька мне

Так, штосьці Нябёсы і мне ўсё-ці далі, Ды хціўшы па хвілі жыццё маё іралі.

Каб жыў я для іх, пад іх вокам

Каб стаў я на веле іх валом пад'ярэмным. Адны абляцанкі яны мне давалі.

Людзей я не пхаў, хоць мяне скрозь

Надзел! Цябе я не ў золаце бачыў

У мроях сваіх яшчэ з вёснаў юначых. Што пыха маёнткаў! Зусім не па гэта

Я ступаўся ў дзверы Фартуны штолета. Мне жыццё бы на вёсцы, у хаце той

Абы толькі хлеба было ў ёй дасталай.

Быць вольным хачу, не згінацца ў

Хадзіць сабе з плугам па ўласным

Я думаў пра гэта штодзень і штоночы; Ад кніжак я страціў здароўе і вочы...

Што ж кніжкі далі мне? Яны — тая ж

Што зрэдку й насення не верне ў час

Над імі карпеў я ўвесь век без

Цяпер жа во мару пра хлеба скарынку. У час Шымановічаў і Кахановічых

Знайшоў бы я, можа, Замойскіх,

Тады б мая ніва не знала няўроду,

Бо я ўвесь свой талент аддаў бы народу. А так згінець, кнігі — мой скарб

Я з вамі звязана дарма: давалі вы

Я думкі свае ўжо не выкладу ў творах.

Але маё сэрца на бліжняга гора

Спрыцьце, памагаць няк беднаму люду. Марыя! Сястрыца! Пра ўсіх бы ты

Што ж, з праўдай таксама ідзеш ты па

О родныя! Хай вас надзея не сплечыць:

«Ён быў між панамі, і нам будзе лепей...»

Так, быў і служыў бы яшчэ ім і болей, Але дагаджаць панству тому даволі!

Усё! Хай чужое, капаю ўжо грудзье.

Дамок падапру чым, і жыць у ім

будзем.

Замойскі, Мышкоўскі — мецэнаты мастацтва ў XIV ст., былі апекунамі польскага паэта С. Шымановіча і Я. Кахановіча.

Марыя Занькоўская — сястра Ф. Карпінскага.

ЧАСОПІСЫ: ВЕРАСНЁўСКІЯ НУМАРЫ

Кагановіч з Белай Лужы...

Прыемная навіна: часопіс «Беларуская мова і літаратура ў школе» выйшаў у верасні з каляровымі ўклейкамі. На здымках — рэпрадукцыі партрэтаў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, вядомыя помнікі беларускага дойдства. Матэрыялы часопіс прапануе выкарыстаць на ўроках для напісання вучнямі творчых сачыненняў. Як лепей ажыццявіць гэта, раець настаўнік М. Касцяні і мастацтвазнаўца А. Атраховіч. З каляровымі ілюстрацыямі выходзіць і дзесяты нумар часопіса. Што ж, хай добрая справа мае працяг...

Памятаецца, колькі гадоў назад спрабаваў падобную ідэю ажыццявіць і галоўны рэдактар часопіса «Польмя» С. Законнікаў. Мелася на каляровых ўклейках даваць каляровыя здымкі мясцін, дзе нарадзіліся славутыя беларускія пісьменнікі. Рабілася гэта ў той час, калі, нарэшце, ўключылі з'явіліся ў часопісе «Нёман». Але «Нёману» пашанцавала, а «Польмя»...

Зрэшты, «Польмя» і без колеру «глядзіцца», бо высокая трымае сваю марку. Сведчыць пра гэта і чарговы нумар часопіса, дзе пячаткай якасці пазначана і паэзія, і проза. Імёны — прадстаўнічыя, якія, кажучы моднымі сёння словамі, маюць рэйтынг. Па традыцыі, менавіта ў дзевятым нумары выступае з новымі вершамі народны паэт Беларусі М. Танк — у верасні яго чарговыя ўгодкі. Значыць, яшчэ адно падраўнаванне пройдзеных дзён, роздум аб трывожным, супярэчлівым часе. Пазычана муза М. Танка, як звычайна, пазбаўлена дробязнай мітусні, не паддаецца часавым павевам. Разважана глядаць і разам з тым аптымізм, умёнае радавацца жыццю — такі М. Танк, паэт па прызынанню, талент боскага дару. Нешматслоўны і ў гэтай нешматслоўнасці па-філасофску глыбокароздумны. Як, напрыклад, у вершы «Калашэнне жыта»:

Вы бачылі, Як жыта калосіцца? Першы выплыве адзін

З найбольш адважных Непаседа-нолас, Разглядзіцца, Расой прамыўшы вочы, Учёршы сонцам твар, І сяброў скажа: — Прачніся, чуеш! А той — другі, Другі — сваім суседзям... І поле ўсё — Ад краю і да краю — У каласках.

Не дзіва, што Нат і зязюля У гэты час Ад захаллення Забывае пра свае Варожбы.

Палымянскай падборкай «На высокім алтары» сустраў сваё 60-годдзе Н. Гілевіч, цяпер ужо таксама народны паэт Беларусі. 60-годдзе Н. Гілевіча адзначае згаданы ў пачатку часопіс «Беларуская мова і літаратура...» (дзе змешчана гутарка з юбілярам), а таксама «Маладосць». Тут і слова малодшага таварыша і папчэніка па пярэ Г. Далідовіча «Постаць», і свайго роду штрыхі да творчага партрэта юбіляра «Радок чысціні святальнай», напісаныя Л. Ламекай.

Звяртаю на гэта ўвагу чытачоў: яшчэ з аднае прычыны. Калісьці літаратурна-мастацкія часопісы часта давалі творчыя партрэты вядомых пісьменнікаў. Матэрыялы гэтых сустракаліся чытачамі з цікавасцю, у першую чаргу выкладчыкамі беларускай мовы і літаратуры. Цяпер такія публікацыі амаль зніклі са старонак нашых выданняў, за выключэннем хіба той жа «Беларускай мовы і літаратуры...». Чаму ж? Навошта баяцца ці саромецца сказаць добрае слова пра таго, хто гэтага варты? І з выпадку юбілею — таксама? Не забудзем і пра тое, што гэта таксама прапаганда беларускай літаратуры, а, значыць, і праца на нацыянальнае Адраджэнне...

У «Горад першага каханя» («Польмя») вяртаецца Р. Баравікова, паэтэса лірычна адкрытая і эмацыянальная. Новыя вершы яе таксама — нібы тая песня, якую заўсёды хочацца спяваць. Вось адна з іх — песня-згадка пра першае каханне: «Пад лопухам хаваецца матыль, у ценях адмысловых шыр квартала, я ўсё табе ў мінулым даравала і позіркаў пытаюся: а ты? Зноў прывикаю да твайго імя. Навошта? Твой уздых цяжкі і горкі. Мы, як працяг зацягнутай гаворкі, казалі ўсё, а

яснасці няма». Не ведаю, магчыма, таму, што ў лірычнай гераіні А. Маеўскай (яна дэбютуе ў «Маладосці»), відаць, першае каханне не адплыло надта далёка за гарызонт, яна не заўсёды знаходзіць свае, а галоўнае шчырыя, душэўна перажытыя словы: «Чорныя вочы твае — прагаліны веснавыя, таму і снег растае і завіруха не вые. Мая душа, нібы грак, носіцца мітусліва і не патрапіць ніяк у сонцаварот шчаслівых». Хаця не скажаць, каб у аўтаркі не было назіральнасці, здольнасці ствараць па-свойму запэўнальныя вобразы: «Чым здаецца на светлым берэзе чорная постаць мая: нязграбнай птушкай ці ветразем, пралплывы што аднекуль здалей?» («Марскі пейзаж»), «Згубіла ў гоіных скоках ноч сваю завушніцу» («Поўня»).

Парадавалі падборкамі ў «Маладосці» Л. Рублеўская, П. Макаль, В. Шніп. У гэтым жа нумары «Дарога» М. Мятліцкага. Жанр твора не пазначаны, але ўгадваецца беспамылкова — споведзь збалелага сэрца. Паэтва дарога зноў вядзе яго туды, на Палессе, дзе чуюцца ў роце сталёвыя чарнобыльскі прысмак...

На Палесці жывуць героі апавесці В. Казько «Выратуй і памілуй нас, чорны бусел» («Польмя»). Жывуць у вёсцы, якую раней можна было б кему хочаш у прыклад ставіць. Вёска інтэрнацыянальная. У ёй — калгас «Верны шлях», складзены з колішніх чатырох вёсак: «Белая Лужа, Залужжа, Казялужжа і проста Лужа. Самая вялікая з вёсак — Лужа. У ёй спрадаеку жылі ўкраінцы. У Залужжы таксама спрадаеку знайшлі сябе рускія. Як і ўкраінцы, даўно б ужо, здаецца, павінны былі абеларусець, але нейкім таямным і незразумелым чынам яны захавалі сцежку на радзіму. І той нябачнай сцэжкай няспынна адбываўся двухбаковы рух: адны — ад'язджалі, другія — наезджалі, жылі і захоўвалі свае карані. Белая Лужа была населена беларусамі, а Казялужжа — немцамі, якія начыста страцілі сваю радаслоўнасць.

З беларусаў у калгасе найбольш прыкметныя... Лазар Кагановіч, Іосіф Сталін і Лаўры Берыя. Здаўляцца не трэба, бо гэта, канечне ж, не сапраўдныя Кагановіч, Сталін і Берыя. Што гэта так, лепей відаць на прыкладзе Лазара Кагановіча: «...яго прымуслілі паверыць, што ён Лазар Кагановіч. Далі такое прозвішча яшчэ ў дзяцінстве, калі ён меўся звацца зусім інакш. Але ж не дарэмна кажучы: варта чалавека тры разы назваць свіннёй, і ён зарохкае. Яго ж увесь час звалі Кагановічам. І ён ужо іншым разам моцна сумняваўся: які з Лазараў сапраўдны... Сумняваўся яшчэ і таму, што сябрукі ў яго таксама былі не хухры-мухры, а дай Бог. І здавалася ўжо яму, што ён і ёсць самы сапраўдны Лазар Кагановіч...»

Вядома, чытаючы новы твор В. Казько, пасмяяцца дзвядзець неаднойчы, так ужо піша на гэты раз аўтар — дзе з усмешкай, дзе з іроніяй, а дзе і з рэзкім сарказмам. Але смех гэты — скрозь слёзы. Бо за ім — драматычнае становішча, у якім апынулася беларуская вёска. За ім — трагедыя народа, нацыянальны карані якога спрабавалі (і спрабуюць яшчэ і сёння) падкопаць усе, хто, прыкрываючыся лозунгам «інтэрнацыяналізму», гатовы праводзіць і далей шавіністычную палітыку.

Нічога не змянілася ў «Верным шляху» і пасля таго, як «перабудовачная маскоўская хваля», што слагала сюды толькі водгаласам, пенаю, якую яна несла наперадзе сябе, накрыла з галавою іх». Хіба што сакратар партарганізацыі заняўся размеркаваннем дэфіцытных цыгарэт, а старшыня сельсавета — не менш дэфіцытных шкарпэтак. Есць у калгасе, як і па ўсёй краіне, яшчэ адзін дэфіцыт, звязаны з адсутнасцю «грамадчага». Але тут добра дапамагае дзед Барадзед Смаловыя Яцкі, які гоніць моцную «карчоўку». У крайнім жа выпадку Кагановіч, Сталін і Берыя, які і трэба было чкаць, кіруюцца ў ЦК, дзе іх заўсёды зразаюць. ЦК, аказваецца, — гэта цыганскі кааператыв, дзе можна здабыць не толькі гарэлку.

Ды не праявілі камедыю напісаў В. Казько, а праявілі трагікамедыю. Героі яго, па-

збаўленыя нават права мець уласныя імёны (ёсць у апавесці і Дзева Марыя), зацюканя, затурканыя, здатныя ўсё ж застацца людзьмі. Калі яны даведваюцца, што леспрамгас пляжыць дуброву, праводзячы так званую санітарную рубку, усе як адзін кідаюцца на абарону лесу.

І апавесць «Выратуй і памілуй нас, чорны бусел» і ранейшая апавесць В. Казько «Но Пасаран» знамянуюць сабой новую старонку ў творчасці празаіка, адначасова пашыраюць і даялягды ўсёй беларускай прозы. Дарэчы, чым жыў яна, у чым яе набыткі і, зразумела, пралікі, разважае ў артыкуле «Проза: час мінулы — час сённяшні», спыняючыся на апошніх часопісных публікацыях, П. Дзюбайла («Польмя»), і прыходзіць да вываду, «што яшчэ вельмі моцны ў літаратуры сілы інерцыі — сацыялагічная ілюстрацыйнасці, беле-трыстычнай павярхоўнасці, ружовага аптымізму. Каб пераадолець іх, відаць, патрэбен час». Так гэта, але... Ці справа толькі ў гэтых самых сілах «інерцыі»? Глянем праўдзе ў вочы — прычына і ў іншым, і прычына куды больш простая і сур'ёзная, чым думаецца. Кожны аўтар піша так, наколькі дазваляе яму талент. Нічога не зробіш — вышэй сябе не сягнеш. І тэорыя літаратуры (няхай не палічыць П. Дзюбайла гэта папрокам сабе) нічога не дапаможа. Як і розныя «рэалізмы» — і крытычны, і сацыялістычны...

Тэматычны вераснёўскі нумар «Беларусі». «Беларусы ў свеце...» — за гэтымі словамі шырокае прастора для аналізу, інфармацыі, абагульнення. Усё гэта ў нумары ёсць. Вылучыць бы артыкул У. Вялічкі «Скарына — нашчадак Скарыны» (пра Станіслава Скарыну), матэрыялы «круглага стала» міжнароднага кангрэса беларусістаў, публіцыстычна-гістарычны роздум В. Чаропкі «Гіпотэзы пра тэрабучоў даказваюць, але тое, што даследчыкі раней гісторыі Еўропы звяртаюцца да Беларусі, сведчыць: у далёкія гады яна не была глухою правінцыяй». І, канечне ж, нельга не згадаць падборку беластоцкіх аўтараў з уступным артыкулам У. Конона.

А. М.

МУЗЫКА

Не знямела Бацькаўшчына

Ох, гэтыя лаўры скандальнага рок-канцэрта ў Тушыне, у Маскве! Захачелася і нашаму ТБ наладзіць «штосьці такое». У падтрымку суверэнітэту Беларусі. Акцыя адбылася ў мінулую суботу ў Мінску. А ў аўторак, напярэдадні адкрыцця сесіі ВС Беларусі, Дзяржтэле радыё правяло сустрэчу з песняй (гл. анонс у мінулым нумары «ЛіМ»).

Залу тэатра музкамедыі, адкуль ішла «жывая» трансляцыя ў эфір, запоўнілі людзі розных сацыяльных груп, рознага ўзросту. А перш чым загучала песня, на тэлеманіторах з'явіўся калаж з сёлетніх газет. Прамільгуну і лімаўскі загаловак: «Мы павінны загаварыць». Потым з экрана з'явіўся да гледачоў паэт С. Грахоўскі: «Мы насельніцтвам станем, і толькі, калі мову забудзе народ...» Пад час канцэрта неаднойчы з'яўляліся ў кадры вядомыя дзеячы

Наша «зорачка»

Трэцякласнік Музычнага ліцэя пры БДК Коля Гімалетзінаў (клас У. Перліна) у складзе групы таленавітых дзяцей з Савецкага Саюза ўдзельнічаў у канцэртах, што праходзілі ў ЗША пад эгідай фонду «Новыя імёны». Першы канцэрт быў для сакратароў ды гасцей ААН, на ім прысутнічаў Генеральны сакратар ААН Х. Перэс дэ Куэльяр. Затым — выступленне ў шпіталі Нью-Йорка для дзяцей з Беларусі, якія лечачца ад хвароб, што развіліся пад уплывам чарнобыльскай радыяцыі. Гэты канцэрт трансляваўся на ўсю Амерыку і меў шырокі водгук сярод жыха-

Сярод першых

Ларыса Балдыка, маладая выкладчыца Музычнага ліцэя пры БДК, узяла ўдзел ва Усесаюзным конкурсе музыкантаў-ду-

Лыжкі музычныя, каробачкі рытмічныя...

Учора гэтыя ды дзесяцікі іншых адмысловых, можна сказаць, мастацкіх, вырабаў былі прадстаўлены на аўкцыёне музычных інструментаў, праведзеным у Мінску. Дакладней, гэта была выстаўка-аўкцыён, якая з 15 па 17 кастрычніка працавала ў адной з залаў Музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і ладзілася асацыяцыяй майстроў музычных інстру-

МАСТАЦТВА

У ДOME работнікаў мастацтваў—выстава твораў жывапісца Міколы Цудзіка: краявіды; партрэты, нацюрморты. Усё ў межах традыцыйнага рэалізму. Аднак сёння, калі авангарду стала болей, чым патрабуецца для экалогіі культуры,—прыемна паглядзець на мастака, які вучыцца ў прыроды і малюе з натуры.

Тры адносна маладыя мастакі — жывапісцы Ігар Бархаткоў, Уладзімір Кожух, Віктар Шкаруба занялі сваімі творамі вялікую залу Палаца мастацтваў.

нашай культуры. «Баіцца быць беларус беларусам», — чытаў новы верш А. Вярцінскі. «Давайце разам папраўляць памылкі», — заклікаў Б. Сачанка, распавёўшы пра лёс Беларускай культуры, нацыянальнай інтэлігенцыі і стаўленне да яе з боку колішніх партыйных кіраўнікоў. «Дык як жа будзем жыць?» — пыталася радкамі Н. Гілевіча вядучая канцэрта З. Бандарэнка. «Суродзічы мае! Каб нам не анямець, давайце гаварыць на Беларускай мове!» — заклікаў са сцэны паэт Л. Пранчак...

І гучала мноства беларускіх песень. Былі папулярныя, былі і прэм'еры: «Беларускае танга» І. Лучанка, «А ў гасцях» Д. Яўтуховіча, «Не хадзі, казача» Э. Зарыцкага... Не збыднела Беларусь на песні, а беларуская песня — на чухлых, удзячных слухачоў. Тэлебачанне дапамагло гэта адчуць...

ў ЗША

роў краіны. Адбылося і выступленне ў прадстаўніцтве СССР (прысутнічаў міністр замежных спраў Б. Панкін). Сярод тых, хто суправаджаў нашых дзяцей, былі члены Савецкага камітэта абароны міру А. Карпаў і С. Бэлза, вядучы перадачы «Музыка ў эфіры», які рыхтве тэлеправаздачу пра гэтую вандроўку. Уражвае, што пасля такога напружанага падарожжа Коля Гімалетзінаў адразу ж уключыўся ў працу: 12 кастрычніка ў вялікім поспехам прайшоў канцэрт нашай «зорачкі» ў зале на Залатой Горцы.

А. МІЛ'ТО.

хавікоў у Тамбове. Беларуская флейтыстка аказалася сярод лепшых і заняла другое месца.

С. М.

ментаў Саюза музычных дзеячоў Беларусі. Калі наведнікі і не набылі нічога на аўкцыёне, дык з цікавасцю падзівіліся на жалейкі У. Пузыні і В. Кульпіна, на экзатычную кменную сурму В. Пратасевіча і гармонікі В. Размысловіча, скрыпку В. Жукоўскага, смыкі В. Ключнікава, дудкі Д. Равенскага... Рэдкая магчымасць!

ваў. На выставе няма, лічы, ніводнага палатна на палітычную тэму, і сама выстава ўспрымаецца як твор паслякамуністычнай культуры. Ігар Бархаткоў шукае сябе ў рэлігійных (праваслаўных) матывах. Творы Уладзіміра Кожуха, нават самыя звычайныя, побытавыя сюжэты, здаецца, маюць чарнобыльскі падсвет. Але дзякуючы высокаму густу ён не перабольшвае з трагізмам. Глядзіць на жыццё філасофскі. Віктар Шкаруба валодае рэдкім для гараджаніна талентам адчуваць прыроду. Відаць, гэта натуральны шлях мастацтва: ад эма-

цыянальнага ўспрымання падзей, праз іх асэнсаванне, да адвечных каштоўнасцяў.

Услед за Міхаілам Савіцкім дабрачынную выставу сваіх твораў наладзіў другі вядомы майстар Леанід Шчамялёў.

У канцы кастрычніка ў Дзяржаўным мастацкім музеі Беларусі адкрыецца экспазіцыя графічных твораў аднаго з кары-

Успомнілі Мікалая Рэрых

Актывісты Беларускага фонду Рэрыху, які ўзначальвае паэт Аляксандр Разанав, правялі ў ДOME літаратарнага вечару, прысвечанага 117-ай гадавіне з дня нараджэння Мікалая

Канстанцінавіча Рэрыха. Згадаліся асноўныя моманты яго жыцця і творчасці, закраналіся розныя аспекты пытання Рэрых і Беларусь.

ЛІТАРАТУРА

Любіць Цвятаяву Беларусь

Чарговая паэтычная пятніца ў ДOME літаратара прайшла пад дэвізам «Марына Цвятаява і Беларусь». Вядучай была паэтка Валянціна Аколава, якая падрыхтавала зборнік твораў М. Цвятаявай у перакладзе на беларускую мову.

Правы... Вярнуцца назад?

Выдавецтва «Беларусь» ад выпуску кнігі, прапагандуючы рашэнні партыйных з'ездаў і пленумаў, паступова пераходзіць да літаратуры, што адлюстроўвае найбольш значныя перамены нацыянальнай гісторыі. З шэрагу падобных выданняў — даследаванне І. Юхо «Крыніцы беларуска-літоўскага права». Назва, праўда, не скажаць каб арыгінальная, але кніга надзвычай цікавая. Аўтар разглядае важнейшыя беларускія правыя дакументы эпохі феадалізму — граматы, статуты, іншыя матэрыялы. Асноў-

ная ж увага ўдзелена славаму Статуту 1588 года — аднаму з самых дасканалых заканадаўчых актаў у тагачаснай Еўропе, напісанаму на Беларускай мове. Гэты Статут на працягу двух з паловай стагоддзяў быў дзейным законам, асновай усёй прававой сістэмы Беларусі і Літвы.

Цяпер мы шмат спрачаемся аб правах чалавека, прымаем чарговыя законы, якія б гэтыя правы абаранялі. А мо няма патрэбы вынаходзіць нешта новае, а вярнуцца да добрага старога? Да таго самага Статута 1588 года?

КІНО

На мяжы магчымасцей

Сёлета ў павільёнах кінастудыі «Беларусь-фільм» здымаецца каля 30 фільмаў. З іх толькі тры тэлевізійныя і адзін мастацкі здымаюцца на дзяржаўныя грошы і па сцэнарыйх, зацверджаных рэдкалегіяй студыі. Астатнія фільмы — робяцца кааператыўнымі аб'яднаннямі, да якіх кінастудыя не мае адносін. За выкарыстанне студыі кааператывы выплачваюць вызначаныя сумы, якія ідуць на патрэбу «Беларусьфільма».

ТЭАТР

Казка, сугучная часу

Пастаноўка знакамітага «Церамка» хвалюе Віктара Клімчука, галоўнага рэжысёра тэатра «Лялька», што ў Віцебску. Задуму пастаноўшчыка вылучае адметнасць трактавання матэрыялу: — Мы ставім такія творы, якія сугучны нашаму сённяшняму дню. Што гэта такое? Ну, да прыкладу, казка «Церамок». Які сэнс яна нясе ў сабе? Звяртаемца да гісторыі. Памятаеце, як войскі Антанты беглі на Запад пад ударамі Чырвонай Арміі? Памешчы-

кі і капіталісты пакідалі свае дамы. І чырвоныя войскі займалі гэтыя будыніны. Вось і казка «Церамок».

Цікава было б паглядзець, як пляць мужчын і шэсць жанчын, што складаюць, паводле Віктара Ігнатавіча, труп тэатра і якія, на ягоную думку, мусяць быць

вельмі рэлігійнымі, як увесь беларускі народ («гэта нацыя веруючы»), здолець спраўдзіць адметнасць церамкаўскай задумы свайго кіраўніка.

Са спасылкай на газету «Віцебскі рабочы» — **Жана ЛАШКЕВІЧ.**

Жабракі павесялелі

Народзіны новага тэатральнага прадпрыемства, якое самі акцёры пакуль што сціпла называюць «спектаклем групы «Вясёлыя жабракі», прыпалі аkurat на аўторак мінулага тыдня; выпускны спектакль акцёрскага курса БДТМІ (кіраўнік курса — А. Андросік) паводле Р. Бёрнса, У. Блэйка, не дужа імянітых і зусім невядомых «гантаў» быў дэпрацаваны рэжысёрам Міхаілам Кавальчыкам для першых гаспадарскіх па... Краснаярску і вобласці (Міхаіл Станіслававіч — мастацкі кіраўнік тамтэйшага тэатра музычнай камедыі). Ягоны сын — Сяргей Кавальчык — таксама мастацкі кіраўнік, а Сяргееў аднакурснік Валеры Варэс — дырэктар новага тэатральнага прадпрыемства (праўда, падзел пасадаў досыць умоўны). У музычным спектаклі (музыка С. Кавальчыка, В. Варэса, А. Сандлер, якая займаецца з групай вясёлых жабракоў музыкай; педагог групы па вакале — Д. Іванова) скарыстаны пераклады С. Маршака; у другой дзеі (ці аддзяленні?) спектакля ўдзячныя групы-жабракі разыгрываюць на яго пародыю.

У аўстрыйскай правінцыі

Акцёры з Аўстрыі, Германіі і Швейцарыі сыхліся ў пастаноўцы рэжысёра з Беларусі: прэм'ера спектакля «Служанкі» Жана Жэнэ мае адбыцца 24 кастрычніка ў Кёлертэатры горада Філаха (Аўстрыя). Ягоны аўтар — Рыд Таліпаў (ажыццявіў рэжысуру, музычнае афармленне, выявіў сцэнаграфічную вынаходлівасць). Драматургам прадугледжана адна старасвецкая тэатральная ўмова, якую рэжысёр з Беларусі, паводле папярэдніх водгукаў тамтэйшай прэсы,

спраўджуе бліскача: усе жаночыя ролі з тактамі і добрым густам выконваюць мужчыны, а менавіта Дзітар Гунар (Мадам), чья трыццаць першая роля прыпала на гэткую неспадзяванку, Этан Конар (Клер), якому любоў да прыгожых мастацтваў перайшла ў спадчыну ад прадзеда па маці, знакамітага кампазітара А. Дворжака, ды Вальтар Камерлоэр, пра якога ніякіх цікавых падобнаўнасцяў паведаміць не можам, акрамя як пра адметнае выкананне ім ролі Саланж.

РЭПЛІКА

Тэст на арэнду

Зазірніце, спадары, у слоўнік, самы дакладны і тоўсты, ды знайдзіце там слова «арэнда», каб даведацца пэўна, што ж гэта такое. Бо мяне, напрыклад, ужо ніякае тлумачэнне не пераканае: арэнда ў звязку з тэатрам, я ўпэўнены, гэта мерапрыемства, якое мае на мэце тое, чаго ў тэатры рабіць нямаможна: святкаваць юбілей, вяселле ці баляваць без нагоды. Не буду падрабязна апісваць усе забавы, гульні, жарты — сам працэс, так бы мовіць, «арэнды» тэатра якою-кольвек гарадскою ўстановаю ці арганізацыяй, але, дайце веры, наглядзеўся ды пераканаўся: крыніца не можа адначасова з'яўляцца прыбіральняю... Яна ўжо крыніцаю не будзе...

Мо я нічога не разумею? Мо арэнда тэатра пад забяўляльны гармідар — гэта р-раз і шмат рублёў прыбытку? А калі ў тэатры рэстарачыю адчыніць? А калі мэблю рабіць? А калі бутэлькі прымаць? А калі... калі... калі...

Я, беларус, меў шчасце вучыцца ў Санкт-Пецярбурзе. Ніколі не заспяваў у гарадскіх тэатрах п'яных дзецюкоў з гаспадарскім выглядом: «А чё, нільзя, чё-ли, мы дзеньгі платілі!» У сваім, Гродзенскім лялечным, бачыў, чуў і нават дапамагаў шукаць выйсце...

Маю невялічкі тэст для спадароў творчых работнікаў. Сядайце, калегі, заплюшчайце вочы і паволі прамаўляйце: «Тэ-атр...» Ці значыць яно для вас хоць штосьці, — прызнайцеся хоць самім сабе. І калі не атрымліваецца адчуць усю значнасць ды велічнасць, кідайце гэтую тэатральную справу, ад якой ні славы, ні грошай, адна «арэнда»...

Юрый ДАВЫДЗЮК, галоўны мастак Гродзенскага лялечнага тэатра.

НАПАЧАТКУ БЫЛА ЗЯМЛЯ

(Пачатак на стар. 3).

гарадскога пасёлка Поразава. У гэтых школах з верасня ўсе першыя класы пачалі працаваць па беларускіх праграмах. Толькі ў Свіслачы пакінуты адзін рускамоўны клас для дзяцей ваеннаслужачых.

Такое (можа, пэўным чынам і дэкрэтыўнае) рашэнне раённых улад тым не менш успрынята бацькамі лаяльна. «Чаму?» — пацікавіўся я ў намесніка загадчыка раённага аддзела народнай адукацыі, старшыні сакратарыята раённай арганізацыі ТБМ імя Ф. Скарыны Л. Талай. «Відаць, таму, што рашэнне райвыканкома прыйшлося на падрыхтаваную глебу. Па-першае, у раёне не такой ужо і панішчанай аказалася традыцыя нацыянальнай асветы. Па-другое, год таму ўзнікла ТБМ, якое хоць і вяло ў асноўным прапагандысцкую дзейнасць, але, як выявілася, на першым часе патрэбна і такая работа — каб слых людзей прывычаіўся да беларускага слова, каб беларусізацыя ўспрымалася як натуральны працэс. Бацькі зразумелі, што і вышэйшыя навучальныя ўстановы, не толькі школы, незваротна беларусізацыя, таму нейкага непаразумення, тым болей — супраціву, не было».

Затое рашэнне аб беларусізацыі сярэдніх школ паставіла ў праблематычны стан дырэктар дашкольных дзіцячых устаноў — садкоў і ясляў. Вось што расказала ў гутарцы са мной загадчыца Свіслацкага дзіцячага садка № 1 Антаніна Іосіфаўна Мураўёва: «Калі мы даведаліся пра тое, што першыя класы ў школах пасёлка сталі беларускамоўнымі, дык зразумелі, што й нам трэба нешта рабіць, бо нашыя гадаванцы з рускамоўнага садка патрапяць у беларускую школу. Схадзіла на пачатку заняткаў у школу, паразважала, затым сабрала калектыў: так вась і так, што будзем рабіць? Паразумеліся, што адпаведныя змены трэба рабіць і нам».

«Але, як хутка высветлілася, — кажа далей загадчыца садка, — няма «па чым» праводзіць беларусізацыю: у садках жа ніякай дапаможнай, метадычнай літаратуры няма, уся літаратура на рускай. За падпіску на часопіс «Вясёлка» і то вярнулі назад грошы...»

— Дык як жа вы тады працуеце? — пытаюся ў загадчыцы.

— Ведаеце, саматворым. Выраслі саматугам перавесці выхавальчы працэс на беларускую мову. Пачалі казкі перакладаць з рускай мовы, праводзіць гульні па-беларуску, тлумачыць дзецям значэнні слоў беларускіх (натуральна, і алфавіта). Сёння, напрыклад, вывучалі словы «гародніна» і «садавіна», а таксама «буракі», «па-рэчкі» і іншыя. За гадзіну дзеці ўжо пачынаюць разумець іх сэнс і нават прыемна здзіўляюць дома бацькоў, паўтараючы новыя словы, вывучаныя ў садку.

— Ці ва ўсіх калег атрымліваецца гэткае, як вы казалі, саматварэнне?

— Асабіста я вырасла ў вёсцы, але закончыла Гродзенскі педагогічны інстытут па рускай праграме, тады, у 60-я, лічылася нават прыкметай розумавай адсталасці размаўляць па-беларуску... 18 гадоў працавала ў школе, зноў жа карыстаючыся рускай мовай. Але — паверце — апошні год, слухаючы выступленні ў абарону мовы, чытаючы публіцыстыку, нейкае правацеленне прыйшло, ці як гэта сказаць. Здаецца, самі сабой пачалі ўзгадвацца словы, складвацца сказы, пачала гаварыць і думаць па-роднаму...

Ёсць у нас выхавальні і з расейскай адукацыі. Гэта маладыя дзяўчаты. Ім вельмі цяжка, асабліва псіхалагічна, бо статуснавае асяроддзе пасля ра-

боты вымагае зусім не беларускай, а іншай, незразумела якой мовы. Ім складана, але вучу іх натхняцца нашай справай, не падаць духам, і ні ў якім разе не саромецца беларускага слова. Дзецям якраз і лягчэй казаць «Добры дзень» і «Дзякуй», бо на тое яны і дзеці, каб не саромецца. А вось маладыя — цяжэй, — сведчыла загадчыца дзіцячага садка А. Мураўёва.

Згодна з загадчыцай і выхавальца Соф'я Фёдаруна Собалева, якая на Свіслаччыну прыехала з Расіі пасля вайны, але 30 гадоў выкладала ў беларускай пачатковай школе. Толькі дадала: «Цяпер у нас свабода, нічога нічога не патрабуе, бо не ведаюць, што патрабаваць — адзінага выхавальчага стандарту няма. А нам, выхавальца, пра тое і вальней».

Сэнс слова «саматварыць», якое ўжыла загадчыца дзіцячага садка, стаў асабліва зразумелым, калі яна на развітанне завяла мяне ў пакой, дзе размешчаны народныя музеі, што створаны за мінулае лета зноў жа рукамі педагогаў і з дапамогай бацькоў. Першае, што кінулася ў вочы, — гэта абраз у куце, агорнуты лянным ручніком з арнамантам, — зусім як у сялянскай хаце, па сценах — саматканныя дываны, паясы, фіранкі — самаробныя, на лавах — лапці, кошыкі, глечыкі, збанкі, вырабленыя саматужнымі ганчарамі з Поразава, куфар, калыска. Так бы мовіць — народнае мастацтва Беларусі ў мініяцюры. «Тут мы штодзень бываем і вучым назвы гэтых рэчаў», — гаворыць загадчыца садка. («Мы» — гэта іхнія гадаванцы). Такія ж «нацыянальныя куты», як дэялася пабачыць, зроблены ў пакоях для адпачынку, напрыклад, ёсць такія ж калыскі для дзіцячых гуляў, цацкі.

Усё ў садку зроблена сваімі рукамі, бо каб і хацеў мець такую аздобу, ды нічога «падобнага» ў магазіне не купіш. Нават і песні беларускія — уласнай творчасці, на гэта дужа спрытны музычны кіраўнік садка Яўген Аляксандравіч Жук. Друкаваных песеннікаў у беларускай мове для дзяцей пакуль што таксама няма, так што даводзіцца быць адначасова і музыкам, і кампазітарам, і пэтарам...

«А як жа з задавальненнем ад працы? — спытаеце вы. Сярод выхавальцаў я не пабачыў каго-небудзь змрочнага, незадаволенага працай. Наадварот — адчувалася нейкая натхнёнасць, імпат, аб чым вымоўна казалі ўсмешкі на тварах, захопленыя вочы».

— Калі дзеці адчуваюць захопленасць выхавальца, яны абавязкова да яго пацягнуцца, — гаварыла А. Мураўёва. — А мы захапіліся саматварэннем. Цешыцца, што з часам і бацькі больш уважліва прыслухоўваюцца да нашага сумоўя з дзецьмі, нават застаюцца пад вечар даўжэй, каб павучыцца мове, і нават не мове, а — смеласці. Так і працуем».

Так і працуюць — саматварыць выхавальні Свіслацкага дзіцячага садка № 1. Можна, такое саматварэнне і ёсць натуральная метада не толькі «беларусізацыі», але ўвогуле выхавання і педагогікі? Педагогікі, пазбаўленай абавязковых для ўсіх форм выхавання, абавязковых для ўсіх казак пра Ільча і армію, але напоўненай самастойным шуканнем новай духоўнасці і сяўбой зярнят роднай мовы. Пабачым, якое жніво ўдасца свіслацкім педагогам-творцам.

КУДЫ ВЯДУЦЬ Польшкія шляхі?

Знаёмчыся са Свіслаччынай, бываючы ў школах, я патрохі

пачаў усведамляць, што сам па сабе Закон аб мовах з'яўляецца дакументам больш духоўнага, чым юрыдычнага зместу. Бо ўсякі юрыдычны дакумент прадугледжвае і санкцыі за ягонае невыкананне, чаго ў Законе аб мовах няма. Ён хутчэй за ўсё нагадае ці не колішнія партыйныя пастановы, у якіх фіксаваліся няпэўныя, быццам знірок незразумелыя, эфемерныя пункты і такія ж адвольныя, нікога не абавязваючыя тэрміны іх выканання.

Закон аб мовах больш кліча да душы, да сумлення чалавека, чым да прававой свядомасці. А санкцыі супраць душы пакуль не вынайздзена. У гэтым — гуманістычным змесце закона — бачыцца ягоная і сіла, і слабасць, бо выкананне яго цяжка ад залежыць ад нораву людзей, на якой бы яны пасадзе ні працавалі.

На Свіслаччыне мне выдалася надзвычайна мажлівасць зрабіць параўнанне беларускага руху з іншым рухам за адраджэнне — польскім. Як выявілася, польскі рух тут таксама арганізаваны на юрыдычным узроўні (да нядаўняга часу — мясцовая філія культурна-асветнага таварыства імя А. Міцкевіча, зараз — раённы аддзел Сваюза палякаў Беларусі, СПб). Сканцэнтравана польская работа ў мястэчку Поразава, куды я і завітаў.

Скуль і калі з'явіліся ў гэтых явяжскіх краях палякі? Пытанне далікатнае, але разам з тым і фатальна невытлумачальнае. Маюцца звесткі, што сюды, у Чорную Русь, палякі пачалі пранікаць ужо ў XII стагоддзі, але тады ж на ўскраінах Беларускай пушчы аселі і полаўцы, пазней з'явіліся селішчы татар, з XIV стагоддзя пасяліліся яўрэі. Назвы мясцовых вёсак, прозвішчы тутэйшых людзей, адметныя дыялектычныя слоўцы сведчаць аб багатай нацыянальнай гісторыі Свіслаччыны. Але ўсе гістарычныя крыніцы гавораць аб тым, што субстратам тут ад пачатку з'яўляліся беларусы — літвіны, астатнія ж этнічныя ўкрапленні з'явіліся паводле палітычных змен у Вялікім княстве Літоўскім. Ды й здзіўляе, чаму гэта пасярод масіву беларускіх вёсак раптам пракідаюцца польскія астраўкі, межы якіх вельмі дакладна вызначаны?

Возьмем, напрыклад, мястэчка Поразава. Тубыльцы клічуць поразаўцаў «казінцамі». Чалавек недасведчаны можа падумаць, што гэта з-за таго, маўляў, што поразаўцы захапляюцца гадаваннем коз. Многія так і лічаць. Многія, але не ўсе. Мастак-самародак з вёскі Кулявічы Мікалай Сцяпанавіч Ламаска, напрыклад, яшчэ ад дзеда пачуў, а затым пераказаў у кнігах, што пры Вітаўце Вялікім ля Поразава месцілася каралеўская рэзідэнцыя, а поразаўцы належалі да княжацкіх — казённых! — сялян, якія ладзілі князю паляванне, будавалі дарогі, служылі на пошце, — не былі прыгоннымі. Такімі ж «казённымі» былі сяляне некалькіх прыпушчанскіх вёсак — акурат сённяшніх польскіх. Свой гістарычны гонар яны-то здолелі захаваць, а вось нацыянальны — перамяніўся разам з пераменамі ў ВКЛ...

Але сёлета было б несамавіта нешта даказаць, спрачацца, больш слушна, на мой розум, прымаць рэчаіснасць як дадзенае, бо стагоддзямі жыўць на свіслацкай зямлі поруч беларусы і палякі, яўрэі і расейцы, і ніколі тут не ўзнікала патрэбы спрачацца аб тым, хто з іх праўдзівы паляк ці расеец, ці беларус — людзі займаліся адной жа працай і гаравалі аднолькава. Усе яны — соль гэтай зямлі.

...Сярэдня школа мястэчка Поразава да лета гэтага года з'яўлялася рускамоўнай, а сёлета першыя класы сталі бела-

рускімі. Дырэктар школы Геннадзь Леанардавіч Масюк (па нацыянальнасці — паляк), размаўляючы са мной, выказаў талерантнае стаўленне да беларускага адраджэння, хаця ў першую чаргу з'яўляецца прыхільнікам адраджэння сваёй нацыянальнай культуры і актыўна працуе ў СПб. І вынікі руплівасці аб «сваім» значна большыя. Напрыклад, польская мова ў школе факультатывна вывучаецца ўжо тры гады, для гэтага яшчэ ў 1989 годзе, калі пра беларусізацыю і не было чуваць, былі сабраны заявы бацькоў-палякаў. А сёлета польская мова вывучаецца як прадмет у пачатковых класах, і як факультатыву — да адзінаццатага. З 314 вучняў польскую мову вывучаюць 127. Улічваючы тое, што з 2-га класа і беларуская мова вывучаецца толькі як прадмет (у старэйшых класах — 2 гадзіны (!) у тыдзень), і такое становішча не зменіцца, пакуль цяперашні першы клас не стане 11 класам, выпускным, — можна самапытання: «А ці ж была беларусізацыя?»

Зрэшты, праведзеная гэтакім парадкам беларусізацыя не ёсць прыхамаць дырэкцыі: ёй так прадпісана. Але нават вакол такой беларусізацыі ў суседнім, Бераставіцкім раёне, тэмтэйшыя палякі ўсчалі лямант, калі даведаліся пра перавод рускамоўных школ на беларускую мову навучання, і дайшлі з пратэстам аж да Міністэрства народнай адукацыі. Ім там настойліва параілі пільней чытаць дзяржаўныя законы і прыступаць да вывучэння беларускай мовы. Аказваецца, ёсць строгасць і ў нашай уладі!

Тым не менш старшыня свіслацкага аддзела СПб Міхаіл Вайцяхоўскі, інжынер-механік (закончыў БПІ) саўгаса «Поразаўскі», у гутарцы са мной сказаў шчыра, што іх аддзел таксама будзе дамагацца, каб Поразаўская школа была ўдэ-тэ-рускамоўнай. На маё здзіўленае пытанне «чаму?» Міхаіл адказаў, што ёсць вопыт такой жа адукацыі ў Летуве, дзе палякі не вучацца ў летувіцкіх школах. Ён забыў дадаць, што ў Летуве — увогуле польскія школы, а ў нас такой традыцыі няма...

Настойлівасці і чыннасці польскіх дзеячэў можна пазайздросціць: польская мова, акрамя Поразава, вывучаецца ў абедзвюх школах г. п. Свіслач і чатырох сельскіх школах. Як выказалася адна з настаўніц, польскае таварыства, змагаючыся за свае інтарэсы, выціснула мясцовыя ўлады як лімон. Як паставіліся да гэтай з'явы браткі-беларусы? Можна, лепей пачалі дбаць аб сваім? Не. Як вы святляецца, у класах, якія не вывучаюць польскую мову, вучыцца меншасць вучняў, прычым гэта як правіла вучні адсталыя ў навуцы, «мужыцкія дзеці», як сказала адна з настаўніц. Затое імпатна вучаць польскую мову — прычым вучаць дасканалы, на літаратурным, а не аматарскім, як беларускую, узроўні, — дзеці больш заможных бацькоў — «шляхты», па словах той жа настаўніцы. Для адной дзяўчынкі бацькі-беларусы (па адукацыі, дарэчы, педагогі) на лета нават нанялі рэпетытара, каб той падцягнуў дачку ў польскай мове і каб яе змоглі прыняць у польскі факультатыв. Праз «зубрэне» тая і дамаглася свайго. Але ў той жа час для гэтай дзяўчынкі, якая праз некалькі гадоў скончыць школу па рускай праграме (гэта значыць, не будзе ведаць беларускай мовы), чамусьці не нанялі рэпетытара па роднай мове, каб падрыхтаваць для далейшае адукацыі...

Расцлумачыць гэтакі феномен я папрасіў настаўніцу беларускай мовы і літаратуры ў Поразаўскай школе Надзею Іванаўну Місюлю.

— Польскае таварыства за тры гады сваёй дзейнасці вунь колькі зрабіла, — кажа яна. — Вывучэнне польскай мовы ў школе, пастаянныя экскурсіі ў Варшаву на вакацыях, уладка-

ванне ўжо васьмі выпускнікоў на вучобу ў вышэйшыя ўстановы Рэчы Паспалітай (медыцынскую акадэмію, педагогічны інстытут, тэхнічную школу), багатыя замежныя падарункі (цукеркі, пернікі) дзецям, якія належным чынам вывучаюць польскую мову — усё гэта паслужыла моцнай стымуляцыяй для ўсіх вучняў, не толькі для дзяцей з польскіх сем'яў. А наша раённая суполка ТБМ імя Ф. Скарыны што можа прапанаваць? Толькі патрыятычныя заклікі ды чытаты з Ф. Багушэвіча. Дзецям жа патрэбны зусім простыя і цікавыя рэчы: тыя ж экскурсіі дый, па праўдзе кажучы, добрая цукерка зараз таксама стымул, не кажучы ўжо пра магчымасць далейшай адукацыі на Захадзе... На маю думку, Закон аб мовах не прадуманы прагматычна, — кажа Надзея Іванаўна і працягвае:

— Мясцовыя беларусы, шукваючы выгоды для дзяцей, апантана кінуліся да магчымасцей Польшчы, думаючы, мабыць, што ўсе іх дзеці так туды й патрапяць на вучобу...

Натуральна, сказанае — толькі сведчанне аб пэўнай тэндэнцыі сярод беларусаў Гродзенскай вобласці, але калі тутэйшыя палякі адкрыта кажучы, што так, іх Бацькаўшчына знаходзіцца тут, на Беларусі, але «Отчизна» — за мяжой, дык правамоцна пытанне: «Якую ж Айчыну шукаюць за мяжой беларусы?» Можна, такая меркантильная накіраванасць і не з'яўляецца заганнай у плане пошукі лепшага дабрабыту, але ці не сказана таксама, што «не хлебам адзіным...»? Куды прывядуць беларусы польскія шляхі — сапраўды несправядліва...

А выкладанне польскай мовы ў Поразава, дарэчы, вядуць настаўнікі-самавукі, і вядуць таленавіта — сам нават пашкадаваў, прысутнічаючы на ўроку Ніны Васільёны Вайцяхоўскай, што ў свой час не меў магчымасці дадаткова вывучыць у школьцы яшчэ адну замежную мову. На ўроках польскай мовы дзеці засвойваюць шмат лексікі, якая гучыць і ў нашай мове. Так, напрыклад, на тым уроку, дзе дэ-я-ло-ся прысутнічаць, дзеці вывучалі словы «чыннасць» і «начыне» («посуд»).

Думалася пасля: з такімі зайзямлістымі настаўнікамі праз некалькі гадоў школа па духоўнасці хутчэй стане польскай, чым беларускай, бо настаўніцкі беларусы пакуль што часосчакваюць, вагаюцца — пачынаюць ім усе школьныя мерапрыемствы праводзіць па-беларуску ці не. Хаця мовай валодаюць. Сам дырэктар-паляк, натуральна, не падае асабістага прыкладу беларускасці, але і супраць не выступае, ды звычай глядзець на начальства спрацоўвае, бадай, і тут, у школе. Праўда, нядаўна з раённага аддзела народнай адукацыі ў школу прыйшоў цыркуляр — перавесці справаводства на беларускую мову, а гэта значыць, што цяпер выступленні дэ-я-ло-ся перакладаць на родную мову, калі адрозу карыстацца ёй публічна не хапае смеласці. Можна, хоць гэта перапыніць ваганні і боязь беларусаў?

СТРАЧАННЕ ЛЁГКА АДРАБІЦЬ

Патрапляючы ў аддаленае ад Менску месца і стасуючыся з тутэйшымі людзьмі, пачынаеш разумець, наколькі абядняе сябе журналістыка, якая абпіраецца на выказванні толькі менскіх, сталічных дзеячэў, і наколькі створаная так карціна адраджэння з'яўляецца штучнай, зафармалізаванай. Але ж Беларусь не заканчваецца на менскай аб'язной 'шасы, і ў глыбінцы жывуць і саваююць справу адраджэння таксама таленавітыя, самаахварныя людзі. У Свіслачы мне пашчасціла сустрэцца і гаварыць з такім чалавекам — Аляксандрам Сямёнавічам Палубінскім, мясцовым «Міколам Ермаловічам». Ён, аддаўшы ўсё сваё жыццё школе (апошнія 30 гадоў быў

Зоська ВЕРАС

8 кастрычніка 1991 года на 100-м годзе жыцця памерла старэйшая беларуская пісьменніца, папчэніца Максіма Багдановіча, актыўная ўдзельніца Адраджэння Беларусі Зоська Верас (Людвіка Антоўна Войцік).

Зоська Верас нарадзілася 30 верасня 1892 года ў мястэчку Мядзжыбж Падольскай губерні на Украіне, Маленства яе праходзіла на радзіме бацькоў — на Гродзеншчыне. Першапачатковую адукацыю атрымала ў сям'і. Потым была вучоба ў камерцыйным вучылішчы ў Кіеве, у прыватнай жаночай гімназіі ў Гродне, на агра-родніцка-пчальарскіх курсах у Варшаве.

Першае друкаванае беларускае слова трапіла ў рукі будучай пісьменніцы яшчэ на пачатку стагоддзя, калі Зоська Верас споўнілася ўсяго 14 гадоў. Гэта была газета «Наша Ніва» і зборнік вершаў Ф. Багушэвіча «Дудка беларуская». З таго часу яна — актыўны змагар за беларушчыну. У 1909 годзе ўступае ў Гродзенскі гурток беларускай моладзі. У 1916 — 1917 гадах разам з Максімам Багдановічам працуе ў

М. Машары, была старшынёй Беларускага кааператыўнага пчальарскага таварыства «Пчала», рэдагавала дзіцячыя часопісы «Заранка» і «Пралескі», часопіс «Беларуская борць».

Друкавацца Зоська Верас пачала яшчэ ў 1907 годзе ў часопісе «Подснежник», з абразкамі выступала ў «Нашай Ніве». Яе творы змяшчаліся ў выданнях «Наш шлях», «Студэнцкая думка», «Шлях моладзі», «Беларуская Ніва», «Народная справа», «Маладосць», «Літаратура і мастацтва» і іншых перыядычных выданнях. Пераклала з украінскай і рускай, аўтар успамінаў пра М. Багдановіча, У. Галубка, Ядвігіна Ш.

Палыманае слова пісьменніцы, чуйныя справы дачкі Беларусі назавуць застануцца ў памяці тых, хто ведаў яе, чалавека вялікага нялёгкага лёсу, шчырага сябра — Зоську Верас.

Нізка схіляем галовы перад яе жыццёвым і творчым подзвігам.

САЮЗ ПІСЬМЕННИКАУ БЕЛАРУСІ.

АБАРВАЎСЯ ВЕРАСОВЫ ШЛЯХ

Цяжка было вызначацца беларусам у пасляваеннай Латвіі, Літве... І нядобры пагляд (нагляд) цяпеўся не так ад латышоў ці летувісаў, як ад «нашых». Таму спалываліся ці закарваліся людзьмі беларускія даваенныя падручнікі, матэрыялы прэсы, таіліся асабістыя архівы. Вось чаму напісала пра той неспрыяльны час Зоська Верас менавіта так: «Наступае некалькі гадоў нейкага духовага летаргічнага сну... А пасля мяне «разбудзілі», намовілі пісаць успаміны. Разбудзіў мяне Арсень Сяргеевіч Ліс».

Сёння немагчыма сказаць, а колькі людзей — юнакоў, падлеткаў, проста зацікаўленых беларусаў — разбудзіла сама Зоська Верас. «Стараюся, — гаварыла яна, — каб не прапаў след беларускага жыцця ў Вільні ад нашаніўскай пары аж да другой сусветнай вайны». І яна ўкладе альбомы фотаілю-

страцый пра гісторыю Віленскай, Радзювіцкай, Нясвіжска-Клецкай беларускіх гімназій, дапамагае аздобіць мноства школьных музеяў на Беларусі, дае самую рэзюмэтную кансультацыю навукоўцам...

А колькі цеплыні, духоўнай энергіі пераняў ад Зоські Верас і я:

Баравае, уся лясная, уся памятливая на здзіў. Не пытаюся я, бо знаю, вечны верас хто падзіў. Паспяшаюся. Зноў паверу: даўгалецце наша — любоў! ...Дзесяць пад Вільняю Зоська Верас прыручае нам галубоў.

Не забудуцца сустрэчы ў яе лясным доміку на Панарах пад Вільнюсам, калі ўручаўся Зоська Верас пісьменніцкі білет, калі разам з яе роднымі, сяб-

рамі святкавалі 90-годдзе, 95-годдзе, калі з Мінска прыязджала тэлевізія зафіксаваць яе пагляд, яе побыт, яе набытак...

Не стала хаткі, куды сыходзіліся людзі на паклон, на благалавенне. Адціў верасок на шляху да чараўніцы. Не стала і самой Людвікі Антоўны... Але яна дажыла да той падзеі, да якой імкнулася з самых юнацкіх гадоў — да абвешчання Рэспублікі Беларусь, да прызнання яе Бацькаўшчыны вольнай, незалежнай.

Кожным імем айчынным пазначана радавое дрэва. У радках «Зоська Верас» чытаем... Не страчана ані слова, ні дня у вяхах.

Сяргей ПАНІЗНИК.

НАШ КАЛЯНДАР

95 гадоў з дня нараджэння казачніка Паўла Акулевіча (памёр 1 сакавіка 1979 года). Ад яго запісана 16 твораў, сярод якіх у асноўным гумарыстычныя і сатырычныя назвы, анекдоты. Выконваў уласныя гумарыстычныя апавяданні, свайго роду гутаркі, што адлюстроўвалі мясцовае жыццё.

260 гадоў з дня нараджэння беларускага вучонага, лінгвіста, драматурга, палітыка-царкоўнага дзеяча Станіслава Богуша-Сестранцэвіча (нарадзіўся 3 верасня 1731 года — памёр 1 снежня 1826 года). Аўтар трагедыі «Гіцыя ў Таўрыдзе» (1783), якую сам паставіў і выдаў. У Магілёве выдаў таксама гісторыка-краязнаўчую працу «Аб Заходняй Расіі» (1793), у якой асэнсаваў розныя аспекты ед-

насці беларусаў, украінцаў, рускіх. Пісаў вершы на польскай і лацінскай мовах. Есць меркаванні, што з'яўляўся аўтарам беларускай граматыкі, пакуль што не знойдзенай. С. Богуш-Сестранцэвіч — дзядзька В. Дуніна-Марцінкевіча.

80 гадоў з дня нараджэння пісьменніка Пятра Дудо (памёр 23 лютага 1958 года). Аўтар апавесці «Першы салют» (1958), сатырычнай камедыі «Чортаў тузін» (1963), выступаў з нарысамі і апавяданнямі.

80 гадоў з дня нараджэння паэта Юлія Таўбіна. Стаў ахвярай сталінізму 30 кастрычніка 1937 года. Выдаў кнігі паэзіі «Агні» (1930), «Каб жыць, спяваць і не старэць...» (1931), «Тры паэмы» (1931) і іншыя.

Паэзія Ю. Таўбіна перавыдавалася ў 1957 і 1969 гадах.

95 гадоў з дня нараджэння юрэйскага пісьменніка Уры Фінкеля (памёр 5 снежня 1957 года). Друкавацца пачаў у 1918 годзе. Аўтар біяграфічных кніжак пра класікаў юрэйскай літаратуры: «А. Гольдфадэн» (1926, раман напісаны сумесна з Н. Айслендарам), «Мендэле Мойхер-Сфорым» (1937), «Шолам-Алейхем» (1938). Выступаў таксама з літаратурна-знаўчымі артыкуламі і гісторыка-этнаграфічнымі нарысамі.

85 гадоў з дня нараджэння Алеся Салагуба (памёр 26 лістапада 1941 года). Удзельнік рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі. У Мінску ў 1929 годзе выйшаў зборнік вершаў «Лушкі». У 1961 годзе часопіс «Полымя» апублікаваў «Лушкі дзённікі», які А. Салагуб вёў за кратамі.

АБ'ЯВА

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАУ ДЗЯРЖАЎНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне вакантных пасадаў прафесарска-выкладчыцкага складу [для тых, хто мае менскую прапіску]:

— кафедра інструментуўкі, аранжыроўкі і чытання партытур ст. выкладчык — 1 адзінка. Заяву і дакументы, згодна Палажэнню аб

конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220600, г. Менск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведакі па тэл. 27-49-42; 26-06-70.

дырэктарам Свіслацкай СШ імя К. Каліноўскага), служыць цяпер навуковым супрацоўнікам у Свіслацкім гісторыка-краязнаўчым музеі, а ў дадатак узначальвае аддзяленне Фонду культуры і арганізацыю Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Аляксандр Сямёнавіч — прыхільнік канкрэтнай, забаванай на мясцовых фактах і звестках гісторыі Бацькаўшчыны. Ён і ведае мінуўшчыну Свіслацкага краю ніхто, спраўна друкуючы ў мясцовай газеце гістарычныя нарысы. Цяпер дбае аб стварэнні на свіслацкай зямлі комплексу мемарыяла, прысвечанага К. Каліноўскаму.

Наша гутарка, якая пачалася з разваг пра лёс мовы, выйшла на шырокі, гістарычны кантэкс. Прапаную ў нязменным выглядзе выняты з яе.

— Аляксандр Сямёнавіч, як вы лічыце, ці не настала пара, вывучаючы гісторыю Бацькаўшчыны, «апусціцца на зямлю», на тое месца, дзе нашы асабістыя вытокі?

— Я лічу, што гісторыя для чалавека пачынаецца там, дзе ён нарадзіўся, выходзіць, вырастае, працаваў, і вывучэнне роднага краю з'яўляецца стымулам, штуршком для вывучэння гісторыі ў больш шырокім плане. Мне здаецца, што вельмі трапа на сказаў Ніл Гілевіч: «Углядайся, пільней углядайся, мой сыне, у святыя абрысы бацькоўскай зямлі». Іменна бацькоўскай — той, дзе жылі бацькі, дзяды, прадзеды. Трэба добра вучыцца мясцовую гісторыю, бо пакуль мы ведаем яе слаба. А менавіта такое веданне лепш чалавека з Радзімай, не дазваляе адарвацца ад яе, праз такое веданне чалавек і пачынае ўсведамляць сябе носьбітам гістарычнай традыцыі і яе прадаўцамі.

— Якую ж традыцыю мае Свіслацкі край?

— Можна лічыць, што нашы продкі з даўніх-даўніх вельмі шанавалі асвету, кнігу. Мяне ўвесь час насцярожвала, чаму гэта менавіта выхадцы з нашага краю ўнеслі вялікі ўклад у распрацоўку граматычных норм беларускай мовы, дапаможнік.

Адным з такіх людзей быў наш зямляк, беларускі вучоны і лінгвіст, царкоўны дзеяч С. Богуш-Сестранцэвіч — дзядзька В. Дуніна-Марцінкевіча. Лічыцца, што ў канцы XVIII ст. ён наваў беларускую граматыку, пакуль што неадшуканую. Тут жа, на Свіслаччыне, гадаваўся і навучаўся на роднай мове выдавец першай нелегальнай беларускай газеты Кастусь Каліноўскі. Стылістыка і лексіка «Мужыцкай праўды» захавала багацце мясцовых дыялектаў, гэта можна і зараз правесці.

Менавіта тут, у Свіслачы, у часе нямецкай акупацыі ў 1916 годзе была адчынена першая беларуская настаўніцкая семінарыя, якая за два гады падрыхтавала 144 настаўнікі беларускай мовы для школ Гродзеншчыны, а дырэктар семінарыі свіслаччанин Баляслаў Пачобка склаў і выдаў у 1917 годзе ў Вільні адну з першых беларускіх граматык.

Тут жа, паслугоўваючы ў Грынэвіцкім касцёле, змагаліся за адкрыццё беларускай школы ў вёсцы Лапеніца ксяндзы Канстанцін Стаповіч (Казімір Сваек) і Язэп Германовіч (Віцук Адажыні). Прамовы яны вялі на беларускай мове.

Пералічаныя факты сімптоматычныя: яны сведчаць пра тое, што нашы продкі стварылі вельмі жывучую мову, якая не знікла праз стагоддзі. І верагодна, што менавіта на тэрыторыі Свіслацкага краю фармавалася старажытная беларуская мова, бо тут адбылося сутыкненне дрыгавічоў з яцьвягамі, мова якіх і лічыцца «пра-мовай» для беларускай народнасці. Нездарма ж менавіта тут, на хутары блізу вёскі Новы Двор, нядаўна знойдзены слоўнік старажытнай яцьвяжскай мовы, аб чым ужо паведамляў рэспубліканскі друк.

І самае інтрыгуе: ёсць меркаванне, што менавіта Свіслаччына дала назву «Русь». Аб гэтым яшчэ М. Ламаносаў пісаў,

прапануючы паходжанне «Русі» шукаць не ля Дняпра, у які ўпадае рэчка Рось, а на Захадзе. Ля Поразавы таксама пачынаецца рэчка Рось, якая цячэ ў Нёман, а ля Ваўкавыска маецца пасёлак Рось, і там жа распрацоўваецца крэмнёвыя шахты перыяду неаліту. Вядома, гэта толькі гіпотэза, але гіпотэза сур'ёзная. Так што мы жывём на зямлі з багатай гісторыяй.

— Відзець, таму так зацята змагаліся за сваю самабытнасць і мову нашы папярэднікі?

— Я ўвогуле лічу, што нашы продкі захавалі сябе беларусамі таму, што вельмі пільнаваліся сваёй зямлі, былі крэўна да яе прывязаны. Праз тое і захавалі сваю аўтэнтычнасць, мову...

— Якая зараз пачынае адраджацца...

— Так. З нашай мовай адбываліся дзіўныя рэчы. Да вайны ва ўсіх вялікіх вёсках і мястэчках дзейнічала Таварыства Беларускай Школы, якое стварала бібліятэчкі на роднай мове, рабіла пастаноўкі п'ес. І мы, вучні польскіх школ, вучылі мову па граматыцы Б. Тарашкевіча, да гэтага нас заклікалі, дарэчы, многія сапраўдныя польскія інтэлігенты, настаўнікі.

Пасля вызвалення мы чакалі, што нарэшце будзем мову вучыцца свабодна. Па вайне ўсе школы з'яўляліся беларускімі, існавалі таксама дзве школы польскія і адна юрэйская. Але якое так адбылося, што паступова паслявоенны школы перавялі на рускую мову навучання.

— Пад прымусам?

— Якраз не. Здаецца, само так сталася, бо змянілася мова справядства ў дзяржаўных установах, затым экзамены ў вышэйшых ўстановах пачалі прымаць па-руску. І бацькі самі пачалі патрабаваць зрабіць школы рускамоўнымі... Дарэчы, свіслацкія ўлады вельмі доўга і ўпарта змагаліся з пераходам беларускіх школ на рускую мову...

— Зараз пачаўся адваротны працэс, дзейнічае Закон аб мовах. Ці задавальняе вас ход беларусізацыі?

— У нас адбыліся змены — вы іх самі назіраеце, але я лічу, што ТБМ імя Ф. Скарыны трэба рабіць больш.

— Дарэчы, як бы вы параўналі ТБМ з колішнім ТБШ?

— Вы ведаеце — ТБШ працавала актыўней, больш займалася адраджэннем мовы, чым ТБМ! Здаецца, цяпер хапае пісьменных людзей, настаўнікаў мовы з вышэйшай адукацыяй, не тое, што тады, калі асветнікі ТБШ мелі расейска-царкоўна-прыходскую адукацыю. Але руплівасці ў іх было больш.

— Чаго ж бракуе цяперашнім інтэлігентам?

— Яны, відзець, думаюць, што ўсё зробіцца само сабой, без іхніх асабістых намаганняў. Але без планавай, сістэматычнай, карпатлівай працы нічога «само сабой» не зробіцца. Трэба ўцягваць у адраджэнне мовы шырокае кола інтэлігенцыі, не толькі настаўнікаў, абавязкова вучняў, ствараць гурткі па вывучэнні мовы і краязнаўства, цікавіцца людзьмі, якія займаліся тут роднай мовай раней. І не трэба чагосьці чакаць, глядзець на тэрміны — трэба пачынаць штодзённую справу, тады сапраўды Закон аб мовах выканаецца «сам сабой». Страчанае вельмі лёгка адрабіць, калі ўсе свядома, ад душы ўключацца ў гэтае адбудаванне.

Так лічыць А. Палубінскі. І мне здаецца, што, сапраўды, суцэльнае беларусізацыя школы на Свіслаччыне ідзе таму актыўна, што мацуецца багатай гістарычнай традыцыяй. Гэтак-сама гістарычна абумоўлена і спакойнае, цывілізацыйнае развіццё польскай мовы, якая нікому пакуль што тут не перашкаджае.

І яшчэ адно назіранне. Можна, традыцыя так і засталася б незапатрабаванай, калі б у мясцовых органах улады і асветы не працавала пераважна большасць сваіх людзей, ураджэнцаў гэтых месцаў. У Свіслацкім раёне так яно і ёсць — улада па людскім складзе тутэйшая, свая.

Свіслач — Менск.

У канцы жніўня ў Маскве раптоўна памёр прафесар Іерусалімскага ўніверсітэта, вядомы гісторык, палітолаг і публіцыст Міхаіл Агурскі. Наша грамадская больш ведала яго як удзельніка праваабарончага руху савецкай інтэлігенцыі 60-х пачатку 70-х гадоў, аднаго з аўтараў славутага салжаніцнскага зборніка «3-пад глыбаў». Характарызуючы дзейнасць і асобу нябожчыка, маскоўская «Независимая газета» ў нумары ад 31 жніўня г. г. пісала: «У свеце, які раздзіраецца недаверам, нянавісцю і канфліктамі, Агурскі заўсёды быў прыхільнікам дыялога, заклікаў да ўзаемаразумення і актыўна яму садзейнічаў».

На працягу 1991 года прафесар Агурскі двойчы наведаў Мінск — у красавіку і ў пачатку жніўня. Пасля апошняга візіту ён накіраваўся на Гомельшчыну, радзіму сваёй маці, а адтуль — у Маскву, куды быў запрошаны на кангрэс суайчыннікаў. Там, у Маскве, яго заспеў сумна вядомы пуч, а следам — сардэчны прыступ... Дададзім, што тры гады таму ў Савецкім Саюзе, на Каўказе пад час студэнцкай альпінісцкай экспедыцыі трагічна загінуў сын М. Агурскага.

Шануючы памяць прафесара Агурскага, нашага земляка, хачу пазнаёміць чытачоў «ЛіМа» з гутаркай, якая адбылася пад час яго знаходжання ў Мінску. Тое, пра што я распытвала, а ён раскаваў, мае дачыненне да нашай агульнай сучаснай гісторыі.

Юлія КАНЭ.

«Тут мае карані»

Ю. К. Прафесар Агурскі, мабыць, ваш візіт у Мінск невыпадковы?

М. А. Наведаўшы Саюз, я не мог не завітаць у Мінск, бо тут, на Беларусі, мае карані: бацька мой быў родам з Гародні, маці — з Калінкавічаў, з даваенным Мінскам звязана маё маленства.

Ю. К. Старыя мінчукі яшчэ памятаюць вашага бацьку Самуіла Агурскага. Наколькі я ведаю, у яго жыцці былі і гераічныя, і трагічныя старонкі. Раскажыце, калі ласка, трохі пра яго.

М. А. Нарадзіўся бацька ў 1884 годзе, як я ўжо сказаў, у Гародні, у рабочай сям'і, і сам быў рабочы. Прымаў удзел у рэвалюцыйным руху, а пасля паражэння рэвалюцыі 1905 года і звязаных з ім юрэйскіх пагромаў эміграваў у Амерыку. Вярнуўся адтуль неўзабаве пасля лютаўскай рэвалюцыі на адным пароходзе з Бухарыным і іншымі рэвалюцыянерамі-палітэмігрантамі. У 1918 годзе разам з вядомым амерыканскім пісьменнікам і грамадскім дзеячам Альбертам Рысам Уільямсам арганізоўваў 1-ы інтэрнацыянальны атрад Чырвонай Арміі. Потым быў прызначаны юрэйскім камісарам у Віцебск.

Ю. К. Як гэта разумець — юрэйскім камісарам?

М. А. Гэта значыць камісарам па рабоце з юрэйскім насельніцтвам. Упраўляўца на гэтай пасадзе бацьку дапамагаў будучы сусветна вядомы мастак Марк Шагал, тады — віцебскі камісар па культуры.

Ю. К. А калі Самуіл Агурскі астаяваўся ў Мінску?

М. А. У 1921 годзе. Біяграфія бацькі нібыта прадвызначыла асноўную справу яго жыцця — ён робіцца гісторыкам рэвалюцыйнага руху на Беларусі і ў Расіі. Яго артыкулы і даследчыя працы выходзілі на трох мовах — беларускай, юрэйскай і рускай. З 1934 года бацька ўзначальваў Інстытут гісторыі партыі, пазней Інстытут гісторыі АН БССР. Жыў бацька вельмі актыўна, у яго было шмат сяброў, у тым ліку і сярод пісьменнікаў. Цёплыя, сардэчныя адносіны звязалі яго, у прыватнасці, з Якубам Коласам, з якім яны былі амаль што аднагодкі.

Ю. К. Такага чалавека, як ваш бацька, мабыць, не мог абмінуць трыццаць семы год?

М. А. І не абмінуў. Праўда, пад час «дзевагата валу» арыштаў бацька быў у Маскве, але як толькі вярнуўся — у сакавіку 1938-га — адразу адчуў, што набліжаецца і яго чарга. За два дні да яго арышту прыйшлі браць нашага суседа Сапрыцкага, рэдактара часопіса «Вождь». Бацьку паклікалі панятым. Ён усё зразумеў...

Ю. К. А ў чым яго абвінавачвалі?

М. А. Абвінавачанні былі блытаня, хаатычныя і наогул неверагодныя. Інкрымінавалі, у прыватнасці, стварэнне «ўсе-саюзнага фашысцкага юрэйскага цэнтара» і яшчэ — удзел у шкодніцкай арганізацыі ў АН БССР.

Ю. К. Мімаволі ўспамінаецца славутая намядка Кандрата Крапівы «Хто смяецца апошнім»... А дзе ў той час былі вы?

М. А. Мы, маці і трое дзяцей, заставаліся ў Маскве і цэлы год нічога не ведалі пра лёс бацькі. Якраз тады быў зняты са сваёй пасады Яжоў, і пачалася паласа чарговага паслаблення — з турмаў

былі выпушчаны дзесяткі тысяч арыштаных. Адзін з іх вярнуўся ў Калінкавічы і раскаваў сваёй маці, што Агурскі ў мінскай турме. Следства цягнулася паўтара года. Прысуд быў мяккі: высылка ў Паўладарскую вобласць. Аднак з турмы бацька выйшаў пакалечаны...

Ю. К. Вы ведаеце імёны следчых вашага бацькі?

М. А. Першым следчым быў Берман.

Ю. К. Сам Берман?

М. А. Так. Потым следства вялі Сяргей і Гібштэйн. Неўзабаве ўсе яны былі расстрэляны.

Ю. К. Магчыма, вы чулі, што аўтары некаторых артыкулаў пра рэпрэсіі 37-га года, надрукаваных у нашай прэсе, рабілі спробы аддзіліць «овец от козліц», г. зн. ахвяр і катаў, па нацыянальных адзнаках.

М. А. Падобныя спробы не выдаюць нечаканымі, але не адпавядаюць гістарычнай праўдзе. Калі людзі сутыкаюцца са з'явамі, якія нельга зразумець і вытлумачыць з дапамогай логікі, розуму, яны пачынаюць шукаць самяя «бліжнія» і спрошчаныя тлумачэнні, нават на ўзроўні прымхаў. Я гэта ведаю як гісторык.

Ю. К. Ці раскаваў вам бацька пра тое, што перажыў у турме?

М. А. Так. Праўда, не мне асабіста, бо ў верасні 1941, калі мы прыехалі да яго ў Паўладар, мне было ўсяго восем гадоў. Раскаваў маці, таварышам па высылцы, але я шмат чаго запамінуў — пра допыты, пра тое, як пад час следства былі старшыня ЦВК Беларусі Хацкевіч, не вытрымаўшы пачуццяў, разбіў галаву аб сцяну, як жудасна загінуў у турме Ізі Харык. Бацька вельмі любіў Харыка як паэта і чалавека.

Ю. К. А ці памятаеце вы, хто быў у высылцы разам з вашым бацькам?

М. А. У асноўным гэта былі мінчане. Памятаю, прыкладам, немаладога ўжо чалавека акадэміка Матулайціса, вядомага дзеяча сацыяльна-дэмакратыі, а пазней камуністычнай партыі Беларусі і Літвы. Яшчэ памятаю Абрама Бейліна, аднаго з кіраўнікоў прафсаюзаў рэспублікі. Калі пачалася вайна, многія з маладзёжных пачалі прасіцца на фронт. Памятаю, з якім пад'ёмам ад'езджаў адзін з тых многіх, чья просьба была задаволеная, яго прозвішча было Казлоў, як зайздросцілі яму іншыя.

Захаваліся ў памяці і іншыя ўспаміны, таксама драматычныя. У Паўладары знаходзіўся спецдзетдом для дзяцей рэпрэсаваных, дзе пачала працаваць мая маці — яна была настаўніца, у свой час скончыла Белпедтэхнікум. Увосень 41-га гэты «расаднік крамоў» быў пераведзены за дзвесце кіламетраў ад Паўладара ў сяло Семіярку. Да таго часу ён значна папоўніўся дзецьмі дэпартаваных прывольжскіх немцаў. Дзеці «ворагаў народа», вядома, былі палкі патрыёты і востра канфлітавалі з нямецкімі дзецьмі. Пад час аднаго такога канфлікту падлетак-немец зарэзаў нашага хлопца...

Ю. К. Як доўга прабыў ваш бацька ў высылцы?

М. А. Калі скончылася вайна, высланыя пачалі чакаць амністыі, рэабілітацыі, адным словам, вызвалення, тым больш, што тэрмін у многіх, у тым ліку і ў бацькі, ужо скончыўся. Але час ішоў, а спра-

ва не зрушвалася з месца. Вясной 1947-га бацька вырашыў нелегальна падацца ў Маскву на разведку. Ён быў добра прыняты сябрамі, ніхто не адмовіў яму ў прытулку, ніхто не ўдаў. Вярнуўшыся, ён падаў просьбу аб рэабілітацыі, атрымаў адмову і памёр ад інсульту. Яму было 73 гады.

Ю. К. Ён быў рэабілітаваны пасмяротна?

М. А. Так. У гэтай сувязі не магу не ўспомніць пра адзін дарагі для мяне эпізод. У 1956 годзе, калі пачалася рэабілітацыя, я вярнуўся да Якуба Коласа з просьбай дапамагчы аднавіць добрае імя бацькі. Ён адразу ж адгукнуўся шчырым, цёплым у адносінах да бацькі пісьмом. Я паспяшаўся аднесці тое, напісанае на бланку Акадэміі навук БССР, пісьмо ў Галоўную ваенную пракуратуру, не паклапаціўшыся нават зняць з яго копію, аб чым зараз вельмі шкадую.

Ю. К. Ці не маеце вы намеру сабраць літаратурную спадчыну свайго бацькі?

М. А. Маю, хоць зрабіць гэта нялёгка, бо яго артыкулы ў асноўным раскіданы па беларускай і маскоўскай перыёдыцы. Шмат чаго з напісанага ім не перажыло свайго часу, што-кольвек скарыстана іншымі. Але што мяне сапраўды непакоіць, дык гэта лёс каштоўных дакументаў, звязаных з жыццём бацькі, якія ў канцы 60-х перадала Гродзенскаму гісторыка-археалагічнаму музею па яго просьбе мая сястра. У 1973 годзе я, тады яшчэ жывучы ў Маскве, спрабаваў дазнацца, дзе яны захоўваюцца, ці карыстае іх музей, але так нічога і не дамогся.

Ю. К. Думаю, што сёння зрабіць гэта будзе значна лягчэй. Скажыце, калі ласка, ці працягвалі вы цікавіцца Беларуссю пасля таго, які выехалі з Савецкага Саюза?

М. А. Я заўсёды цікавіўся беларускімі справамі. Не мінаў выпадку сустрэцца з беларускімі эмігрантамі, з замежнымі дзеячамі культуры, якія тым ці іншым чынам звязаны з Беларуссю, як, прыкладам, перакладчыца Вера Рыч з Англіі. Вясной 1989 год на фестывалі савецкага фільма ў Кліўлендзе, куды я быў запрошаны ў якасці назіральніка, мне давялося пазнаёміцца з Алесем Адамовічам, а ўвосень таго ж года ён быў у мяне ў гасцях. Знаёмы я таксама з Васілём Быкавым, сустрэкаўся з сынам Якуба Коласа Данілам Канстанцінавічам. Я быў вельмі задаволены, калі б паміж Ізраілем і Беларуссю наладзіліся сталыя культурныя сувязі.

Ю. К. Хачу спытацца, Міхаіл Самуілавіч, вось пра што: ваша сімпатыя, прыхільнасць да Беларусі вынікае толькі з таго, што тут радзіма ваша і вашых бацькоў?

М. А. У сэнсе «кожны кулік...»? Не, не толькі. Есць прычыны і больш глабальныя. Я маю даўняе перакананне, што беларускія юрэйкі па сваёй ментальнасці, характары значна адрозніваюцца ад юрэйскіх і польскіх і адначасова шмат у чым блізкія да беларускага, сярод якіх, з якімі жывуць ужо не адно стагоддзе.

Ю. К. Відаць, гэта адчувалі і самі Украінскія і польскія юрэйкі, бо гэта ж яны далі сваім суседзям этнічную, калі можна так сказаць, мінутку «літвакі». Успомнім, што назва Літва з часоў Вялікага княства Літоўскага і ажно да XX стагоддзя абдымала сабой і Беларусь.

М. А. Вядома, даўнасьць сумеснага пражывання, уплыў геаграфічных фактараў, побыту і звычак карэннага мясцовага насельніцтва, — усё гэта істотныя моманты фарміравання меншай этнічнай супольнасці. Але я хачу падкрэсліць яшчэ адзін, у дадзеным выпадку, на мой погляд, вырашальны фактар. На Беларусі ніколі не было такога жорсткага і масавага антысемітызму, такіх пагромаў, як на Украіне і асабліва ў Польшчы. Адзін мой сябар, таксама выхадзец з Беларусі, ці то жартам, ці то ўспрэць сцвярджае, што менавіта з гэтай прычыны беларускія юрэйкі захавалі сваю чалавечую першароднасць, а польскія — дэфармаваліся. Я ж ад сябе дадам, што менавіта з гэтай прычыны беларускія юрэйкі ў сваёй глыбіннай месцінава-вясковай масе маглі цесна кантактаваць з беларусамі і пераймаць іх пэўныя душэўныя якасці, такія, скажам, як зычлівасць, даверлівасць, цяропнасць і цяропнасць.

Ю. К. Цярпімасць, этнічная і рэлігійная талерантнасць — традыцыйныя якасці беларусаў. Захаваліся нават «матэрыяльныя» доказы гэтаму — плошчы старажытных беларускіх гарадоў і мястэчак, дзе ў

добрай згодзе глядзеліся ў вокны адно аднаго каталіцкі касцёл, праваслаўная царква, юрэйская синагога і татарская мячэць.

М. А. Працягваючы сваю думку, хачу сказаць, што толькі пры тым умовае, калі нацыянальная большасць не адштурхоўвае ад сябе свае нацыянальныя меншасці, не цкуе іх, не ўзводзіць паміж сабой і імі сцяну адчужэння, гатовая лічыцца з іх патрэбамі і інтарэсамі, яна можа рэалізаваць на разуменне з боку гэтых меншасцей сваіх нацыянальных праблем і задач.

Ю. К. Менавіта гэтак было ў 20-я гады, калі юрэйскае насельніцтва з павагай і разуменнем прыняло палітыку беларусізацыі, тым больш, што паралельна ў гэты ж час развівалася і юрэйская культура — школа на роднай мове, літаратура, мастацтва. Аднак вялікай крыўдай і болей ваеннага і пасляваеннага пакаленняў беларускага юрэйства было замоўчванне на працягу шэрагу дзесяцігоддзяў, і калі мы ўсе, можна сказаць, жылі і жывіліся вайной, жудасных ахвяраў, якія панеслі юрэйкі ад фашысцкай навалы, а таксама актыўнага ўдзелу ў супраціўленні фашызму. Мабыць, не так многа людзей і ведае, што першы па часе ачаг супраціўлення ворагу ўзнік у асуджаным на смерць мінскім гета, што менавіта там хавалі на пачатку мінскага падпольшчыкі сваю зброю, што юрэйскія друкары з гета набіралі падпольныя лістоўкі і газеты «Звезда» і былі пакараны смерцю разам з іншымі падпольшчыкамі. Што з гэта здолелі выйсці некалькі юрэйскіх партызанскіх атрадаў. У шматлікіх працах пра вайну і партызанскі рух, што выходзілі ў рэспубліку, пра гэта не пісалася, у нашым сапраўды цудоўным музеі Айчынай вайны гэта не паказвалася, нават у сусветна вядомым Хатынскім мемарыяле няма ніводнага ўпамінавання пра гета, якія былі ва ўсіх бэзвыключэння гарадах і мястэчках Беларусі.

М. А. І ўсё ж такі, нягледзячы на шматгадовае антысеміцкую палітыку афіцыйных улад і на страсці перабудовачнага часу, калі ўсё таемнае рабілася відавочным, на Беларусі не развіўся актыўны антысемітызм, не ўзніклі такія чарнасоценныя арганізацыі, як «Памяць» і блізкія да іх у Маскве, Ленінградзе?

Ю. К. Гэта праўда. Разгорнутая прапаганда, якую не адзін год займаліся лентары ЦК КПБ і таварыства «Веды», бесперапынная антысеміцкая дзейнасць органа ЦК КПБ часопіса «Політычскі сабеседнік» і некаторых іншых выданняў, задачай якіх было зрабіць юрэйку вінаватымі ва ўсіх грахах савецкага часу, вядома, не прайшла бясплодно, але і мэты сваёй не дасягнула. Беларусы, мабыць, маюць трывалы прыродны імунітэт супраць расізму.

Але трэба нам хоць трохі пагаварыць пра краіну, у якой вы жывяце ўжо пятнаццаць год. Хачу спытацца, як вы ацэньваеце перспектывы араба-ізраільскага канфлікту?

М. А. Пачну з таго, што на працягу многіх год органы масавай інфармацыі асобных краін, у тым ліку і Савецкага Саюза, малявалі Ізраіль як монстра, які ўвесь час пагражае арабскаму свету, а можа, нават і свету ўвогуле. На самай справе Ізраіль — гэта маленькая чатырохмільённая краіна, якая знаходзіцца ўнутры «янка», утворанага шэрагам арабскіх дзяржаў са стопадзесяцімільённым насельніцтвам, якія не толькі варажэ настроены супраць Ізраіля, але і не прызнаюць яго існавання як дзяржавы. Тым не менш я не лічу араба-ізраільскі канфлікт вечным і безнадзейным.

Ю. К. Чаму? На якой падставе?

М. А. На падставе асабістага вопыту. Я шэць год пражыў сярод арабаў, кантактаваў з імі на ўсіх узроўнях ад побытавага да навуковага. Гэта былі гады — другая палова сямідзесятых — пачатак васьмідзесятых, — калі юрэйкі і арабы ў межах Ізраіля жылі мірна. За гэты час падрасла арабская моладзь, якая не ведала жахаў вайны, а таксама з'явіліся новыя арабскія лідэры, якія, абпіраючыся на Каран, надалі араба-ізраільскаму канфлікту не проста нацыянальны, як было раней, а рэлігійна-нацыянальны характар, аб'явілі ісламскі джихад. Напачатку многія арабы хацелі па-ранейшаму жыць са сваімі суседзямі-ізраільцамі мірна, супраціўляліся дыктату сваіх кіраўнікоў. Але іх сарамалі, потым пагражалі, потым пачалі пракольваць шыны, біць вокны, падпальваць крамы і нават — тых, хто меў справы з ізраільцамі, — забіваць. Так што вырашэнне канфлікту шмат у чым залежыць ад арабскіх лідэраў. Неабходны спробы прамых перагавораў, добрая воля, цяропнасць — з абодвух бакоў.

Ю. К. Дзякуй вам за гутарку. Спадзяюся, што яна будзе цікавай для нашых чытачоў.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ
І МІНІСТРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурна-нага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрыс СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕўСкі — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталій ТАРАС — 33-19-65, Юрыс ЗАЛОСКА — 33-22-04, аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУША — 33-44-04; фотакарэспандэнт: — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукпісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Паціцця рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕўСкі, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрыс СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12